

საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსი – ციფრული გამოცემა

თამარ კალხიტაშვილი

სადისერტაციო ნაშრომი წარდგენილია ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეცნიერებათა და ხელოვნების ფაკულტეტზე ციფრული ჰუმანიტარიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მინიჭების მოთხოვნების შესაბამისად

სადოქტორო პროგრამა - ციფრული ჰუმანიტარია

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი ნინო დობორჯგინიძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისი 2023

როგორც წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომის ავტორი, ვაცხადებ, რომ ნაშრომი წარმოადგენს ჩემს ორიგინალურ ნამუშევარს და არ შეიცავს სხვა ავტორების მიერ აქამდე გამოქვეყნებულ, გამოსაქვეყნებლად მიღებულ ან დასაცავად წარდგენილ მასალებს, რომლებიც ნაშრომი არ არის მოხსენიებული და ციტირებული სათანადო წესების შესაბამისად.

ხელმოწერა: *ა. ვალსიყაძე*

თარიღი: 13.02.2023

აბსტრაქტი

სადისერტაციო ნაშრომი აღწერს ეპიგრაფიკული მასალის ციფრული სამეცნიერო გამოცემის მეთოდოლოგიას საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის მაგალითზე. საქართველოს მრავალენოვანი ეპიგრაფიკული მემკვიდრეობის ციფრული გამოცემა ორ მნიშვნელოვან მიზანს ემსახურება, ერთი, ესაა არსებული ბეჭდური სამეცნიერო გამოცემების რეაქტუალიზაცია და მეორე – საქართველოს ეპიგრაფიკული მემკვიდრეობის ციფრული სამეცნიერო გამოცემა და კურაცია.

ციფრული ეპიგრაფიკული გამოცემის შესასრულებლად, კონკრეტული მეთოდების გარდა, საჭიროა ეპიგრაფიკის ისტორიის გააზრება და ციფრული ჰუმანიტარიის თანამედროვე პრინციპების მიხედვით ხედვის ჩამოყალიბება. [სადისერტაციო კვლევამ და მასალის ციფრული გამოცემისათვის ჩატარებულმა ტექნიკურმა სამუშაომ გამოაჩინა, რა მიმართულებით უნდა გაგრძელდეს მუშაობა და რა დამხმარე ციფრული რესურსები უნდა შეიქმნას საქართველოს ეპიგრაფიკული, ხელნაწერი თუ სხვა ნაკლულად აღწერილი მემკვიდრეობის სრულყოფილი ციფრული რეპრეზენტაციისათვის. შესაბამის ქვეთავებში მოცემულია კონკრეტული რეკომენდაციები გარე და შიდა კონტროლირებადი ლექსიკონების შესაქმნელად, ასევე დასაბუთებულია მიღებული სარედაქციო თუ ტექნიკური გადაწყვეტილებები და განხილულია კორპუსის სამომავლო დახვეწის გზები.

ნაშრომის საწყის თავეებში ნაჩვენებია ჩვენში ეპიგრაფიკული კვლევის და გამოცემის მნიშვნელოვანი ეტაპები, რომელიც, თავის მხრივ, დარგის საერთაშორისო განვითარების ხაზთანაა შედარებული. სწორედ ეს ვრცელი ანალიზი გვაჩვენებს, რამდენად მნიშვნელოვანია გარდამავალი ეტაპი იმისათვის, რომ საქართველოს ეპიგრაფიკული მასალა და მისი ქართულენოვანი კვლევა-გამოცემა დაბრუნდეს დარგის განვითარების მიმდინარე საერთაშორისო ეტაპზე და ჩაერთოს საკვლევი მასალის ციფრულ მიმოქცევაში .

ნაშრომის თითო თავი ეთმობა [TEI EpiDoc-სა](#) და [EFES-ს პლატფორმას](#). EpiDoc-ის ქვეთავში მოცემულია ნარწერის XML ფორმატში კოდირების წესების დეტალური ტექნიკური აღწერა, თითოეული წესის შემთხვევაში მოყვანილია კოდირების კონკრეტული მაგალითები საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსიდან (შემდეგ ქვეთავებში შემოკლებულია როგორც სეკ). EFES პლატფორმის თავში აღწერილია, როგორ მოხდა

ეპიგრაფიკული მასალის ვებზე განთავსებისათვის არსებული ჩარჩო პლატფორმის მორგება საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსისათვის.

ციფრული სამეცნიერო გამოცემის მოსამზადებლად საჭირო ნაბიჯების აღწერა, და გამოცემის საერთაშორისო სტანდარტის TEI-ს, EpiDoc-ისა და EFES-ის პლატფორმების საქართველოს ეპიგრაფიკულ მასალაზე მორგების მაგალითები სახელმძღვანელოდ გამოადგება არა მხოლოდ ციფრული ეპიგრაფიკული გამოცემით არამედ, ზოგადად, ციფრული ჰუმანიტარიით დაინტერესებულ მკვლევრებსაც. სადოქტორო კვლევის შედეგები რუსთაველის სამეცნიერო ფონდის დაფინანსებით 2020 წელს წიგნადაც გამოიცა¹.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული ეპიგრაფიკა, ციფრული სამეცნიერო გამოცემა, TEI, EpiDoc, EFES

¹ თამარ კალხიტაშვილი, ციფრული ეპიგრაფიკა გამოცემის სტანდარტი და მეთოდოლოგია, 2020 - ხელმისაწვდომია ციფრული სახით ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის ვებგვერდზე.

Abstract

The thesis describes the methodology of the digital scientific publication of epigraphic material on the example of the Epigraphic Corpus of Georgia. The digital edition of the multilingual epigraphic heritage of Georgia serves these essential purposes: the actualization of the existing printed scientific publications, digital scientific publication and curation of the epigraphic heritage of Georgia.

In order to carry out a digital epigraphic publication, in addition to specific methods, it is necessary to understand the history of epigraphy and form a vision according to the modern principles of digital humanities. The conducted research and technical work for the digital edition showed in which direction the work should continue and what additional digital resources should be created for a complete digital representation of the epigraphic, manuscript or other incompletely described heritage of Georgia. Specific recommendations for creating controlled vocabularies are given in the relevant sub-chapters. The editorial and technical decisions taken are also justified, and ways of future improvement of the corpus are discussed.

The initial chapters of the work show the crucial stages of epigraphic research and publication in our country, which is compared to the line of international development of the field. This extensive analysis shows how vital the transitional stage is for the epigraphic material of Georgia and its Georgian-language research and publication to return and join the current international stage of the field's development.

The necessary steps for the preparation of a digital scientific publication, as well as the examples of the adaptation of the international publication standard TEI, EpiDoc and EFES platforms to the epigraphic material of Georgia, will be helpful as a guide not only for the creation of a digital epigraphic corpus but also for researchers interested in digital humanities in general.

Keywords: Digital Epigraphy, Kartvelology, TEI, EpiDoc, EFES

მადლობა

მადლობა ჩემს სამეცნიერო ხელმძღვანელსა და ოჯახს, რომ მომცეს საშუალება მეფიქრა და მემუშავა ჩემთვის საინტერესო საკითხზე.

სარჩევი

აბსტრაქტი	1
Abstract	4
მადლობა	5
სარჩევი	6
შესავალი	6
პირველი ეპიგრაფიკული გამოცემები საქართველოდან	10
„ბერძნული პროექტის“ როლი კავკასიის შესწავლაში	10
საფრანგეთის სააზიო საზოგადოება და ლურსმული წარწერები	14
კარლ ფრიდრიხ ლემან-ჰაუპტი და ეპიგრაფიკა საქართველოში	15
სააზიო საზოგადოებები და Georgica	19
პირველი ქართული უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ	24
საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგ	27
ქართული ლაპიდარული წარწერების კორპუსული გამოცემა	30
ციფრული რეკოლუცია და ჰუმანიტარული მეცნიერებები	32
ციფრული ეპიგრაფიკა	37
ლაიდენის კონვენცია და მისი გაციფრულების გზები	38
TEI და EpiDoc	45
TEI ჰედერი ეპიგრაფიკული ძეგლისათვის	46
ფაილების სახელდება და სათაურების კოდირება - ორენოვანი გამოცემის შემთხვევა	50
ამოსავალი გამოცემის შერჩევა და ექვდური გამოცემის რედაქტორის მითითება	51
ციფრულ გამოცემაზე პასუხისმგებელი ორგანიზაცია და გავრცელების ლიცენზია - სეკ (საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის) შემთხვევა	51
წარწერის შინაარსობრივი კატეგორია, მისი კოდირება	53
წარწერის, როგორც არქეოლოგიური ობიექტის აღწერა	54
მასალის აღწერა და LOD (Linked Open Data) პრინციპის გამოყენება სეკ-ში	55
ობიექტის ტიპის აღწერა და LOD (Linked Open Data) პრინციპის გამოყენება სეკ-ში	56
ობიექტის ზომების კოდირება	57
წარწერიანი ზედაპირის აღწერა	57
წარწერის ხელის აღწერა	59
წარწერის წარმოშობის მეტამონაცემები	69
წარწერის ფოტოდოკუმენტაციის კოდირება, (EFES-ში წარმოქმნილი პრობლემა და გადაჭრის მაგალითი Archetype-ის საშუალებით სეკ-დან)	72
ბიბლიოგრაფიის კოდირება წარწერის ფაილში	72
წარწერის ტექსტის კოდირება	79
ქარაგმა	84
რედაქტორული ჩარევა ტექსტში	88
ლინგვისტური ანოტირება	88

პირის სახელების კოდირება	89
ადგილთა და წოდებათა სახელების კოდირება	108
ლიგატურებისა და სხვა კერძო თავისებურებების კოდირება	110
თარგმანისა და კომენტარის განყოფილება	113
EFES ეპიგრაფიკული ციფრული გამოცემის პლატფორმა	114
EFES-ის ადაპტაცია სეკ-ის საჭიროებებისათვის	117
მრავალენოვანი კორპუსის აგების გზები – სეკ-ის მაგალითი	117
საინდექსაციო გვერდების აგება შესრულებული კოდირების საფუძველზე	119
კორპუსის ყველა ქარაგმის საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე	119
ლემების საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე	130
მოსხენიებული ადგილების საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე	131
წოდებათა საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე	134
რიცხვთა საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე	142
ფრაგმენტული წარწერების საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე	147
ძიება სეკ-ში, Facets, შესრულებული კოდირების საფუძველზე	150
ხანმეტობა-ჰამეტობის, შესრულების ტექნიკის, ანბანისა თუ სხვა მახასიათებლებით ფილტრაცია	150
კორპუსის განთავსება სერვერზე და ციფრული მდგრადობა, გამოწვევები და პერსპექტივები	162
დასკვნა	163
ბიბლიოგრაფია	167
დანართი 1	171
დანართი 2	192
დანართი 3	197

შესავალი

საქართველოს ეპიგრაფიკული მემკვიდრეობა მრავალფეროვანია ენის, დამწერლობის, შინაარსის, მასალისა თუ შესრულების ტექნიკის თვალსაზრისით. საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის ციფრულ გამოცემაში ამ მრავალფეროვნების წარმოსაჩენად XML ფორმატში კოდირება გავუკეთეთ ქართულ, სომხურ, ბერძნულ, ებრაულ, არამეულ და რამდენიმე ლათინურ წარწერას ეპიგრაფიკული მასალის ციფრული გამოცემის სტანდარტის, EpiDoc²-ის მიხედვით. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ციფრული გამოცემა ეყრდნობა არსებულ ბეჭდურ გამოცემებს, რომელთა სრული ნუსხა წარმოდგენილია კორპუსის შესაბამის განყოფილებაში, ბიბლიოგრაფიის კოდირების წესი და მაგალითები კი განხილულია ნაშრომის შესაბამის ქვეთავში. კორპუსში ასევე შევიდა საქართველოს გარეთ აღმოჩენილი და დაცული ქართული წარწერები და სომხეთის ის სომხური წარწერები, რომლებიც ქართველ მეფეებს ან ქართულ ტოპონიმებს იხსენიებს. გარდა იმისა, რომ ეს წარწერები საქართველოს ისტორიის მნიშვნელოვანი წყაროა, მიზნად გვქონდა შეგვესრულებინა სახელთა სტანდარტული აღწერა XML ფორმატში, რომელმაც უკვე მოგვცა რეგიონული ფოკუსის ციფრული კონტროლირებული ლექსიკონის შესაქმნელი მასალა, (კოდირების მაგალითები და შედეგები განხილულია ნაშრომის [შესაბამის ქვეთავში](#)).

საქართველოს ეპიგრაფიკული მემკვიდრეობის სტანდარტიზებულ ციფრულ გამოცემასთან ერთად, ციფრული კორპუსის შექმნისას ვიხელმძღვანელებთ ე.წ. [მულებით დაკავშირებული ღია მონაცემების პრინციპით (LOD linked open data). თითოეული წარწერის ციფრული გამოცემის შესაქმნელად გვიხდებოდა სრული ბიბლიოგრაფიის მოძიება, ამოსავალი ბეჭდური გამოცემის შერჩევა, ტექსტისა და მეტამონაცემების სტანდარტის მიხედვით კოდირება, რამაც, ერთი მხრივ, საშუალება მოგვცა კრიტიკული და დიპლომატიური გამოცემები გვერდიგვერდ წარმოგვედგინა, მეორე მხრივ კი, წარწერის მასალა თუ ობიექტის ტიპი ისეთ საერთაშორისო ეპიგრაფიკულ ბაზებთან დაგვეკავშირებინა, როგორცაა EAGLE europeana; გეოგრაფიული სახელები, სადაც ეს შესაძლებელი იყო,

² EpiDoc არის ეპიგრაფიკული და პაპიროლოგიური მასალის გამოცემის წესების, ლაიდენის კონვენციის ციფრული ანალოგი.

ანტიკურ ადგილთა საცავ პლენიადეს³ დაფუკავშირეთ. სამომავლოდ, ამგვარი ადგილთა ციფრული საცავი, ფართო რეგიონული ფოკუსით, ქართლის ცხოვრების ტოპოარქეოლოგიური ლექსიკონის⁴ საფუძველზე უნდა შეიქმნას და შემდგომ ისტორიული წყაროების ციფრულ გამოცემებში რეფერირებისთვის იქნას გამოყენებული.

საქართველოს წარწერების პირველი ბეჭდური გამოცემები ევროპელ მოგზაურთა ჩანაწერებს უკავშირდება, ახლადშემოერთებულ კავკასიაში მოგზაურობისათვის ნებართვას და ზოგ შემთხვევაში დაფინანსებას რუსეთის იმპერია გასცემდა, ამიტომაც, გარდა სამეცნიერო მოხსენებების და პუბლიკაციებისა, მოგზაურობის შედეგები რუსეთის იმპერატორისათვის გაგზავნილ ანგარიშებში იყრიდა თავს.⁵

ქადგან ციფრული რევოლუცია პირდაპირაა დავალებული ისტორიული წინაპირობებისაგან, ხაზი უნდა გავუსვათ, რომ საქართველოს ეპიგრაფიკის სამეცნიერო შესწავლას და ბეჭდურ გამოცემასაც ჰქონდა ასეთი წინაპირობები, კერძოდ, ეკატერინე მეორის მიერ „ბერძნული პროექტის“ ფორმირება და ყირიმის ანექსია 1783 წლის 19 აპრილს, რასაც მოჰყვა ქართლ-კახეთის სამეფოსთან 1783 წლის 24 ივლისს გაფორმებული ტრაქტატი და რეგიონის შემდგომი თანმიმდევრული ანექსია.

მოგზაური-მეცნიერები, რომლებიც ექსპედიციის შედეგებს აქვეყნებდნენ, ხშირად ნაყოფიერად თანამშრომლობდნენ იმ დროის ქართველ სწავლულებთან, ამგვარი თანამშრომლობის კარგი მაგალითია თეიმურაზ ბატონიშვილის დახმარებით მარი ბროსეს მიერ განუული შრომა პირველი ქართული ლითონის საბეჭდი ასოების ჩამოსასხმელად (ბროსე 2017). კიდევ ერთი შეხვედრა საინტერესოდ ახასიათებს მოგვიანო პერიოდს, თეოდორ მომზენის დავალებით ახლად აღმოჩენილი ლურსმული წარწერების შესასწავლად თბილისში ჩამოსული ორიენტალისტი კარლ ფრიდრიხ ლემან-ჰაუპტი შეხვდა პირველ ქართველ ფოტოგრაფს, ალექსანდრე როინაშვილს, სასტუმრო „ლონდონში“, როინაშვილს

³ <https://pleiades.stoa.org/>

⁴ გელა გამყრელიძე 2013

⁵ მაგალითისათვის, Johann Anton Gldenstdt, Reisen durch Russland und im Caucasischen Gebrge; Auf Befehl der Russisch-Kayserlichen Akad. der Wiss. hrsg. von P. S. Pallas. - St. Petersburg, 1787-1791 Marie-Félicité Brosset, Rapports sur un voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie: exécuté en 1847-1848 sous les auspices du prince Vorontzoff, lieutenant du Caucase; ასევე Zeitschrift für Ethnologie 1886, 189

რუსეთის იმპერიის მიერ ახლადდაპყრობილ მიწებზე მეგზურებად მომუშავე ქურთებისაგან შესყიდული ლურსმული წარწერები სასტუმროში გამოეფინა, ლემან-ჰაუპტი აღწერს, როგორ მოუხდა როინაშვილი გაეწილებინა, რადგან წარწერების ნაწილი ნაყალბევი აღმოჩნდა. (Lehmann-Haupt 1926, 30)

მეორე ეტაპი საქართველოს წარწერების გამოცემაში 1918 წელს, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებით იწყება. ივანე ჯავახიშვილს ეკუთვნის პირველი სახელმძღვანელო პალეოგრაფიაში – დამწერლობათმცოდნეობა, ანუ პალეოგრაფია (1926). ნაშრომზე მუშაობა ჯავახიშვილმა ჯერ კიდევ 1914 წელს დაიწყო, როდესაც პეტერბურგის უნივერსიტეტში ქართულ ეპიგრაფიკას ასწავლიდა. (ჯავახიშვილი 1926, შესავალი). ქართული უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ, სხვა საგნებთან ერთად, იგი ასწავლიდა ქართულ პალეოგრაფიასაც, სწორედ ამ პროცესში შეივსო და დასრულდა ნაშრომიც. ჯავახიშვილი წერს, რომ ქართული უნივერსიტეტის დაარსებამდე არ არსებობდა ბეჭდვითი ორგანო ქართული წარწერების გამოსაქვეყნებლად და, წინა საუკუნის ევროპული პრაქტიკის მსგავსად, ეპიგრაფიკული მასალა ჟურნალ-გაზეთებში იყო გაბნეული. (ჯავახიშვილი 1949, 22)

პირველი რესპუბლიკის დაპყრობისა და საქართველოში ბოლშევიკური რეჟიმის დამყარების შემდგომ, 1920-იან წლებში კულტურული მემკვიდრეობის შეგროვება, დაცვა და გამოცემა სახელმწიფოს ხელში გადადის. ქართველოლოგიური კვლევების ცენტრად თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი და საქართველოს ეროვნული მუზეუმი ყალიბდება. 1936 წელს მათ შეემატა „ენიმიკი“ – ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის ნიკო მარის ინსტიტუტი. შემდგომში „ენიმიკი“ ორ, ენისა და ისტორიის, ინსტიტუტად დაიყო. „ენიმიკის“ მოამბეში დაიბეჭდა პირველად გიორგი წერეთლის წერილი არმაზის ბილინგვის შესახებ, რომელიც მალევე გამოქვეყნდა უცხოეთში, კერძოდ სამეცნიერო ჟურნალში: *Journal of Roman Studies* (Tsereteli 1942).

განსხვავებით „რევოლუციამდელი“ პერიოდისაგან, ცხადი მიზეზების გამო, საბჭოთა რეჟიმის პირობებში უცხოელ მკვლევრებს საშუალება არ ჰქონიათ საქართველოს ეპიგრაფიკულ მასალაზე ემუშავათ. მიუხედავად ამისა, 1952-1953 წლებში იტალიელმა არქეოლოგმა, ვირჯილიო კორბომ იუდეის უდაბნოში, ბეთლემთან ახლოს, ქართული ასომთავრული წარწერები აღმოაჩინა. (დანელია, სარჯველაძე 1997) მოგვიანებით

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილების ბაზაზე შეიქმნა ხელნაწერთა ინსტიტუტი, 1960-იანი წლებში კი ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის ისტორიული გეოგრაფიის განყოფილება. სწორედ ქართველოლოგიის ეს ცენტრები წარმართავდნენ ეპიგრაფიკის კვლევას.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეპიგრაფიკული მასალის ქართული გამოცემები სტანდარტის თვალსაზრისით არ არის ჰომოგენური, თუკი ეპიგრაფიკული და პაპიროლოგიური მასალის გამოცემის სტანდარტი, ლაიდენის კონვენცია საერთაშორისო სამეცნიერო მიმოქცევაში 1930-იანი წლებიდან შედის, მეოცე საუკუნის ქართველ მკვლევართაგან კონვენციის შესახებ მხოლოდ ერთ ავტორთან, თინათინ ყაუხჩიშვილთან ვხვდებით ცნობებს (ყაუხჩიშვილი 1951, წინასიტყვაობა).

თითოეულ ამ ეტაპს და მის დამახასიათებელ ბეჭდურ გამოცემებს ნაშრომის პირველ თავში დეტალურად მიმოვიხილავთ, აქ კი დასკვნის სახით უნდა ვთქვათ, რომ XVIII-XX საუკუნეებში შესრულებული საქართველოს და ქართული წარწერების ბეჭდურ გამოცემებს აკლდა სისტემურობა (ამის შესახებ იხ. ივანე ჯავახიშვილისა და ზაზა ალექსიძის მოსაზრებები ქვემოთ) და ისინი არც საერთაშორისო კონვენციას მისდევდნენ – ეს წინაპირობა ქმნის დღეისათვის ქართული ციფრული ეპიგრაფიკისათვის მთავარ გამოწვევასაც და ამოცანასაც – არსებული ბეჭდური და სამომავლოდ ე.წ. „ციფრულად დაბადებული“ (born digital) გამოცემები საერთაშორისო სტანდარტის, ლაიდენის კონვენციის ციფრული ანალოგის, EpiDoc-ის მიხედვით უნდა აღინეროს და გამოიცეს. წინამდებარე ნაშრომი აღწერს კვლევა-ძიებას, ცდებსა და შეცდომებს ამ გზაზე.

პირველი ეპიგრაფიკული გამოცემები საქართველოდან

„ბერძნული პროექტის“ როლი კავკასიის შესწავლაში
ეკატერინე II და მის სამსახურში მყოფი გერმანელი სწავლულები

1768 წლის 25 სექტემბერს ოსმალეთსა რუსეთს შორის ომი გამოცხადდა. რუსეთის იმპერიის მთავარ ამოცანას შავ ზღვაზე გასასვლელის მოპოვება წარმოადგენდა. 1772 წლის 1 ნოემბერს, ყირიმის ხანთან, საჰიბ-გირეისთან დადებული ხელშეკრულების ძალით ყირიმი რუსეთის მფარველობის ქვეშ მყოფ სახანოდ გამოცხადდა.

რუსეთის იმპერიის საზღვრები კავკასიისაკენ მოინეცდა. ოსმალეთთან წარმოებული ომის ფარგლებში მოენყო ე.წ. პირველი „არქიპელაგის ექსპედიცია“, დაიწყო პელოპონესის აჯანყება (ბერძნ. Ορλωφικά) და ეკატერინე მეორის კარზე ავსტრიის იმპერატორ იოზეფ მეორესთან მოკავშირეობით ე.წ. „ბერძნულ პროექტზე“ მუშაობა დაიწყო, რაც ოსმალეთის იმპერიის დამარცხებას და მისი ტერიტორიის, i.e. „ბიზანტიის ტერიტორიის“ რუსეთსა და ავსტრიას შორის განაწილებას გულისხმობდა.⁶

სწორედ ამ საერთო დიდი გეგმის ერთი კერძო ნაწილი იყო კავკასიის რუსეთის გავლენის სფეროში მოქცევა, „ბერძნული გეგმის“ არაპირდაპირი შედეგი იყო 1783 წელს დადებული გეორგიევსკის ტრაქტატიც. თუმცა დარიალის ხეობა რუსულმა ჯარმა გენერალ ტოტლებენის ხელმძღვანელობით ჯერ კიდევ 1770 წელს ახალციხეში ოსმალეთზე იერიშის მისატანად გამოიარა. ერეკლე მეორესა და ჯარის მეთაურებთან უთანხმოების გამო⁷ (David Lang 1962) გენერალმა ტოტლებენმა დატოვა ბრძოლის ველი, რითაც ქართულ ზეპირ ისტორიაში სამუდამო ადგილი მოიპოვა.

საგულისხმოა, რომ რუსული სამხედრო ძალის პირველ გამოჩენას კავკასიაში უმოკლეს ხანში მოჰყვა ექსპედიციებიც, რომელსაც ეკატერინე მეორის მფარველობით გერმანელი მეცნიერები აწარმოებდნენ. პირველი ასეთი ექსპედიციის ხელმძღვანელმა, იოჰან ანტონ გიულდენშტედტმა, საქართველოში 1771 წლის სექტემბერში ჩამოაღწია და აქ 1772 წლის ოქტომბრამდე დარჩა.

⁶ Edgar Hösch: Das sogenannte „griechische Projekt“ Katharinas II. Ideologie und Wirklichkeit der russischen Orientpolitik in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas (JGO), 1964, 168–206

⁷ David Lang, A Modern History of Georgia. London: Weidenfeld and Nicolson. 1962

იოჰან ანტონ გიულდენშტედტმა დოქტორის ხარისხი 1767 წელს მიიღო ბერლინში. 1768 წელს კი რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის მინვევით ახალგაზრდა მეცნიერი პეტერბურგში ჩავიდა 1768-1774 წლების ექსპედიციებში მონაწილეობის მისაღებად. ეს იყო კავკასიის სისტემური შესწავლის პირველი ცდა. გიულდენშტედტის ექსპედიცია იყო იმ დროისათვის ტიპური, (როგორც მაგალითად მოგვიანებით იყო ამერიკაში ლუისისა და კლარკის ექსპედიცია), განმანათლებლობის სულისკვეთებით წარმართული ექსპედიცია, რომლის მიზანიც იყო შესასწავლი რეგიონის ყოველ ასპექტზე – ბუნებრივ რესურსებზე, ფლორას, ფაუნას, გეოგრაფიასა და გეოლოგიაზე, ხალხზე, ეკონომიკასა და მმართველობაზე – დაკვირვება და მათი აღწერა. ასეთი დაწვრილმანების წყალობით შემოგვრჩა გიულდენშტედტის მიერ აღწერილი ეპიგრაფიკული ძეგლები, რომელთაგან ერთი, მწვანეყვავილას წარწერა მხოლოდ საექსპედიციო ჩანაწერებშია დოკუმენტირებული.

გიულდენშტედტი ექსპედიციას წარმართავდა რუსული საიმპერატორო კარის წყალობით, სადაც უკვე რეალურ სახეს იძენდა „საბერძნეთის გეგმა“, ოსმალეთ-რუსეთის ომი კი ისევ მიმდინარეობდა. ნატურალისტი და მედიცინის დოქტორი განსაკუთრებულ ყურადღებას ნავთობისა და მინერალების სავარაუდო კერების აღწერას უთმობდა, თუმცა, მეცნიერებათა საიმპერატორო აკადემიის დავალებით, ასევე შეაგროვა მონაცემები ადგილობრივი ენების შესახებ, შექმნა ლექსიკონები. ექსპედიციის წევრები იყვნენ: ალექსი ბელიაევი, ბორის ზრიაკოვსკი, ადრიან სოკოლოვი, სტეპან კრაშენნიკოვი, ფიტულების ოსტატი სიმონ ტარბეევი და მხატვარი გრიგორი ბელი, რომელმაც ქართულ წარწერათა თერთმეტი ტაბულა შექმნა.

გიულდენშტედტს კახეთი ერეკლე მეორემ მოატარა, იმერეთში სოლომონ მეფე მასპინძლობდა, ასევე ეწვია რაჭას და სამხრეთ საქართველოს დავით ერისთავის მეგზურობით. ჩანაწერების სისტემატიზაციას გიულდენშტედტმა ერთი თვე დაუთმო სტეფანწმინდაში, საიდანაც 1772 წელს პეტერბურგში დაბრუნდა.

1776 წელს გაიმართა პეტერბურგის საიმპერატორო სამეცნიერო აკადემიის ორმოცდაათი წლის იუბილე, რომელზეც გიულდენშტედტმა ექსპედიციის მასალებზე დაყრდნობით ფრანგულ ენაზე წარმოადგინა მოხსენება.⁸

⁸ А. И. Гильденштедт. Речь о произведениях российских, способных к содержанию всегда выгодного превосходства в продаже в чужие края российских товаров пред покупкою иностранных, говоренная декабря 29 дня 1776 года, в публичном С.-Петербургской императорской

1774 წელს რუსეთ-ოსმალეთის ომი რუსეთის გამარჯვებით დასრულდა. ახლა რუსეთის იმპერიას, მათ შორის, წინასწარი საექსპედიციო შესწავლის საფუძველზე, უკვე გარკვეული ჰქონდა საკუთარი ინტერესები კავკასიაში.

დოკტორ იაკობ რაინეგსი⁹ „ერეკლეს კარზედ რუსთაგან კომისრათ დანიშნული საქართველოში“

გარდა ახალგაზრდა ნატურალისტ გიულდენშტედტისა, ერეკლე მეორეს მოუწია შეხვედრა, ზოგი ცნობით, პირადად პოტიომკინის წარმოგზავნილ გერმანელ მოგზაურ იაკობ რაინეგსთან. რაინეგსი დიდ დროს ატარებდა მეფესთან, ცხოვრობდა მის სასახლეში¹⁰ და გიულდენშტედტის კვლევით ჩანანერებთან ერთად, მისი ცნობებიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა რუსეთის იმპერიის კავკასიური პოლიტიკის განსაზღვრაში. ეს იყო ევროპელთა მიერ საქართველოს შესწავლის პირველი მცდელობები. და ამ მცდელობათა შორის ცხადია მოინახებოდა ადგილი საქართველოსა და კავკასიის ეპიგრაფიკისათვისაც, როგორც ათასწლეულთა განმავლობაში გავლენის სფეროების მარკირების დოკუმენტისათვის. როგორ აღიქვამდა ამგვარ, ახალი ტიპის ინტერესს საქართველო? „[კათოლიკური ეკლესიის მისიისა და 1629 წლის ლექსიკონის გამოცემის] შემდეგ დროს, გერმანიის მოგზაურებმა საქართველოში მგზავრობა დაიწყეს და ამ დროიდან გერმანელთა ტომის მსწავლულთა და მოგზაურთა უფრო უკეთ მოჰკიდეს ხელი საქართველოს ერის და სამეფოს (გიულდენშტედტი ქართლ-კახეთის სამეფოში ჩამოდის 1770 წლის იანვარში, i.e. ფაქტობრივად ჯერ კიდევ ქართლ-კახეთის სამეფოში) ცხოვრების შესწავლას, ვიდრე ამას სწავლობდნენ იტალიელნი და რომის ტახტის მისიონერები. გერმანელთა ტომის მსწავლულ მოგზაურებმა რომაელებს გადააჭარბეს. რომაელები საქართველოს ყურადღებას აპყრობდნენ მარტო ქრისტიანობის მხრით და ამის სიბრალულით, რასაც ყოველთვის თან სდევდა კათოლიკის სარწმუნოების გავრცელების სასარგებლო ცნება ქართველებში, გერმანელ მოგზაურთა და მსწავლულთა ცდა კი სულ სხვანაირ იქმნა დაწყობილი, მათ

Академии наук собрания, во время полувекового её юбилея // Академические известия на 1780 год. — ч. IV. — СПб., 1780. — С. 356.. — Цит. по: Вернадский В. И. Труды по истории науки в России / Сост. Бахракова М. С., Неаполитанская В. С., Фирсова Г. А.. — М.: Наука, 1988. — С. 229. — 404 с. — ISBN 5-02-003321-9.

⁹ ნამდვილი გვარია ელიხი, Christian Rudolf Elich - [რაინეგსი გერმანიის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში](#); [რაინეგსი CERL თეზაურუსში](#), [რაინეგსი გერმანიის ციფრულ ბიბლიოთეკაში](#)

¹⁰ Reineggs: [Allgemeine historisch-topographische Beschreibung des Kaukasus](#);

საქმეთ და საგნათ გახდა არა მარტოთ საქართველოს სამეფოს წყობილების გაცნობა და სხ.“ (ჭიჭინაძე, 1920). თავად ამ მკვლევრების აკადემიურ კარიერას განსაზღვრავდა კავკასიის შესახებ შექმნილი ნაშრომები.¹¹

XVIII საუკუნის დასასრულამდე მოგზაურობა კავკასიაში დაკავშირებული იყო დიდ სიძნელებთან, რუსეთის საიმპერატორო კარისა თუ მეცნიერებათა აკადემიის მიერ დაფინანსებულ ამ ექსპედიციებს, ცხადია, დაზვერვითი ხასიათი ჰქონდა და წინასწარ საფეხურს წარმოადგენდა კავკასიის ყოველგვარი რესურსის მომავალი ათვისებისათვის. ასეთი იყო გიულდენშტედტის ექსპედიცია, ამ მიზნითვე იყენებდა საიმპერატორო კარი რაინეგის ცნობებს.

ანექსიის შემდეგ სურათი იცვლება, იზრდება ევროპელი მოგზაურების რაოდენობა კავკასიაში, იწყება კვლევითი სამუშაოები კავკასიის კოლონიური ექსპლუატაციის მიზნით¹².

საფრანგეთის სააზიო საზოგადოება და ლურსმული წარწერები

ევროპელი მეცნიერები XIX საუკუნის დამდეგს ინტერესდებიან ლურსმული წარწერებით. [ალევე, 1827 წელს, იმ დროისათვის რუსეთის იმპერიის ტერიტორიაზე, ვანის მიდამოებში აღმოჩნდა ურარტული ლურსმული წარწერები, რომელთა შესასწავლადაც საფრანგეთის სააზიო საზოგადოებამ და ანტუან-ჟან სან-მარტინმა რეკომენდაცია გაუწიეს საფრანგეთის მთავრობის წინაშე შულცს, რათა იგი ვანის ტბის მიდამოებში ექსპედიციით გაეგზავნათ. შულცმა დიდი სამუშაო ჩაატარა. მან გადმოიწერა ვანის მიდამოებში დაცული ურარტული ლურსმული წარწერები (მათ შორის, არგიშთი I-ის ვრცელი წარწერა). მიუხედავად იმისა, რომ შულცს წარმოდგენა არ ჰქონდა ლურსმული დამწერლობის სისტემაზე, მისი ასლები ძალზე ზუსტი აღმოჩნდა¹³.

¹¹ 1786 წელს რანეგსი გოტინგენის სამეცნიერო აკადემიის წევრად აირჩიეს (Holger Krahnke: The members of the Academy of Sciences at Göttingen 1751-2001; Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2001, p. 199.); 1792 წელს კი ლეოპოლდინას (Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina) წევრად.

¹² სწორედ ამ მეორე ტალღის ექსპედიტორთა შორისაა კარლ ედუარდ ფონ აიხვალდი, ბერლინის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული, ვილნოს უნივერსიტეტის დოქტორი და ყაზანის უნივერსიტეტის პროფესორი. მისი ექსპედიცია კავკასიაში - 1816-1825 წლებში მოეწყო ყაზანის უნივერსიტეტის ორგანიზებით. ექსპედიციის შედეგად შეგროვებულ მასალასა და მდიდარ სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით გამოიცა: *Reise auf dem Kaspischen Meere und in den Caucasus*, 2 vols. (Stuttgart and Tübingen, 1834-1838).

¹³ ურარტული ლურსმული წარწერების ასლები გადმოიღეს სხვა მკვლევრებმაც (რაულინსონმა, მიულბახმა, მოლტკემ)

შულცმა 1827 წელს ერასისა და ირანის საზღვარზე აღმოაჩინა კელიშინის (ქურთ. ცისფერი ქვა) ძვ. ქელთალრიცხვის 800 წლით დათარიღებული ასირიულ-ურარტული სტელა, წარწერა მიხაკო წერეთელმა ამოიკითხა და 1933 წელს გამოსცა (Tsereteli 1933). 1829 წელს, შულცის მკვლევლობის შემდეგ, მის ჩანაწერებში ვანის ციხის გარშემო აღმოჩენილი 42 წარწერის ასლი იყო დოკუმენტირებული, მონაცემები 1840 წელს პარიზში გამოქვეყნდა. (Schulz, Friedrich. 1840)

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში საქმე ძირითადად მასალის უბრალო შეგროვებით შემოიფარგლებოდა. მხოლოდ ასურული წარწერების ამოკითხვის შემდეგ გახდა შესაძლებელი ურარტული წარწერების ამოკითხვა.

1882 სეისმა „ბრიტანეთის სააზიო საზოგადოების“ (Royal Asiatic Society (RAS)) ჟურნალში (The Journal of the Royal Asiatic Society (JRAS)) გამოაქვეყნა ურარტული წარწერებისადმი მიძღვნილი გამოკვლევა, რომელიც მოიცავდა იმ დროისათვის ცნობილ ყველა წარწერასა და მოკლე გრამატიკულ მიმოხილვას, ამის შემდეგ ურარტული წარწერებით დაინტერესება მნიშვნელოვნად გაიზარდა. ქანის მიდამოებში აღმოჩენილმა ურარტულმა წარწერებმა თბილისში, კავკასიის მუზეუმში დაიდო ბინა. ქამაც, თავისმხრივ, განაპირობა უკვე არა რუსეთის იმპერიის დაფინანსებული ახალგაზრდა მკვლევარების, არამედ ისეთი მეცნიერების ჩამოსვლა საქართველოში, როგორც იყო კარლ ფრიდრიხ ლემან-ჰაუპტი.

კარლ ფრიდრიხ ლემან-ჰაუპტი და ეპიგრაფიკა საქართველოში

ოსმალეთის იმპერიისაგან რუსეთის მიერ ახლადმოპოვებულ ტერიტორიებზე 1898 წლამდე შენარჩუნებული იყო სამხედრო მდგომარეობა და შესაბამისად, ექსპედიციის წარმოება (თუკი ის უმარავი ადმინისტრაციული და ბიუროკრატიული პრობლემის გადალახვის შემდეგ მაინც შედგებოდა) კვლავ სახიფათო საქმედ რჩებოდა.

ფრიდრიხ ლემან-ჰაუპტის მოგზაურობა კავკასიაში შესაძლებელი გახდა მისი სამეცნიერო ხელმძღვანელის თეოდორ მომზენის მიერ ბერლინის მეცნიერებათა აკადემიისათვის სარეკომენდაციო წერილით მიმართვის საფუძველზე, მომზენი წერდა, რომ ექსპედიცია შედგებოდა, თუკი ადგილობრივი ქურთებისგან ნებართვას მიირებდნენ. თეოდორ მომზენს, რომელმაც ბერლინის აკადემიის ისტორიულ-ფილოლოგიური კლასის მდივნობისას, გარდა ფუნდამენტური ეპიგრაფიკული კორპუსის, Corpus Inscriptionum Latinarum-ის

გამოცემისა, უმარავი სამეცნიერო პროექტის ორგანიზება მოახერხა, დიდი გავლენა ჰქონდა ლემან-ჰაუპტის სამეცნიერო მოღვაწეობაზე და კერძოდ, მის ეპიგრაფიკულ მოგზაურობაზე კავკასიაში.

ვანის ურარტული წარწერების კვალს კავკასიაში ჩამოყოლილი კარლ ფრიდრიხ ლემან-ჰაუპტი წერს: „პროვინციული დაყოფის მიხედვით, რუსეთის არმენია ეკუთვნის კავკასიის გენერალგუბერნიას ტრანსკავკასიურ მთავრობებს ელიზაბეთპოლისა და ნანილობრივ ტფილისისა, მაშინ როდესაც ყარსის რეგიონი, რომელიც ასევე სომხეთის ნაწილია და თურქეთმა რუსეთს 1877 წლის ომის დასასრულს გადასცა, ჯერ კიდევ სამხედრო ადმინისტრაციის ქვეშაა“.

□არეკომენდაციო წერილის მიღების შემდეგ, ფრიდრიხ ლემან-ჰაუპტი სტამბოლში ჩადის და ახლა აქ ელის მგზავრობისთვის საჭირო დოკუმენტებს:

„მისმა უდიდებულესობამ, იმპერატორმა გვიბოძა ნებართვა და დაფინანსება სარეზერვო ფონდიდან, იმ პირობით, რომ მოგზაურობა არ დაიწყებოდა, სანამ გერმანიის საელჩო კონსტანტინეპოლში არ გასცემდა თანხმობას, მიმდინარე არეულობების გამო. ადრიან 1898 წელს, ყველა პირობა საბოლოოდ შესრულდა. პასპორტი გაიცა, რუსეთის, სპარსეთის და თურქეთის მთავრობები ინფორმირებულნი იყვნენ და ჩვენ გვეცნობა, რომ თურქეთის ვილაიეთებში მგზავრობისათვის საჭირო ინდივიდუალური დოკუმენტები [\(ტექსტურე\)](#) გაგზავნილი იყო ტფილისში, გერმანიის საკონსულოში. ამ ორი მონაკვეთიდანაც ცხადია, რომ ლურსმული წარწერებით დაინტერესებული მკვლევარი, რომლის ძირითადი კვლევითი მიმართულება ბიბლიის არქეოლოგია გახლდათ, გვერდს ვერ აუვლიდა თბილისს არამხოლოდ იმიტომ, რომ აქ იყო რუსეთის იმპერიის ადმინისტრაციული ცენტრი, არამედ იმიტომაც, რომ კავკასიის მუზეუმს უკვე მოეყარა თავი ლურსმული წარწერებისათვის. ლემან-ჰაუპტი თავის მოგონებებში აღწერს შესანიშნავ სურათს კავკასიის მუზეუმში მუშაობისა: „დოქტორ რადეს, მუზეუმის შემქმნელსა და დირექტორს, სტელა მუზეუმის ბაღში, შუშის ჩარჩოში აქვს მოთავსებული ქარისა და უამინდობისაგან დასაცავად...¹⁴ დღემდე სიამოვნებით ვიგონებ საათებს, რომელიც ტფილისის მუზეუმის ეზოში 1898 წლის გაზაფხულსა და 1899 წლის ზაფხულში მუშაობაში გავატარე... იქაური ფერები და

¹⁴ Dr. Radde, der Schöpfer und Direktor des Museums, die in dessen Garten aufgestellte Stele durch Glas und Rahmen vor Wind und Wetter schützen lassen

სურნელი აყვავებული ვარდისა, ქედნების ღულუნი ვოლიერებში, უცვლელად შემორჩა ჩემს მესხიერებას... რა ხშირად ვიგონებდი მოგზაურობისას ჩემს სამუშაო სივრცეს ტფილისის მუზეუმში, როცა ბნელი ეკლესიების კედლებიდან და კლდეებიდან მიწვედა ასლების ალება.“

კავკასიის მუზეუმისაგან ლურსმული ნარწერები მემკვიდრეობით მიიღო საქართველოს ეროვნულმა მუზეუმმა, საქართველოს ეროვნული მუზეუმის საცავში დაცულია სხვადასხვა ეპოქის 22 ნარწერა, ურარტული ღვთაების (ან მეფის) ერთი ქანდაკება და ერთი ნიქსვილის ქვა. ამ 22 ნარწერიდან, სამი – იშფუნის ეპოქას ეკუთვნის (817 BC); თოთხმეტი – მენუას ხანას (810-785 BC); თითო ნარწერითაა წარმოდგენილი არგიშთი პირველი (780 BC), სარდური, არგიშთის ძე (760/765-733 BC) და რუსა პირველი (733-714 BC); უცნობი მეფის (სავარაუდოდ resp. გიორგი წერეთელი არგიშთი პირველის) ორი ფრაგმენტი და ერთი ნატყუარი ნარწერა.¹⁵

1. წვასტანი. იშფუნი a. დასაწყისი; b. შუა ნაწილი; c. ბოლო
2. წვასტანი. იშფუნი a. დასაწყისი; b. შუა ნაწილი; c. ბოლო
3. წვასტანი. იშფუნი a. დასაწყისი; b. შუა ნაწილი; c. ბოლო
4. ვანი. მენუა a. დასაწყისი; b. შუა ნაწილი; c. ბოლო
5. ვანი. მენუა a. დასაწყისი; b. შუა ნაწილი; c. ბოლო
6. ღედი-ქილისა (ვარაგ-ქილისა). მენუა a. დასაწყისი; b. შუა ნაწილი; c. ბოლო

¹⁵ თბილისში, როგორც ჩანს, სამუზეუმო ექსპონატებთან ერთად თავს იყრიდა ნაყალბევი არქეოლოგიური მასალაც, კვლავ ლემან-ჰაუპტის საექსპედიციო ჩანაწერების მიხედვით: „...აგურზე შესრულებული ამ შუმერული ნარწერების ნაწილი უკვე ცნობილი იყო, რომელთაგან ზოგი ლუვრში, ზოგი კი ბრიტანეთის მუზეუმში ინახება. ერთი სხვა ეგზემპლარი მე თავად შევიძინე ადგილზე, ხორსაბადში. მიუხედავად ამისა, ტფილისური [ნარწერის] ტექსტი ღირებულია, რადგანაც მასში დაცულია ნაკითხვა ჯერჯერობით ძალზედ საეჭვო ადგილისა. სავარაუდოა, რომ კავკასიის მუსლიმი მცხოვრები ბაბილონში, ქარბალაში (რომელიც შიიტური აღმსარებლობის ადამიანისათვის უწმინდესი ადგილია) მდებარე ალის საფლავზე პილიგრიმობისას გადააწყდა შუამდინარულ აგურს, რომელმაც შემდეგ ბინდა ტფილისის მუზეუმში დაიდო. ჩვენ გვქონდა შესაძლებლობა გამოგვეკვია, რომ სავარაუდოდ, ქარბალადან სწორედ ამ გზით ჩამოაღწია ამ და სხვა საეჭვო ღირებულების „სიძველეებმა“ ტფილისში. სასტუმრო „ლონდონის“ კიბის კედლებზე გამოფენილი იყო სიძველეთა ფოტოები, მათ შორის ლურსმული ნარწერებისა: მოუქნელი ყალბი ასლები, როგორც მცოდნე თვალი ერთი შეხედვით შეატყობდა. სხვა მხრივ აუცილებლად სანახავ სიძველეთა ამ კოლექციის თვალიერებისას, რომელიც ფოტოგრაფ როინოვს შეეკრიბა, მათ ორიგინალებსაც გადავანყვდი და დაჟინებულ შეკითხვებზე პასუხად მომინია გულისტკივილით მეცნობებინა [როინაშვილსათვის], რომ ნდობითა და საკმაოდ დიდ ფასად შეესყიდული ეს „სიძველეები“, არავითარ ღირებულებას არ წარმოადგენდა. ეჭვები „სიძველეთა“ ავთენტურობის შესახებ, უკვე გამოეთქვათ მასთან, მაგრამ ეს ეჭვები ისევ სხვა არქეოლოგებს გაეფანტათ. [სიძველეთა] პოვნის ადგილად, მან ქარბალა დაასახელა. უსიამოვნო ამბავი კი თავშეკავებით მიიღო. მიუხედავად ამისა, მეორე დღით, როდესაც ცნობა მოვიდა, რომ ბატონი როინოვი ღამით გულის შეტევისაგან გარდაცვლილიყო, ძალიან შევშფოთდი. ლურსმული ნარწერის ძიება, რომლის შესახებაც ცნობებს იძლეოდნენ ჰივერნატი და მიულერ-სიმონის ნიგნში "Du Caucase au Golfe Persique", ექსპედიციისა და ტფილისში პირველი დიდი ექსკურსიის მთავარ მიზანს წარმოადგენდა.“

7. ვან-კალია. მენუა;
8. ანზაფი. მენუა. წინა მხარე (თორმეტსტრიქონიანი წარწერა), მარჯვენა მხარე (ექვსტრიქონიანი წარწერა)
9. მუში. მენუა
10. ზივინი. მენუა
11. ზივინი. მენუა
12. სალექუ. მენუა
13. ვანი. კურშუნ-ჯამი
14. სილექუ. მენუა
15. სილექუ და კარმირავორ-ვანქ. მენუა დასაწყისი
16. სილექუ და კარმირავორ-ვანქ. მენუა. შუა ნაწილი
17. სილექუ და კარმირავორ-ვანქ. მენუა. ბოლო
18. სარაყამიში. არგიშთი
19. ვანი, არგიშთი (?) ფრაგმენტი 1
20. ვანი, არგიშთი (?) ფრაგმენტი 2
21. ადამხანი. სარდური
22. ვანი. აიგისტანი. რუსა
23. თუთანი, საძირკველში ჩატანებული ნატყუარი წარწერა
24. ვანი. ღვთაების (?) ქანდაკება

შინაარსის მიხედვით გვხვდება სამშენებლო წარწერები (8); სამხედრო ლაშქრობისა და დაპყრობის აღმნიშვნელი წარწერები და საკულტო წარწერები (ყველაზე მცირე ნაწილი).

„ქართველოს მუზეუმის ურარტული ძეგლები“ 1939 წელს სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ნიკო მარის სახელობის საქართველოს ფილიალის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტური ინსტიტუტმა გიორგი წერეთლის ავტორობით გამოსცა (რედ. ქიმონ ჯანაშია). გამოცემაში, გარდა უშუალოდ წარწერის ტექსტებისა, მოცემულია ძეგლების აღწერილობა, საძიებლები, სატრანსკრიფციო ნიშანთა ნუსხა, ტაბულები და ფოტოპირები. აგულისხმობს აქცენტები, რომელსაც ავტორი წინასიტყვაობაში სვამს: „რეკოლუციამდე ეს წარწერები უყურადღებოდ ენყო საქართველოს მუზეუმის სარდაფებში და მაშინ, რა თქმა უნდა, არავის უფიქრია შეესწავლა ძველი წინააზიური სამყაროს ამ ერთ-ერთი უძლიერესი ხალხის ეს

მნიშვნელოვანი ეპიგრაფიკული მასალა. [ხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების დროს, იმ განსაკუთრებულ მზრუნველობასა და ყურადღებასთან დაკავშირებით, რომელსაც იჩენს პარტია და ხელისუფლება წარსულის კულტურულ ღირებულებათა მეცნიერული შესწავლის მიმართ¹⁶, შეიქმნა ჩვენში ყველა პირობა ამ ძეგლების დეტალურად დამუშავებისა და, ამასთან ერთად, ძველი ვანის ენისა და კულტურის შესწავლისათვის.“ საბჭოთა მკითხველისათვის განკუთვნილ ამ სენტიმენტს მოსდევს ცნობა, რომლის მიხედვითაც ცხადია, გიორგი წერეთლისათვის ცნობილი იყო ფრიდრიხ ლემან-ჰაუპტის ექსპედიციის და ძეგლების უკვე არსებული გამოცემების შესახებ: „...ზოგიერთი წარწერა გერმანული არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერაა ნაპოვნი 1898-1899 წწ. ამ წარწერებიდან იმ თავითვე გადაღებულ იქნა ფოტოგრაფიები და ესტამპაჟები, რომლებიც შემდეგ ClCh¹⁷-ისათვის გამოიყენეს.“ (წერეთელი 1939, შესავალი)

სააზიო საზოგადოებები¹⁸ და Georgica

ქრონოლოგიური სააზიო საზოგადოებებისა და შემდგომში ორიენტალისტიკის საფუძვლად იქცა 1795 წელს პარიზში "École Spéciale"-ს დაარსება, რომელიც აზიის ქვეყნების საელჩოებისა და საკონსულოებისათვის მთარგმნელებსა და თარჯიმნებს ამზადებდა. ამას მოჰყვა 1818 წელს კალკუტაში „სააზიო საზოგადოების“ დაარსება, "École Spéciale"-ს სამეცნიერო საბჭო მათთან თანამშრომლობით აღმოსავლეთმცოდნეობის მეცნიერულ დარგად ქცევას ისახავდა მიზნად. სამეცნიერო საბჭოს შემადგენლობაში იყვნენ Collège de France-ის პროფესორები, რომლებიც აქ მომავალ ორიენტალისტებს ასწავლიდნენ, მათ შორის

¹⁶ ქრეთელი ციტირებს შესტაკოვს, „სსრ კავშირის ისტორიის მოკლე კურსს“, (ქართული თარგმანი ტფილისი, 1937): „უძველესი სახელმწიფოები ჩვენს ქვეყანაში“: „ყველაზე ძველი სახელმწიფოები ჩვენს ქვეყანაში ამიერ-კავკასიის სამხრეთ ნაწილში აღმოცენდა“

¹⁷ Corpus Inscriptionum Chaldicarum, Berlin 1928, 1935

¹⁸ ევროპის სააზიო საზოგადოებების ქართველი წევრები იყვნენ:

თეიმურაზ ბაგრატიონი - პარიზის სააზიო საზოგადოება

ანდრია გუგუშვილი - დიდი ბრიტანეთისა და ირლანდიის სამეფო სააზიო საზოგადოება, ნამდვილი წევრი

("There were rumours of Soviet countermeasures against the Allies in the Near East as well. On April 12 Laurence Collier met with Andria Gugushvili of the Paris-based Caucasian Committee, which was tied to the anti-Soviet organisation Prometheus..." Operation Pike: Britain Versus the Soviet Union, 1939-1941 By Patrick R. Osborn pp. 168)

ექვთიმე თაყაიშვილი - პარიზის ნუმისმატთა საზოგადოების (1922 წლის 4 თებერვალი), ხოლო შემდეგ

საფრანგეთის სააზიო საზოგადოების (1925) ნამდვილი წევრი

გიორგი წერეთელი - დიდი ბრიტანეთისა და ირლანდიის სამეფო სააზიო საზოგადოება, საპატიო წევრი (1964-)

მომავალ ქართველოლოგს, მარი ბროსეს, შაპოლიონს, არმენოლოგ სენ-მარტენს, სინოლოგ ს. დე სასსა და სხვებს. საბოლოოდ, 1822 წელს პარიზში დაარსებულმა სააზიო საზოგადოებამ თავი მოუყარა მთელი ევროპის ორიენტალისტებს. სააზიო საზოგადოების სამეცნიერო საბჭოს ურთიერთობა ჰქონდა პეტერბურგის „სააზიო მუზეუმთან“. პეტერბურგის სააზიო მუზეუმი ერთ-ერთი პირველი იყო ევროპაში. მან 112 წელს (118-1930) იარსება და საბოლოოდ, მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლურ ხელნაწერთა ინსტიტუტს შეუერთდა.

პარიზის სააზიო საზოგადოებასთან ერთად დაარსდა პერიოდული ჟურნალი "Journal Asiatique", რომლის რედაქტორიც იყო საზოგადოების დამაარსებელი არმენოლოგი ა. ჟ. სენ-მარტენი. ჟურნალში იბეჭდებოდა მასალა აზიის ქვეყნების და მათ შორის საქართველოს სიძველეთა შესახებ. ცნობები ეკუთვოდათ: პოლკოვნიკ როტიეს, ი. კლაპროთს (orientalist or an "Asiatologist"), მ. შულცს და სხვებს, პარიზში გამოიცა კლაპროთის „მოგზაურობა საქართველოში“.

1822-23 წლებში "Journal Asiatique"-ში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს მარი ბროსეს არმენოლოგიური და ქართველოლოგიური ნაშრომები. ბროსეს მოღვაწეობა მთლიანად უკავშირდება სააზიო საზოგადოების მუშაობას, მისი ყველა ნაშრომი მუდმივად იბეჭდება ჟურნალში, საზოგადოების ნამდვილ წევრად არჩევის შემდეგ კი ბროსე კურირებს კავკასიის რეგიონს, წარმართავს კორესპონდენციებს საქართველოს სიძველეთა შესახებ.

1825 წელს საფრანგეთის ორიენტალისტთა საზოგადოებამ „სააზიო საზოგადოების“ ნამდვილ წევრად აირჩია პირველი ფრანგი ქართველოლოგი, მარი ბროსე. მას საკვლევად განუსაზღვრეს საზოგადოებისათვის საინტერესო საკითხები საქართველოს ისტორიიდან და სიძველეთმცოდნეობიდან. სააზიო საზოგადოების ჟურნალში იბეჭდება მარი ბროსეს გამოკვლევა ქართული პოეზიის შესახებ, აღმოსავლური ენების ინსტიტუტში იგი ეცადა ქართული ენის კათედრის დაარსებას, თუმცა უშედეგოდ.

1837 წელს მარი ბროსემ¹⁹ გამოსცა დიუბუა დე მონპერეს მიერ კავკასიაში შეკრებილი საექსპედიციო მასალების ნაწილი, 1840 წელს კი მთლიანად გამოაქვეყნა მის ხელთ არსებული ეპიგრაფიკული მასალა. საქართველოს ეპიგრაფიკული ძეგლებიდან ევროპაში და რუსეთის იმპერიაში იმ დროს ძალიან ცოტა იყო ცნობილი. დოსითეოს პატრიარქის „იერუსალიმის ისტორიაში“ იხსენიებოდა მოქვის ეკლესიის ბერძნული წარწერები, გიულდენშტედტს მოჰყავდა რამდენიმე ქართული წარწერა (გირშელის ტაძრისა სტეფანწმინდაში, გრემის, ახტალის, მცხეთის და ქუთაისის (Guldenstadt 1787, 1791)), რამდენიმე წარწერას მკითხველი იპოვიდა ჭიჭიანისა და კლაპროთის ნაშრომებში. გამბას მოეპოვებოდა ცნობა გელათისა და მცხეთის წარწერებზე, ხოლო გელათის არაბული წარწერა გამოქვეყნებული ჰქონდა ხ. ფრენს, თავად ბროსემ პარიზში გამოაქვეყნა ნუზალის და ჭულუხევის წარწერები – ამით ცნობები იმუამად ცნობილ ქართულ ეპიგრაფიკულ ძეგლებზე ამოიწურება. (ხანთაძე 1966) ბროსეს სისტემატურად აწვდიდნენ ქართული წარწერების გადმონაწერებს, მონახაზებს, ზოგჯერ გაშიფრულ ტექსტებს: თეიმურაზ ბატონიშვილი, პლატონ იოსელიანი. დ. მელვინეთუხუცესიშვილი, რ. ერისთავი, საქართველოს ეგზარქოსი ევგენი (ბაჟანოვი), ცნობილი ნუმისმატი და საქართველოს სიძველეთა შემკრები ბართლომეი, ნერსეს სარგისიანი, არქიტექტორები ივანე მუსილოვი და აბრამ ნოროვი.

ბროსეს წყალობით, პეტერბურგის აზიური მუზეუმის ქართულ ფონდში გაჩნდა ქართული ეპიგრაფიკული მასალა. მას ჯერ ნიკოლოზ ქუთათელაძემ გაუგზავნა იმერეთში დაცული საფლავის ქვები, ხატები და სხვა ნივთები, შემდეგ ასეთივე მასალა მიიღო ბროსემ პლატონ იოსელიანისაგან. ასზე მეტი წარწერა მიიღო მუზეუმმა საქართველოს ეგზარქოსი ევგენისაგან. ბროსემ გამოქვეყნა 50-მდე წარწერა, რომელთა უმრავლესობა დიუბუას მიერ იყო შეკრებილი, ბროსემ ისინი შეავსო ნიკო ქუთათელაძის, მ. ბარათაშვილისა და სხვა პირებისაგან მიღებული მასალებით, ამ წარწერებს შორის იყო: გელათისა და ბაგრატის, კაცხის, ნიკორწმინდის, ჯრუჭის, თამარციხის, აწყურის, ხერთვისის, ახალციხის, მარტვილის, ხოფის, შემოქმედის, გორის, უფლისციხის, ატენის, მცხეთის და ქვემო ქართლის

¹⁹ მარი ბროსემ პირველად 1825 წელს სამეცნიერო საზოგადოების (პარიზის „აზიური საზოგადოება“) ყურადღება სინოლოგიური შრომებით მიიპყრო, თუმცა ბოლხოტინოვის ნაშრომის წაკითხვის შემდეგ საქართველოში დაინტერესდა, დაიწყო ქართულის შესწავლა, გაეცნო გრამატიკულ ლიტერატურას (მაჯიო, ფატერი, ფირალოვი) გაეცნო პარიზის ბიბლიოთეკაში დაცულ ქართულ ხელნაწერებს, დაიწყო მუშაობა ბაქარის ბიბლიაზე (1743).

ეპიგრაფიკული ძეგლები. ბროსემ გაშიფრა და თარგმნა ეს წარწერები. წარწერები იძლეოდნენ რიგი მოვლენების ზუსტი დათარიღების საშუალებას, შეიცავდნენ ცნობებს ზოგიერთი უცნობი პირის შესახებ. იგი ასევე ყურადღებას აქცევდა წარწერების თავისებურებებს, ამ შემთხვევაში ეყრდნობოდა დიუბუა დე მონპერეს ჩანახატებს, არ მსჯელობდა წარწერათა სიძველის შესახებ, მხოლოდ ყურადღებას აქცევდა ასოთა მოხაზულობის თავისებურებებს: მაგალითად, ლომისის წარწერის ასოების კუთხოვანებას, თამარცხისის წარწერებს ბროსეს მიხედვით „ჩიტისმაგვარი“ მოხაზულობა ჰქონდათ, ხოლო ჯრუჭისა და ხერთვისის წარწერები შერეული ხელით იყო შესრულებული. (ხანთაძე 1966)

XIX ს-ის 30-50-იანი წლებში სამეგრელოს დიდმა მთავარმა დავით დადიანმა სამეგრელოს და აფხაზეთის 14 ეკლესიისა და მონასტრის ხატებიდან გადაღებული 40-ზე მეტი ვრცელი ქართული ჭედური წარწერის პირი გადასცა მ. ბროსეს, რომელმაც ისინი სათანადოდ გამოიყენა.²⁰

„მრავალი წესი, მეთოდი და ხერხი, რომლითაც მ. ბროსემ პირველმა წამოიწყო ქართული ეპიგრაფიკული ძეგლების შეკრება, შესწავლა და გამოქვეყნება ამჟამადაც არა თუ შეწყნარებულია და მისაღები, არამედ ასეთი სახის სამუშაოს წარმატებით შესრულების ერთადერთ სწორ გზად არის მიჩნეული“. (სილოგავა, მარი ბროსე – ქართული ეპიგრაფიკის მკვლევარი 1986) ყურადღება უნდა გავამახვილოთ მარი ბროსეს მიერ გამოცემის ტექნიკური დახვეწისათვის განეულ ღვაწლზეც. იმხანად სათანადო შრიფტების უქონლობის გამო ქართული მასალები იბეჭდებოდა ძველი ხუცური შრიფტით²¹. ბროსემ 1837 წლის 28 ივნისს, როდესაც ის მხოლოდ მეორედ ესწრებოდა პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიის სხდომას, მოითხოვა ქართული მხედრული შრიფტის დაამზადება. შრიფტი დაამზადეს და 1838 წელს უკვე გამოყენებოდა, იმავე წელს აკადემიამ ბროსეს ინიციატივითა და მეთვალყურეობით სომხური შრიფტიც შექმნა. (ხანთაძე 1966) ქართულის იმ მატრიცების მიხედვით, რომელიც ბროსემ თეიმურაზ ბატონიშვილის შეკვეთით და მის მიერვე მიწოდებული ნიმუშების საფუძველზე 1837 წელს პარიზში დაამზადებინა ფრანგ მხატვარსა

²⁰ ეს მასალა ამჟამად დაცულია აღმოსავლეთმცოდნეობის პეტერბურგის განყოფილებაში, მარი ბროსეს არქივში – Н 29 (G39, H26): Р. Орбели Грузинские Рукописи Института Востоковедения АН СССР, вып. II, 1956 с. 89-90.

²¹ ხუცური შრიფტი მე-18 საუკუნეში თეიმურაზ მეორის რუსეთში ყოფნის დროს ჩამოისხა.

და გრავიორს დელაკონს (გორდეზიანი 1965) მივიღეთ ქართული შრიფტი „აკადემიური“, რომლითაც იწყებოდა XIX საუკუნეში ყველა ქართული წიგნი, როგორც რუსეთში, ისე საქართველოში ე.წ. ვენური შრიფტის ჩამოსხმამდე 1866 წელს. (სილოგავა, მარი ბროსე – ქართული ეპიგრაფიკის მკვლევარი 1986)

1830 წლის რევოლუციის დასაწყისისათვის ბროსე მზად იყო საქართველოში მისი დასაწყებად, თუმცა გარემოებების ცვლილებამ პროექტი ჩაშალა, რასაც რამდენიმეწლიანი უიმედობა მოჰყვა, ბროსეს ამ დროისათვის სამი შვილი ჰყავს და ტიპოგრაფიაში უნეგს მუშაობა. 1834 წელს განათლების მინისტრი ფრანსუა გიზო, თავადაც ცნობილი ისტორიკოსი, დაინტერესდა ბროსეს ქართველოლოგიური შრომებით და შესთავაზა სამეცნიერო ექსპედიციის ორგანიზება საქართველოში, თუმცა ამჯერად წინააღმდეგობა აღმოუჩინდა რუსული ხელისუფლება იქცა, რომელმაც თეიმურაზ ბატონიშვილთან კავშირის გამო ბროსეს 1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობაზე მიიტანა ეჭვი და ქვეყანაში შეშვებაზე უარი უთხრა.

პეტერბურგის საიმპერატორო აკადემიის პრეზიდენტმა, გრაფმა სერგეი უვაროვმა, მას შემდეგ, რაც აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ხელმძღვანელმა ბერნარ შარმუამ დატოვა თანამდებობა, მარი ბროსე პეტერბურგის საიმპერატორო აკადემიაში სომხური და ქართული ლიტერატურის სპეციალისტად მიიწვია. ბროსე 1837 წლის ივნისში კი ოჯახთან ერთად ჩავიდა პეტერბურგში (ცხოვრობდა თეიმურაზ ბატონიშვილს მეზობლად და ჰქონდა მასთან მიმოწერა) (ბროსე 2016).

1838 წელს უვაროვის განკარგულებით ბროსე ჩადის მოსკოვში, რათა გამოიკვლიოს იქაური ქართული სათვისტომოს მფლობელობაში არსებული სიძველეები. უვაროვი ამ ექსპედიციის შესახებ წერს თავის რაპორტში იმპერატორისადმი: “Описал Броссе 85 надписей на гробницах грузинских князей и вельмож, прибывших в Россию при Петре Великом. <...> Нашёл 13 рукописей на пергаменте очень древних и хорошо сбереженных. <...> Но всего важнее манускрипт известного творения Вахушта, которое содержит в себе географическое описание и самую полную историю Грузии по 1755 год“.

ბროსეს პეტერბურგში გადასვლით ევროპული ქართველოლოგიის ცენტრმა რუსეთის იმპერიაში გადაინაცვლა. ასე შეხვდა ერთმანეთს პეტერბურგში ქართულ სიძველეთა შესწავლის ევროპული და ქართული გზები.

პირველი ქართული უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ

1914 წელს, როდესაც ივანე ჯავახიშვილი პეტერბურგის უნივერსიტეტში ქართული ეპიგრაფიკის კურსის კითხვას შეუდგა, უკვე დაწყებული ჰქონდა მუშაობა გამოკვლევაზე – „ქართული დამწერლობათმცოდნეობა, ანუ პალეოგრაფია“. ილია აბულაძის ცნობით, ქართული უნივერსიტეტის მოთხოვნილებით, ნაშრომი შევსებული და დასრულებული სახით 1926 წელს თბილისში გამოიცა: „ქართული პალეოგრაფიის ფუძემდებლური ეს ნაშრომი, ქართული უნივერსიტეტის მოთხოვნილებით წარმოიშვა.“ (ჯავახიშვილი, თხზულებანი 1996) 1926 წლის გამოცემას წინ უძღვის 1925 წლის 9 თებერვლით დათარიღებული წინასიტყვაობა: „წინამდებარე გამოკვლევა „ქართული დამწერლობათმცოდნეობა, ანუ პალეოგრაფია“ დაწყებული მქონდა 1914 წელს, როდესაც პეტერბურგის უნივერსიტეტში ქართული ეპიგრაფიკის კურსის კითხვას შევუდექი, მაგრამ შევსებული და დამთავრებული მაქვს 1918-1921 წწ. ჩვენი უნივერსიტეტის გახსნის შემდგომ, სადაც ამ ხნის განმავლობაში სხვათა შორის ქართული პალეოგრაფიის კურსსაც ვკითხულობდი“ (ჯავახიშვილი, თხზულებანი 1996) (ჯავახიშვილი 1926) აღნიშნული ნაშრომი შევიდა ჯავახიშვილის თხზულებათა მეცხრე ტომში, განსაკუთრებით საინტერესოა მისი შესავალი მიმოხილვა, სადაც ცხადად ჩანს თუ რამდენად სრულყოფილი იყო ივანე ჯავახიშვილის ცოდნა მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს მნიშვნელოვანი ეპიგრაფიკული გამოცემებისა და სტანდარტებისა, აქვეა მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს მნიშვნელოვანი ქართული გამოცემების აღწერა და მათი ნაკლოვანებების შეფასებაც.

ეპიგრაფიკის ისტორიის მიმოხილვას ივანე ჯავახიშვილი იწყებს 1681 წელს გამოცემული De re diplomatica-თი, ფრანგი ბენედიქტელი ბერისა და მეცნიერის ეს ნაშრომი პალეოგრაფიისა და დიპლომატიკის ფუძემდებლურ ნაშრომად ითვლება. მაბილონმა ნაშრომის გამოქვეყნების შემდეგ საფრანგეთის მეფის, ლუი XV-ის დაფინანსება მიიღო და სამეფო ბიბლიოთეკისათვის ხელნაწერებისა და შუასაუკუნეების დოკუმენტების შეკრების მიზნით ფლანდრიაში, შვეიცარიაში, გერმანიაში და იტალიაში იმოგზაურა. მაბილონი გახდა

ერთ-ერთი დამაარსებელი და წევრი საფრანგეთის წარწერებისა და მხატვრული სიტყვიერების აკადემიისა (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres).

ივ. ჯავახიშვილი თავის მიმოხილვას აგრძელებს კიდევ ერთი ბენედიქტელი ბერის, მონფოკონის მიერ 1708 წელს გამოქვეყნებული შრომით – ბერძნული პალეოგრაფია, ანუ ასოთა წარმოშობისა და განვითარების შესახებ (Bernard de Montfaucon, 1708 “Paleographia graeca sive de ortu et progressu litterarum”). თავისი შრომებით მონფოკონი არქეოლოგიისა და პალეოგრაფიის ფუძემდებელი გახდა ევროპაში.

ჯავახიშვილი ყურადღებას ამახვილებს ეპიგრაფიკის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი ორი კვლევითი ორგანიზაციის დაარსებაზე, ესაა საფრანგეთის სამეფო ქარტიის სკოლა (École royale des chartes, 1821) და ავსტრიის ისტორიის კვლევის ინსტიტუტი (Institut für Österreichische Geschichtsforschung, 1854). აღსანიშნავია, რომ დღეს ამ ორივე დაწესებულების მკვლევრები ჩართულები არიან ციფრული ეპიგრაფიკის სტანდარტის განვითარებაში.

ივანე ჯავახიშვილი იცნობს მეცხრამეტე საუკუნის ყველა მნიშვნელოვან გამოცემას პალეოგრაფიისა და ეპიგრაფიკის შესახებ: de Wailly “Elements de paleographie” 1838; A. Chassants “Paléographie des chartes et des manuscrits du XI au XVII siècle” 1839; J.B. Silvestre – Paleographie universelle. 1839-41; Dr. W. Larfeld Griechische Epigraphik, 3. Aufl. 1914.

მიმოხილვაში შესულია ქართული ეპიგრაფიკის ქრონოლოგია, 1881 წელს თბილისში დიმიტრი ბაქრაძის თაოსნობით გაიმართული არქეოლოგთა მეხუთე ყრილობიდან²² მოყოლებული 1902 წლის ნიკო მარი ათონური ხელნაწერების გამოცემით დასრულებული, (Агиографические Материалы по рукописям Ивера 1902)

მიუხედავად გამოცემების ნაკლებობისა, ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს მათ მნიშვნელობას საერთოდ ეპიგრაფიკული გამოცემების სიმწირის ფონზე, ასევე გამოცემებზე თან დართული ტაბულებისა და თვალსაჩინოებების როლზე საუბრისას იხსენიებს: მოსე ჯანაშვილის ნაშრომს “Царица Тамара”, რომელიც 1900 წელს გამოიცა და ოთხი ტაბულა ერთვოდა, დიუბუა დე მონპერეს გამოცემებსა და მათზე დართულ სამოცამდე ტაბულას,

²² „შრომები გამოქვეყნდა 1887 წელს, იმ დროისათვის ეს ტაბულა დიდ წარმატებად უნდა ჩაითვალოს და სამწუხარო იყო, რომ როგორც პალეოგრაფიულ ნიმუშებს, ისევე ამ ტაბულას შესაფერისი გამოკვლევა არ უძღოდა წინ და ეს ძვირფასი მასალები გამოუყენებელი დარჩა“.

დომიტრი ბაქრაძის 1878 წელს გამოცემულ არქეოლოგიურ ატლასს,²³ (Бакрадзе, Об археологической поездке, совершенной в 1879 г., по поручению Академии наук, в Чорохский бассейн, в Батум, Артвин и Артанудж 1880) (Бакрадзе, Археологическое путешествие по Гური и Адчаре 1878). დომიტრი ბაქრაძის მსგავსად, პეტერბურგის სამეცნიერო აკადემიის მოხსენების წარსადგენად გამოსცა ივ. როსტომაშვილმა Ахалкалакский уезд в археологическом отношении (с ключом к чтению надписей древней Джавахетии и картой) (Ростомов, И. П. 1898) ექვთიმე თაყაიშვილის შენიშვნებით.²⁴

საბოლოოდ, ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ უნივერსიტეტის დაარსებამდე, ქართული წარწერების გამოქვეყნებისათვის ყოველდღიური გაზეთის გარდა სხვა არავითარი ორგანო არ არსებობდა და „მაშინდელ ჟურნალ-გაზეთებში ქართული ეპიგრაფიკული მასალაც არის გაბნეული“ (ჯავახიშვილი 1949, 22).

საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგ

საქართველოს პირველი რესპუბლიკის ანექსიის შემდეგ, 20-იანი წლებიდან კულტურის ძეგლების შეკრება, დაცვა და გამოცემა სახელმწიფოს ხელში გადადის. 20-იან წლებში ქართველოლოგიის ორი ცენტრი არსებობდა: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი და საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი. 1923-1927 წლებში გ. ბოჭორიძემ გამოავლინა VII-XI საუკუნეების ეპიგრაფიკული ძეგლები, მათ შორის წარწერა ქვაჯვარის კვარცხლბეკზე სოფელ წყისედან. 1936 წლიდან ბოლნისში, ივანე ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით მუშაობდა არქეოლოგიური ექსპედიცია, რომელმაც აღმოაჩინა X-VIII საუკუნეების ათასზე მეტი ლაპიდარული წარწერა, მათ შორის ბოლნისის თარიღიანი საამშენებლო წარწერა. მოპოვებული ეპიგრაფიკული მასალა შეისწავლა და გამოაქვეყნა ლ. მუსხელიშვილმა. (მუსხელიშვილი 1938) 1936 წელს დაარსდა საქართველოს კულტურის კვლევის კიდევ ერთი ცენტრი - სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის ნიკო მარის სახელობის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტი (ენიმკი), რომლის ბაზაზე შემდგომში შეიქმნა ქართველოლოგიური კვლევის სამი ინსტიტუტი: ისტორიის,

²³ „მართალია პირები ხელით იყო გადახატული, მაგრამ ქართული ეპიგრაფიკული დამწერლობის დაახლოებით წარმოდგენა მკითხველს მაინც შეეძლო“ (ჯავახიშვილი, თხზულებანი 1996)

²⁴ „ფოტოსურათები იმდენად ბუნდოვანია, რომ ძნელი გასარჩევია და წარწერების პალეოგრაფიული პირიც ხელითაა ნახატი და ზედმიწევნილობა დაცული არ არის“ (ჯავახიშვილი, თხზულებანი 1996)

ენისა და ქართული ხელოვნების ისტორიის. ენიმიკის მომბეში იბეჭდებოდა მათ შორის ეპიგრაფიკული კვლევებიც, მაგალითად აქ გამოქვეყნდა გიორგი წერეთლის წერილი არმაზის ბილინგვის შესახებ, რომელიც 1943 წელს საერთაშორისო ჟურნალში, Journal of Roman Studies-შიც დაიბეჭდა (აღსანიშნავია, რომ ენიმიკის მოამბეში გამოქვეყნებულ წერილებს ერთვოდა აბსტრაქტები ინგლისურ ენაზე, შესანიშნავად ნათარგმნი არიანე ჭანტურიას მიერ).

1958 წელს საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილების ბაზაზე შეიქმნა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტი. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ეს სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებები წარმართავდნენ მუშაობას ქართველოლოგიის ყველა დარგში, მათ შორის ეპიგრაფიკაშიც. 60-70-იან წლებში ეპიგრაფიკული მასალის გამოვლენისა და კვლევის საქმე მნიშვნელოვნად წანია წინ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის ისტორიული გეოგრაფიის განყოფილებამ.

აღსანიშნავია, რომ ეს მრავალრიცხოვანი გამოცემები, მიუხედავად იმისა, რომ მათ გამოცემას თითზე ჩამოსათვლელი ინსტიტუციები განკარგავდნენ, მაინც არ იყო გამოცემის სტანდარტის მიხედვით ჰომოგენური. სტანდარტი და აღნიშვნები იცვლებოდა დროთა განმავლობაშიც, მაგალითისათვის შევადაროთ ორმოციანი წლებისა და ოთხმოცდაათიანი წლების ეპიგრაფიკული გამოცემები:

უცვლელად:

ი: ბოტბ: ჩაპლტა: რა...
 ვ: ჩჰე
 ს ი ტ ა
 ან: ო
 :ლ:ო: ჩნო
 გაბრლი
 დაიცოვენ

ქარაგმების გახსნით:

ი: ბოტბ: ჩაპლტა: რა...
 ვ: ჩჰე⁽¹⁾
 ს ი ტ ა
 ამინ : ოჯფალო
 :ლმერთო: ჩუენო
 გაბრიელი
 დაიცოვენ.

როგორც აქედან ჩანს, თავი და ბოლო წარმოგვიდგენს ქართულ ტექსტს აზგვარი შემთხვევისათვის ტრაფარეტულს, ოღონდ ყურადღებას იპყრობს შემდეგ

ა) პირველი სიტყვა წოდებითში კი არაა (ჯუარო). არამედ—სახელობითში აქ დასახელებაა იმისა, რაც ჩვეულებრივ წარწერებში ნიშნით გადმოიცემა ჯგერის კულტს ეს შეეფერება [1], [2].

ბ) ჯერ შესაწყალელებელი თეოდორეა დასახელებული, მერე—შემწყალელებელ წმიდანი; ჩვეულებრივია—პირიქით. წო თე შეიძლებაოდა წობ თეგი-ს განმეორებად მიგვეჩნია—შინაარსით (იხ. ქვემოთ) ეს გამართლებული იქნებოდა, მაგრამ ასეთ შემთხვევაში ქარაგმა მოსალოდნელი არ იყო.

ილუსტრაცია : არნოლდ ჩიქობავა: ქართულ-ხუნძური ნარწერა, XIV საუკუნე, დაღესტანი, (ჩიქობავა 1940)

ვალერი სილოგავას შესრულებულ გამოცემებს თან ახლავს პირობით ნიშანთა ჩამონათვალიც.

პირობითი ნიშნები

() — ქარაგმის გახსნა.

[] — აღდგენილი ადგილები.

{ } — აზრის გასამართავად დამატებული სიტყვები.

[...] — ნაკლები ტექსტი, რომლის სიდიდე გაურკვეველია.

[±8] — დაზიანებული ტექსტი, რომლის აღდგენა არ მოხერხდა; ციფრი აღნიშნავს ასოთა დაახლოებით რაოდენობას.

[?] — წაკითხვა საეჭვოა.

(?) — წაკითხვა ეჭვს არ იწვევს, მაგრამ სიტყვა გაუგებარია.

| — სტრიქონის დასასრული.

|| — გვერდის დასასრული.

ილუსტრაცია 2. : ვალერი სილოგავა „კუმურდო - ტაძრის ეპიგრაფიკა“ 1994

ნაშრომს „კუმურდო - ტაძრის ეპიგრაფიკა“, (სილოგავა 1994) დართული აქვს პირობითი აღნიშვნების სია. როდესაც ვ. სილოგავას გამოცემებს ვეცნობით, ცხადი ხდება, რომ მასაც აღელვებდა გამოცემის სტანდარტის, პირობითი აღნიშვნების, მათი სტანდარტიზაციის პრობლემა. ნაშრომი „კორიდეტის საბუთები (X-XIII სს)“ (სილოგავა, კორიდეტის საბუთები 1989) წარმოაჩენს, თუ რას ფიქრობდა სილოგავა გამოცემის არსებული სტანდარტის შესახებ.

აჭარაში, სოფელ კორიდეტში (დღევანდელი თურქეთის ტერიტორია) ღვთისმშობლის ეკლესიაში IX- XIV საუკუნეებში დაცული იყო ბერძნული ოთხთავის ხელნაწერი ეტრატზე; XIV ს-დან ხელნაწერები კალის თემის წმ. კვირიკეს ეკლესიაში (ლაგურკა) დასტურდება; ხელნაწერები ამჟამად ინახება ხელნაწერთა ინსტიტუტში. ხელნაწერისაგან თავისუფალ ადგილებში დატანილია მინაწერები, იურიდიული აქტები - მინაწერი ისტორიული საბუთები. კორიდეტის საბუთების ერთ-ერთი პუბლიკაცია ეკუთვნოდა ნიკო მარს, კერძოდ საუბარია 1911 წელს რუსეთის საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის მოამბეში განხორციელებული პუბლიკაციაზე. აი, რას ამბობს ვ. სილოგავა ამ ნაშრომის შესახებ: „იგი სანიმუშოა და გამორჩეული არა მარტო ამ მინაწერების სხვა გამოცემებთან შედარებით, არამედ საერთოდ ხელნაწერებზე მოთავსებული მინაწერების გამოცემის მეთოდების, პრინციპებისა და ხერხების თვალსაზრისით. ფილოლოგიური ხასიათის მაღალმეცნიერულ გამოკვლევასთან ერთად, განუზომლად ზრდის ამ გამოცემის მნიშვნელობას ის, რომ მას ახლავს მინაწერების ფოტოასლები, შესრულებული მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე, რაც მათი შესწავლის საშუალებას იძლევა დედნის, თვით ხელნაწერის, მოხმობის გარეშე...“ შემდეგ ვ. სილოგავა გამოცემის ახალ პრინციპებს ეხება: „ისინი [ხელნაწერი საბუთები] მომზადდა „ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსის“ გამოცემის ამჟამად მიღებული პრინციპების შესაბამისად. ამ პრინციპების მიხედვით მინაწერების ტექსტების გამართვამ გამოიწვია მათი ერთობ გადატვირთვა ტექნიკური ნიშნებით და ამის გამო, ეს ტექსტები ძნელად აღსაქმელი შეიქნა. ამიტომ, გამოცემის I დამატებაში წარმოვადგინეთ საბუთების ტექსტები ტექნიკური ნიშნების გარეშე და ამის შედეგად, ამ მეტად საინტერესო მასალის გაცნობა შეუძლია არა მარტო სპეციალისტებს, არამედ საერთოდ ნებისმიერ მკითხველს.“

ქართული ლაპიდარული წარწერების კორპუსული გამოცემა

ჯერ კიდევ 1926 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავდა, რომ მანამდე გამოქვეყნებული დიუბუას, მარი ბროსეს, დიმიტრი ბაქრაძის, ივანე როსტმაშვილისა და ექვთიმე თაყაიშვილის ნაშრომებში დიდი ეპიგრაფიკული მასალა იყო თავმოყრილი, მაგრამ არცერთ მათგანში ეს ძეგლები წმინდა ეპიგრაფიკული შესწავლის საგანი არ ყოფილა, არამედ მხოლოდ საისტორიო წყაროების ფუნქციით იყო გამოქვეყნებული, ამასთან არც თუ იშვიათი იყო ამ გამოცემებში უზუსტობები (უცხოელი ავტორების შემთხვევაში შესაძლოა იმიტომაც, რომ მასალას მათ არაპროფესიონალი პირები აწვდიდნენ საქართველოდან, როგორც ეს მაგალითად მარი ბროსეს შემთხვევაში იყო) და თვალსაჩინოებების (ტაბულებისა და ფოტოპირების) ტექნიკური წუნით გამოცემა. „თავისთავად ცხადია, რომ ქართულ წარწერათა სრული ახალი კრებულის Corpus Inscriptionum Georgicarum-ის გამოცემა აუცილებელია, მაგრამ ასეთ დიდ საქმეს შესაფერი წინასწარი მუშაობა უნდა უძღოდეს წინ“ (ჯავახიშვილი 1949, 22) ქართული წარწერების კორპუსის პირველი ტომი ამ მოსაზრების გამოთქმიდან თითქმის ორმოცდაათი წლის შემდეგ, 1980 წელს გამოიცა და მასში შევიდა აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველოს V-X საუკუნეების ორასზე მეტი ლაპიდარული წარწერა. გამოცემა შეადგინა ნოდარ შოშიაშვილმა, ძველი ქართული წარწერების ეს კორპუსი მიზნად ისახავდა „ქართული წარწერების სრული კრებულის (როგორც უკვე გამოცემულის, ისე გამოუცემელის) სათანადო, სპეციალური არქეოგრაფიული წესების მიხედვით გამოცემას“. აღსანიშნავია, რომ ლაპიდარული წარწერების კორპუსი გამოიცემოდა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ისტორიის წყაროების კომისიის ეპიგრაფიკის სექციის მიერ საქართველოს ისტორიის წყაროების სერიის ფარგლებში. რედაქტორის, ზაზა ალექსიძის, წინასიტყვაობაში აღნიშნულია, რომ წარწერათა ტექსტები ქვეყნდება სრული მეცნიერული აპარატით, გრაფიკული მონახაზებითა და ფოტოპირებით, რომელთაც უნდა დააკმაყოფილონ ისტორიკოსების, ფილოლოგების, ენათმეცნიერებისა და სხვა ჰუმანიტარულ დისციპლინებში მომუშავე სპეციალისთა ინტერესები. შემთხვევითი არ არის, რომ დასკვნაში ხაზგასმულია: „მიუხედავად იმისა, რომ „ქართული წარწერების კორპუსის“ პირველი ტომი წინასწარ შემუშავებული პრინციპების მიხედვით არის შედგენილი, მისი სამეცნიერო მიმოქცევაში

შესვლის შემდეგ, ალბათ, მაინც უკეთ გამოჩნდება ამ პრინციპების ზოგადი ნაკლი ან გაუმჯობესების შესაძლებლობა.“ (მოშიაშვილი 1980)

საქართველოს ეპიგრაფიკული მემკვიდრეობის შესწავლისა და გამოცემის მოკლე მიმოხილვა აჩვენებს, რომ ჩვენში ამ დარგის განვითარება ეტაპობრივად მოჰყვება ეპიგრაფიკის, როგორც დარგის ისტორიას. როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინა, ეპიგრაფიკა მეთვრამეტე-მეცხრამეტე საუკუნეებში ჩამოყალიბდა. ევროპაში ნარწერების პირველი გამშიფრველები არაპროფესიონალი, ლათინურსა და ბერძნულში განსწავლული დიდგვაროვანი მოგზაურები იყვნენ, ამიტომაც ლათინური და ძველი ბერძნული ნარწერების პირველი გამოცემები უსისტემოა. ასეთივეა საქართველოს ეპიგრაფიკული ძეგლების შესახებ ნაშრომები, რომლებიც XIX საუკუნის მოღვაწეებს ეკუთვნით: დიუბუა დე მონპერე (de Montpéreux 1839), პლატონ იოსელიანი (იოსელიანი 2009), მარი ბროსე (ბროსე 2011), დიმიტრი ბაქრაძე (ბაქრაძე 1987), ექვთიმე თაყაიშვილი (თაყაიშვილი, საქართველოს სიძველენი 1899), ლეონ მელიქსეთ-ბეგი (მელიქსეთ-ბეგი 1926). მეთვრამეტე-მეცხრამეტე საუკუნეებში საქართველოს ეპიგრაფიკული ძეგლები გამოიცემოდა ისევე, როგორც ევროპაში. მკვლევრები აწყდებოდნენ სპეციფიკურად ქართულთან დაკავშირებულ ტექნიკურ პრობლემებს და ცდილობდნენ მათ გადაჭრას. ის მიდგომები, რომლებიც განსაზღვრავდა ქართული ეპიგრაფიკული მასალის გამოცემის ფორმას მის პირველ ეტაპზე, სრულად იყო გაზიარებული ქართველი მკვლევრების მიერ მეოცე საუკუნის ბოლომდე, ავტორთა უმრავლესობა კი არ იცნობდა და, შესაბამისად, თავიანთ გამოცემებში არ იყენებდა ლაიდენის კონვენციას.

ციფრული რევოლუცია და ჰუმანიტარული მეცნიერებები

კაცობრიობის არსებობის მანძილზე სიტყვიერებასთან და დამწერლობასთან დაკავშირებული გამოგონება თუ ტექნიკური სიახლე ყოველთვის იწვევდა ძირეულ და მასშტაბურ ცვლილებებს. ამ ცვლილებებს ყოველთვის ხვდებოდა კონსერვატორული წინააღმდეგობა და სიახლეებიც სხვადასხვა სისწრაფით მკვიდრდებოდა. პლატონის ერთ-ერთ დიალოგში, „ფედროსი“, სოკრატე ფედროსთან საუბრისას იხსენებს ძველ ეგვიპტურ ამბავს, როდესაც ღმერთი თოტი თავის გამოგონებას, ანბანს, ფარაონ თამუზს წარუდგენს, ფარაონი იწუნებს სიახლეს და ამბობს, რომ დამწერლობა მოკლავს მახსოვრობის უნარს:

[275ა] და ახლა []ენ, რომელიც ხარ წერილთა მამა, კეთილგანწყობის გამო მათივე ძალის საპირისპირო [თვისებებს] მიაწერ [ადამიანებს]. [წერაში] დახელოვნებულების გონს გულმავიწყობა დასჩემდება, რადგან მახსოვრობას აღარ გაავარჯიშებენ. ნაწერს მინდობილები გარეგანი ნიშნებით გაიხსენებენ და არა შინაგანი მახსოვრობით. []ეხსენების წამალი გიპოვნია და არა მახსოვრობისა.²⁵

სწორედ ამ ციტატით იწყებს თავის ესეს „გუტენბერგიდან ინტერნეტამდე“ უმბერტო ეკო, სადაც ავტორი ნათელი მაგალითებით აჩვენებს, რომ წიგნის ელექტრონული მომავლისადმი შიში გაუმართლებელი კონსერვატიზმია. „[კომპიუტერის] დისპლეი უნივერსალური წიგნია, რომელშიც სამყარო სიტყვებითაა წარმოდგენილი და გვერდებადაა დაყოფილი“. (ეკო 2008)

თუკი ხელნაწერი წიგნის გავრცელება აბრაამიანულ რელიგიებთან ერთად მოხდა, ბეჭდური რევოლუციის იდეური საფუძვლები რეფორმაციამ შექმნა (პროტესტანტული იდეის, რომ ადამიანს არ სჭირდება შუამავალი ღმერთთან) გამოხატულებად იყო მიჩნეული დანიელ დეფოს „რობიზონ კრუზო“, ასეთი იყო იდეალური პროტესტანტი, ადამიანი, რომელმაც დატოვა ცოდვილი სამყარო, რათა ყველაფერი ხელახლა დაიწყო, თან კი ერთადერთი წიგნი, ბიბლია აქვს. თითოეულ პროტესტანტს თითო ბიბლია სჭირდებოდა ამას

²⁵ [275a] σὺ, πατήρ ὧν γραμμάτων, δι' εὐνοίαν τοῦναντίον εἶπες ἢ δύνатаι. τοῦτο γὰρ τῶν μαθόντων λήθην μὲν ἐν ψυχῇ παρέξει μνήμη ἀμελετησῆ, ἅτε διὰ πίστιν γραφῆς ἔξωθεν ὑπ' ἄλλοτρίων τύπων, οὐκ ἔνδοθεν αὐτοῦς ὑπ' αὐτῶν ἀναμνησκομένους· οὐκοῦν μνήμη ἀλλὰ ὑπομνήσεως φάρμακον ἦν ῥε. (Plato, Phaedrus n.d.)

დავუმატოთ ტექნიკური პროგრესი და პირველი საბექდი პრესის გამოგონება და მასობრივი ბექდვის პროცესის დაწყება გარდაუვალი გახდა. ცნობილია, რომ თავად ლუთერის 95 თეზისის გავრცელებაში შეუცვლელი როლი ბექდვამ შეიტანა, მათი გამოქვეყნებიდან მხოლოდ ორი წლის შემდეგ თეზისების უკვე 300000 ბექდური ასლი არსებობდა გერმანიასა და მთელ ევროპაში (Duchesne 2006).

რა გახდა ამგვარივე მაპროვოცირებელი ფაქტორი ციფრული რევოლუციისათვის? ცხადია, ჯერ მეორე მსოფლიო და შემდგომში ცივი ომი. მეორე მსოფლიო ომში გერმანიამ და ინგლისმა ერთმანეთის დაშიფრულ ინფორმაციაზე ნადირობისას აქამდე არაარსებული ცოდნა და გამოცდილება დააგროვეს, ცივმა ომმა კი ამერიკელი სამხედროები აიძულა ახალი ერთიანი ქსელის, ინტერნეტის შექმნაზე ეზრუნათ. ვების საჯარო მოხმარებაში შემოსვლის თარიღი კი ზუსტად ემთხვევა ცივი ომის დასასრულს – 1991 წელს.²⁶ მიუხედავად იმისა, რომ ვების შექმნამ მნიშვნელოვნად გაადვილა კომუნიკაცია, პირველ რიგში, სამეცნიერო დანესებულებებსა და მკვლევრებს შორის (ვების კონცეფციაც ხომ ცერნში, ატომური კვლევების ევროპულ ორგანიზაციაში შეიქმნა), რაღაც ხანს, ამ სიახლემ ანალიტიკური კომპიუტერული ტექნოლოგიების ჩიხიდან მკვლევრების ყურადღება ინფორმაციის ვირტუალურ თაროებზე განთავსებისკენ მიმართა და ამდენად, კომპიუტერული ანალიზის რიგი პრობლემები „დაასამარა“ (McCarty 2013)

ცხადია, სადავოა, რომელია პირველი ელექტრონული წიგნი ან კონკრეტულად საიდან უნდა ავითვალოთ ელექტრონული წიგნის ისტორია, თუმცა, ციფრული წიგნის ისტორიის ღირსეულ დასაწყისად სამართლიანად მიიჩნევენ თომა აქვინელის ელექტრონული კორპუსის – Index Thomisticus, (<http://www.corpusthomisticum.org>) შექმნას. პროექტზე მუშაობა 1946 წელს იწყება, მაშინ, როცა არ არსებობს ინტერნეტის ქსელი, კომპიუტერი კი დღევანდელთან შეუდარებლად განუვითარებელია. პროექტის ავტორია იტალიელი იეზუიტი მღვდელი, რობერტო ბუსა, რომელიც გახდა ერთ-ერთი პირველი, ვინც კომპიუტერის ლინგვისტური და ლიტერატურული ანალიზისათვის გამოყენება დაიწყო. მან საფუძველი დაუდო ციფრულ ჰუმანიტარიას. ციფრული ჰუმანიტარია (ინგლ. Digital

²⁶ ბერლინის კედელი 1989 წლის 9 ნოემბერს დაინგრა; საბჭოთა კავშირი 1991 წლის 8 დეკემბერს ბელოვეჟის შეთანხმებაზე მხარეთა ხელმოწერის შემდეგ ოფიციალურად დაიშალა; სერ ტიმ ბერნერს ლიმ „მსოფლიო აბლაბუდის“ (World Wide Web) კონცეფცია 1989 წლის მარტში გამოაქვეყნა; საჯარო მოხმარებაში ვები 1991 წლის 7 აგვისტოს შემოვიდა.

humanities) დღეს წარმოადგენს კვლევის, სწავლებისა და შემოქმედების სფეროს, სადაც ჰუმანიტარული სამეცნიერო დისციპლინები კვეთს კომპიუტერულ ტექნოლოგიებს. დღეს ციფრული ჰუმანიტარია აერთიანებს როგორც გადაციფრებულ (ნაბეჭდის ციფრულ ვარიანტ) ისე ციფრულად შექმნილ დოკუმენტებს და იკვლევს მათ ტრადიციული ჰუმანიტარული დარგების მეთოდოლოგიითა და კომპიუტერული ხელსაწყოების (ინფორმაციის ვიზუალიზაცია, კომპიუტერული ანალიზი, ციფრული გამომცემლობა) საშუალებით. ციფრული ჰუმანიტარიის პირობებში მთავარი კვლევის მეთოდის სიზუსტე და მკვლევარის ანალიზის უნარია - მონაცემთა სრულყოფილი, სტრუქტურირებული ბაზა არსებობს და მისი დამახსოვრება არ არის საჭირო, (სხვა საქმეა, რომ ძნელად თუ ვინმე მოახერხებს, მაგალითად, განმანათლებლობის პერიოდზე მუშაობისას ნაიკითხოს და დაიხსომოს იმ ათი ათასობით წერილის შინაარსი, რომელსაც ვოლტერი, ლოკი და ნიუტონი სწერდნენ ერთმანეთს. „მხოლოდ ვოლტერის ავტორობით ასეთი 18 000 წერილი არსებობს“ – ამბობს დენ ედელშტაინი, სტენფორდის უნივერსიტეტის (ინფორმაციის ვიზუალიზაციის სამეცნიერო მიზნებისათვის გამოყენებისა და კვლევის პიონერი) პროფესორი, რომელიც განმანათლებლობის ეპოქის იდეების გავრცელების ვიზუალიზაციაზე მუშაობს. (Cohen 2010) ამდენად, ციფრული ჰუმანიტარიის წარმომადგენლები მიიჩნევენ რომ თუკი ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა მეოცე საუკუნის ისტორიის ქრონოლოგიზაცია „იზმებით“ მიმდინარეობებით არის შესაძლებელი, დღეს, ჰუმანიტარულმა მეცნიერებებმა აღარ უნდა ეძებონ შთაგონება ახალ ფილოსოფიურ თუ პოლიტიკურ „იზმში“, არამედ გამოიყენონ თანამედროვე ტექნოლოგიები და იკვლიონ წყაროები, დოკუმენტები, მათი ციფრული ვარიანტები – რაზეც ადრე ხელი არ მიუწვდებოდათ. სწორედ ასეთი მასშტაბური ცვლილებების სათავეებთან დგას რობერტო ბუსა.

სავარაუდოდ, თომა აქვინელის კორპუსის შექმნის იდეა რობერტო ბუსას თავის სადოქტორო ნაშრომზე მუშაობისას დაებადა. ნაშრომი ეხებოდა ში თანდებულის (ლათ. In) გამოყენებას და მნიშვნელობას თომა აქვინელის შრომებში. თომა აქვინელის ყველა ნაშრომის 1.5 მლნ. სტრიქონის (9 მლნ. შუასაუკუნეების ლათინური სიტყვის) ლინგვისტური ანალიზისათვის მეცნიერს ალგორითმის შექმნა დასჭირდა.

რობერტო ბუსა

რობერტო ბუსამ შედლო დაერწმუნებინა IBM-ის დამაარსებელი თომას უოტსონი, დაეფინანსებინა თომა აქვინელის ელექტრონული კორპუსის შექმნა. პროექტმა 30 წელს გასტანა 1970 წლისათვის მზად იყო აქვინისტიკის 56 ტომი. 1989 წელს გამოვიდა წიგნის ელექტრონული დისკი, საბოლოოდ კი 2005 წელს ინტერნეტ ვერსია შეიქმნა. ამ დროისათვის მორფოლოგიურად მარკირებული და ლემატიზებული იყო თომა აქვინელის კორპუსის (118 ტექსტი აქვინელისა და 61 - მასზე) ყველა, 11 მილიონამდე სიტყვა. ლემატიზაცია, როგორც ცხადია, „ლემა“-ს (ლათ. Lemma) უკავშირდება, რაც სიტყვის კანონიკურ, სალექსიკონო ფორმას ნიშნავს²⁷.

ციფრული ეპიგრაფიკა

მეოცე საუკუნის დიდი ეპიგრაფიკული ექსპედიციებიდან მოყოლებული (ჟან-ფრანსუა

²⁷ სხვადასხვა ენაში, ლემას სიტყვის სხვადასხვა ფორმა წარმოადგენს, მაგალითად, გერმანული და ფრანგული ზმნის ლემა ყოველთვის ინფინიტივის ფორმითაა მოცემული, მაშინ როდესაც, ლათინურისა და ბერძნულის ზმნა, ჩვეულებრივ პირველი პირის მხოლობითი რიცხვის ფორმით არის წარმოდგენილი ლექსიკონებში. არაბულსა და ებრაულში ზმნის მესამე პირის მხოლობითი რიცხვის მასკულინური ფორმაა სალექსიკონო, ქართული იმავე ფუნქციით სახელზმნას იყენებს, კორეული კი ზმნის ძირს და სუფიქსს დაურთავს.

შამპოლიონის, კარლ რიხარდ ლეპსიუსის²⁸ და იპოლიტო როსელინის ეგვიპტოლოგიური ნაშრომები), საკვლევი მასალის დოკუმენტირების პროცედურები იცვლებოდა და ვითარდებოდა ათწლეულების განმავლობაში. ცალკე აღებული ერთი რომელიმე წესით წარმოებული დოკუმენტაცია ორიგინალურ მონუმენტს მაინც ვერ ასახავს სრულად. ფოტო ძეგლის ყველაზე ზუსტ რეპროდუქციას წარმოადგენს, თუმცა ცუდმა განათებამ და წარწერის სხვადასხვა სახის დაზიანებებმა შესაძლოა მას ეს სიზუსტე დაუკარგოს და მეტიც, არასწორი წაკითხვის მიზეზი გახდეს. წარწერის ფაქსიმილური ნახაზი სტანდარტული დოკუმენტაციის განუყოფელი ნაწილია, თუმცა ისიც, შესაძლოა, გახდეს მიკერძოებული დასკვნების მიზეზი.

ისევე როგორც ციფრული ჰუმანიტარიის სხვა დარგების შემთხვევაში, ციფრული ეპიგრაფიკის, ეპიგრაფიკული მასალის ციფრული გამოცემის მეთოდებიც თითოეული საგამომცემლო პროექტთან ერთად იხვეწება და ვითარდება. ერთ-ერთი ასეთი პროექტი იყო გიზის ციფრული ბიბლიოთეკა (Giza Digital Library: The Giza Mastabas Series), რომლის ფარგლებშიც ეპიგრაფიკული კვლევის მნიშვნელოვანი ნაწილის კომპიუტერიზება მოხერხდა. ციფრული ჰუმანიტარიის განვითარების ამ ადრეულ ეტაპზე, ჯერ კიდევ არ იყო ფორმირებული ხედვა, რომ ახალი ტექნოლოგიები არა მხოლოდ ნაბეჭდის ციფრული ანალოგის შექმნისა და შენახვის შესაძლებლობას, არამედ კვლევის ახალი ხელსაწყოების შემუშავების საშუალებასაც გვაძლევს. შესაბამისად, ავტორები აღნიშნავენ, რომ „მანქანა ბევრად ჩამოუვარდება ადამიანს ეგვიპტოლოგიურ და ეპიგრაფიკულ კვლევასა და შემოქმედებითობაში, იგი 'ეპიგრაფიკული პროცესის' კიდევ ერთი ხელსაწყოა. ეპიგრაფიკული პრაქტიკის არც ერთი ასპექტი (წარწერების შესწავლა კონტექსტში, ეპიგრაფიკული ექსპერტზა, ფრაგმენტებისა და ლაკუნების რეკონსტრუქცია) ჯერ-ჯერობით ავტომატიზირებული და კომპიუტერით ჩანაცვლებული არ არის“²⁹.
[]იუხედავად ამისა, საყოველთაოდ გაზიარებული და გასაგებია აქამდე არსებული ეპიგრაფიკული (თუ სხვა პირველწყაროების) გამოცემების ციფრული აღწერის

²⁸ C. R. Lepsius, Denkmäler aus Aegypten und Aethiopien

²⁹ Digital Epigraphy: An Approach to Streamlining Egyptological Epigraphic Method Peter Der Manuelian, Journal of the American Research Center in Egypt Journal of the American Research Center in Egypt Vol. 35 (1998), pp. 97-113

მნიშვნელობა, სწორედ ამ მიზნით შეიქმნა ლაიდენის კონვენციის ციფრული ანალოგი, EpiDoc-ი.

ლაიდენის კონვენცია და მისი გაციფრულების გზები

1930-იანი წლების პირველი ნახევრიდან მუშავდება ლაიდენის კონვენცია, რომელშიც გათვალისწინებულია ეპიგრაფიკული ძეგლის გამოცემის მანამდე არსებული წესები. (van Groningen 1932, 362-365). ლაიდენის კონვენცია სხვადასხვა ტიპის ფრჩხილის, წერტილებისა და სხვა პირობითი აღნიშვნების საშუალებით იძლეოდა სემანტიკური კოდირების საშუალებას. (Rued-Cunliffe 2010, 365-366) ცხადია, კონვენციის გავრცელებას ობიექტური ფაქტორები უშლიდა ხელს და მიუხედავად იმისა, რომ 1931 წელს უკვე არსებობდა კონვენციის პირველად ვერსია, მისი გამოყენება მაშინვე არ დაუწყიათ.

ლაიდენის კონვენციის მთავარ ნაკლად მიიჩნევენ, რომ ამ სტანდარტით გამოცემისას წარწერის ტექსტი მეორეული მნიშვნელობისაა, შედეგად, იკვეთებოდა ეპიგრაფიკის, როგორც არქეოლოგიური და ისტორიული დისციპლინის როლი და ჯეროვანი ყურადღება არ ექცეოდა წარწერის ენობრივ შესწავლას. (Cayless et al. 2009) ქართული ლაპიდარული წარწერების პირველი ტომის შესავალში აღნიშნულია: „...ამ გამოცემებმა, მიუხედავად რიგი მეცნიერული და ტექნიკური ხასიათის ნაკლოვანებებისა, რომლებიც მათ ახლდა, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ქართული პალეოგრაფიისა და ეპიგრაფიკის ცალკეული საკითხების კვლევაში, ქართული საისტორიო წყაროთმცოდნეობითი ბაზის განმტკიცებაში“ (შოშიაშვილი 1980, 10). ამ მხრივ საინტერესოა საქართველოს ბერძნული წარწერების თინათინ ყაუხჩიშვილის გამოცემა, სადაც წარწერების ენას, მორფოლოგიას, ფონეტიკასა და სინტაქსზე ჯეროვანი ყურადღებაა მიქცეული (ყაუხჩიშვილი 2009).

αβγ	ტექსტი დაუზიანებელია, ადვილად იკითხება, ინტერპრეტირებას არ საჭიროებს
ΑΒΓ	ტექსტი დაუზიანებელია და ადვილად იკითხება, თუმცა ინტერპრეტირებულია რედაქტორის მიერ
α(βγ)	ქარაგმის გახსნა

[αβγ]	ტექსტი დაკარგულია დაზიანების შედეგად და აღდგენილია რედაქტორის მიერ
[.. c. 4 ..]	ასოთა მიახლოებითი რაოდენობა, რომელიც დაკარგულია დაზიანების შედეგად ან მისი აღდგენა არ ხერხდება
[.. ? ..]	დაზიანების შედეგად დაკარგული ასოები, რომელთა რაოდენობა უცნობია
< αβγ >	ასოები, რომელიც შეცდომით აქვს გამოტოვებული ამომკვეთელს
`αβγ`	ტექსტი, რომელიც ჩამატებულია ძველად, (ამომკვეთელის მიერ ან მალევე)
⌈αβγ⌋	ტექსტი, რომელიც შესწორებულია რედაქტორის მიერ
{αβγ}	ზედმეტი ასოები, რომელიც ამოკლებულია რედაქტორის მიერ

ლაიდენის კონვენციის შექმნა განაპირობა დიდი ეპიგრაფიკული კორპუსების გამოცემაზე მუშაობამ, როგორც იყო პირველ რიგში ლათინურ წარწერათა კორპუსი, Corpus Inscriptionum Latinarum. ამგვარი გამოცემისათვის სრულიად აუცილებელი იყო პირობით აღნიშვნებზე შეჯერება.

Das Leydener Klammer System, პაპიროლოგებისა და ეპიგრაფიკოსების მიერ წესების მიღებიდან ათი წლის განმავლობაში უკვე აქტიურად გამოიყენებოდა და კლასიკური განათლების მქონე მკითხველს მეტ-ნაკლები სიზუსტით შეეძლო მათი ამოკითხვა. (Sterling Dow 1969, I)

სამოციანი წლებისათვის, ბრინჯაოს ხანის ტექსტების აღმოჩენის შემდეგ, ლაიდენის კონვენციის გადახედვა გახდა საჭირო, A და B ხაზოვანი ტექსტების სამეცნიერო გამოცემისათვის მიღებული იქნა ლაიდენის კონვენციის დამატება - უინგსპრედის კონვენცია. თავად ლაიდენის კონვენციის ფარგლებში კი სამოციანი წლებისათვის მთავარ საკითხს წარმოადგენდა რედაქტორული ჩარევების, აღდგენილი ტექსტის სანდოობის ზუსტი კრიტერიუმების დადგენა და პირობით ნიშნებში ასახვა. (Dow 1969, 31)

სამოცდაათიანი წლების ბოლოდან, როდესაც თითქმის ყველა ჰუმანიტარულ დარგში იწყებენ ელექტრონულ მონაცემთა ბაზებზე მუშაობას (მაგალითისათვის, იქმნება გვიანი რომის იმპერიის *Prosopography of the Later Roman Empire (PLRE)* პროსოპოგრაფიული

ბაზა, ბრაინ მაკუინი იწყებს მუშაობას ბავშვის ენის მონაცემების გაცვლის სისტემაზე Child Language Data Exchange System (CHILDES)), დგება ლაიდენის კონვენციის ელექტრონულ ფორმატში, კერძოდ XML-ში ასახვის საკითხი.

1999 წელს ბერძნული და ლათინური ეპიგრაფიკის საერთაშორისო ასოციაციის კომისია ეპიგრაფიკისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების შესახებ, რომელსაც სილვიო პანჩერა ხელმძღვანელობდა (Bodard 2014, 3). ამ დროისათვის ციფრულად გამოცემული იყო ძირითადად ლათინური წარწერები ჰაიდელბერგის, რომისა და ბარის მონაცემთა ბაზებში. კომისიამ დაადგინა, რომ მონაცემები დაცული უნდა ყოფილიყო უნიკოდსა და XML ფორმატში. ამ შეთანხმების საფუძველზე ტომ ელიოტმა, ჩრდ. კაროლინის უნივერსიტეტის ანტიკური სამყაროს რუკების ცენტრის (Ancient World Mapping Center) დირექტორმა გამოაქვეყნა EpiDoc წესები ეპიგრაფიკული დოკუმენტების XML ფორმატში აღწერისათვის. წესები და ხელსაწყოები ეპიგრაფიკული მასალის ციფრული გამოცემისათვის მას შემდეგ, ყოველ ახალ გამოცემასთან ერთად იხვეწება; ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა აფროდისიასის ტაძრის ბერძნული წარწერების პირველი ციფრული სტანდარტიზებული კორპუსული გამოცემა, რომელიც გაბრიელ ბოდარსა და შარლოტა რუმეს ეკუთვნით.

ლაიდენის წესების კრამერისა და პანჩერას, Supplementum Epigraphicum Graecum, Duke Databank of Documentary Papyri და Leiden + ის სარედაქციო ადაპტაციების შეჯერება და გათანაბრება მოხდა წარწერის ტექსტის კოდირების EpiDoc წესებში. შედეგად შედარებითი ცხრილი ამგვარად გამოიყურება:

აღწერა	კრამერისა და პანჩერას sigla	SEG ³⁰	DDBD P ³¹	Leiden+	კოდირება XML ფორმატში EpiDoc-ის მიხედვით
II წარწერის ახალი ხაზი	abc / abc			1.	<lb n="1"/> etc.
III. 1 სუფთა, დაუზიანებელი ტექსტი	abc	αβ	αβγ	αβγ	abc

³⁰ Supplementum Epigraphicum Graecum

³¹ Duke Databank of Documentary Papyri

III. 2	სუფთა მაგრამ გაურკვეველი ასოები	ABC	AB		=αβ=	<orig>abc</orig>
III. 3	ასო, რომლის იდენტიფიცირება კონტექსტის გარეშე რთულია	αβγ	αβ	αβ	αβ	<unclear>αβ</unclear>
III. 4	ასოთა ნარჩენები ხილულია, მაგრამ არ იკითხება	+++3	<gap reason="illegible" quantity="3" unit="character"/>
III. 5	ტექსტი ხელმისაწვდომი იყო წინა რედაქტორისათვის, მაგრამ ახლა დაკარგულია	<u>abc</u>				<supplied reason="undefined" evidence="previouseditor"> αβγ</supplied>
--	ტექსტი აღდგენილია პარალელურს ასლთან შედარების საფუძველზე			αβγ	_[αβγ]_	<supplied reason="undefined" evidence="parallel">αβγ</s upplied>
IV. 1	დიაკრიტიკული ნიშნები (Apices)	á é í ó ú		(app)	a(')	<hi rend="apex">a</hi> etc.
IV. 2	სუპრალინეარული ხაზები	ā b c̄		α	̄ᾱ	<hi rend="supraline">abc</hi>
IV. 3	კლავდიუსის ასოები	γ, βs, ps, v				<g type="claudian_γ"/> or now Unicode characters
IV. 4	ლიგატურები	ab̄				<hi rend="ligature">ab</hi>
V.1	წაშლილი ასოები	[[abc]]	[[αβ]]	[[αβ]]	[[αβ]]	<del rend="erasure">αβ
V.3	წაშლილი და დაკარგული ასოები	[[...]]	[[...]]	[[...]]	[[.3]]	<del rend="erasure"><gap reason="lost" quantity="3" unit="character"/>
VI. 1	წაშლილი და ჩასწორებული ტექსტი	⟨abc⟩				<add place="overstrike">αβγ</ad d>
	წაშლილი და ჩამატებული ან			(app)	<:γδ subst αβ :>	<subst><del rend="corrected">αβ

	ჩასწორებული ტექსტი					<add place="overstrike">γδ</add ></subst>
VII. 1	ძველადვე ჩამატებული ტექსტი (ზემოთ)	`abc´		\αβ/	\αβ/	<add place="above">αβ</add>
VII. 1	ძველადვე ჩამატებული ტექსტი (ქვემოთ)			/αβ\	//αβ\\	<add place="below">αβ</add>
VIII .1	დაკარგული, მაგრამ აღდგენილი ასოები	[abc]	[αβ]	[αβ]	[αβ]	<supplied reason="lost">αβ</supplied>
	ასოების სავარაუდო აღდგენა	[abc?]	[αβ?]	[αβ?]	[αβ?]	<supplied reason="lost" cert="low">αβ</supplied>
	არასრულად აღდგენილი სიტყვა	[abc-]	ἐτα[ῖρ-]			<w part="1">ἐτα<supplied reason="lost">ῖρ</supplied ></w>
VIII .2	დაკარგული ასოები, ლაკუნა	[...]	[..]	[...]	[.3]	<gap reason="lost" quantity="3" unit="character"/>
VIII .3	ლაკუნა, მოცულობა უცნობია	[---]	[----]	[- ca.? -]	[.?	<gap reason="lost" extent="unknown" unit="character"/>
VIII .3	ლაკუნა, დაახლოებითი მოცულობა	[<u>ca.5</u>]		[- ca.5 -]	[ca.5]	<gap reason="lost" quantity="5" unit="character" precision="low"/>
VIII .4	ლაკუნა, praenomen	[-]				<name><gap reason="lost" atLeast="1" atMost="3" unit="character"/></name>
	ლაკუნა, სავარაუდო მოცულობის ფარგლები			[- 5-7 -]	[5-7]	<gap reason="lost" atLeast="5" atMost="7" unit="character"/>
VIII .5	დაკარგული ხაზი	[- - - - -]		[-ca.1 line-]	lost.1lin	<gap reason="lost" quantity="1" unit="line"/>
VIII .6	ტექსტის ბოლოს დაკარგული ხაზ(ებ)ი	- - - - -		- - - - -	lost.?lin	<gap reason="lost" extent="unknown" unit="line"/>

VIII .7	სავარაუდოდ დაკარგული ხაზი	[- - - ?]		[-ca.1line(?) e(?) -]	lost.1line(?)	<gap reason="lost" quantity="1" unit="line"> <certainty match=".." " locus="name"/></gap>
VIII .7	ტექსტის ბოლოს სავარაუდოდ დაკარგული ხაზ(ებ)ი	----- ?		--- --- --- --- (?)	lost.?line(?)	<gap reason="lost" extent="unknown" unit="line"> <certainty match=".. " locus="name"/></gap>
IX. 1	რედაქტორის მიერ ამოკლებული ზედმეტი ასოები	{abc}	{αβ}	{αβγ}	{αβγ}	<surplus>αβγ</surplus>
IX. 2	რედაქტორის მიერ ჩამატებული გამოტოვებული ასოები	<abc>	<αβ>	<αβγ>	<αβγ>	<supplied reason="omitted">αβ</sup plied>
IX. 3	რედაქტორის მიერ ჩასწორებული ასოები	{abc ¹ }	<αβ>	(app)	<:αβ corr βα: >	<choice><corr>αβ</corr><s ic>β</sic></choice>
	რედაქტორის მიერ „რეგულირებული“ ³² სიტყვა			(app)	<:έκ reg έγ:>	<choice><reg>έκ</reg><ori g>έγ</orig></choice>
X.1	ქარაგმის, აბრევიაციის გახსნა	a(bc)	α(βγ)	α(βγ)	(α(βγ))	<expan><abbr>α</abbr><e x>βγ</ex></expan>
	ქარაგმის სავარაუდო გახსნა	a(bc?)	α(βγ?)	α(βγ?)	(α(βγ?))	<expan><abbr>α</abbr><e x cert="low">βγ</ex></expa n>
	ქარაგმის არასრული გახსნა	a(bc-)	α(βγ-)			<w part=" "><expan>α<ex>βγ </ex></expan></w>
X.2	ქარაგმა, რომლის გახსნა უცნობია	a(---)		α()	((αβ))	<abbr>α</abbr>
X.3	სიმბოლოს გახსნა	(abc)	(αβ)	(αβ)	((αβ))	<expan><ex>αβ</ex></exp an>

³² იგულისხმება: ენის ნორმების მიხედვით

X.4	რედაქტორის მიერ ნაგულისხმევი (Subaudible) სიტყვის ჩამატება ამოკითხვისას	(scil. abc)				<supplied reason="subaudible">აბც</ supplied>
X.5	ტექსტი დაუსრულებელი დარჩა ამომკვეთს	(---)				<gap reason="omitted" extent="unknown" unit="character"/> or <gap reason="omitted" extent="unknown" unit="line"/>
XI. 1	რედაქტორის შენიშვნა, i.e. 'sic'	(!)		(!)	/*!*/	<note>!</note>
				(sic)	/*sic*/	<note>sic</note>
XI. 2	ქვამზე დატოვებული ადგილი	(vac.3)	v. vacat	(vac.3)	vac.3	<space quantity="1" unit="character"/> <space quantity="3" unit="character"/>
XI. 3	უცნობი მოცულობის ადგილი ქვამზე	(vac.?)	vac.	(vac.?)	vac.?	<space extent="unknown" unit="character"/>
XI. 4	რედაქტორის მიერ ტექსტის სიმოკლისათვის ამოღებული სიტყვები	... / [...]			(Lines: ? non transcribed)	<gap reason="ellipsis"/>
--	სიტყვის გადატანა ხაზიდან ხაზზე		აბც- დღჯ		1.-	<lb break="no"/> *NB* in <lb/> following hyphen
--	ტექსტის მიმართულება		←			<lb rend="right-to-left"/> *NB* in <lb/> preceding line
--	რიცხვითი სახელი	XII			<#XII=12#>	<num value="12">XII</num>
--	ასო რიცხვითი მნიშვნელობით		ა'		<#ა=1#>	<num value="1">ა</num>
--	რიცხვითი სახელი		.ა		<#A=1000#>	<num value="1000">ა</num>
--	სიმბოლო		((leaf)) or leaf		*leaf*	<g type="leaf"/>

TEI და EpiDoc

ტექსტის კოდირების ინიციატივა (TEI) არის კონსორციუმი, რომელიც ავითარებს ტექსტების ციფრული სახით წარმოდგენის სტანდარტს. მისი მთავარი მიზანია შექმნას სახელმძღვანელო ინსტრუქციების ნაკრები, რომელიც განსაზღვრავს მანქანით წაკითხვადი ტექსტების კოდირების მეთოდებს, ძირითადად ჰუმანიტარულ, სოციალურ მეცნიერებებსა და ლინგვისტიკაში. 1994 წლიდან TEI გაიდლაინები გამოიყენება ბიბლიოთეკების, მუზეუმების, გამომცემლებისა და ცალკეული მეცნიერების მიერ, ტექსტების ონლაინ კვლევის, სწავლებისა და დაცვისათვის. სწორედ TEI წესების ქვეჯგუფს წარმოადგენს ეპიგრაფიკული და პაპიროლოგიური მასალის კოდირების წესები – EpiDoc. EpiDoc არის ლაიდენის კონვენციის ციფრული ანალოგი, რომელიც საერთაშორისო ციფრული ეპიგრაფიკული საზოგადოების მიერ იქმნება და ეპიგრაფიკულ და პაპიროლოგიურ ძეგლთან დაკავშირებული ყველა აქამდე შესწავლილი თავისებურებების XML ფორმატში დოკუმენტირების წესებს გვთავაზობს.

TEI ჰედერი ეპიგრაფიკული ძეგლისათვის

თითოეული EpiDoc-ის წესების მიხედვით კოდირებული XML ფაილი იერარქიული სტრუქტურისაა და იწყება TEI ჰედერით, ე.ი. TEI-ის მიერ განსაზღვრული მეთაური ჩანაწერით, რომელიც სტანდარტულია და გვაძლევს აღწერით და დეკლარატიულ მეტამონაცემებს აღსანიშნავი ციფრული მასალის შესახებ.

მოვიყვანოთ TEI ჰედერის მაგალითი საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსიდან, ECG110 ბოდოკლდის იოვანე გალატოზის წარწერისათვის და მიმდევრობით განვიხილოთ მისი ელემენტები:

```
<teiHeader>
  <fileDesc>
    <titleStmt>
      <title>ბოდოკლდის იოვანე გალატოზის წარწერა</title>
      <editor>ვალერი სილოგავა</editor>
    </titleStmt>
    <publicationStmt>
      <authority>ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ლინგვისტურ კვლევათა ინსტიტუტი</authority>
      <idno type="filename">ECG110</idno>
      <availability>
```

```

<licence target="http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/">
  დოკუმენტი ვრცელდება Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 ლიცენზიით.
</licence>
</availability>
</publicationStmt>
<sourceDesc>
  <msDesc>
    <msIdentifier>
      <collection>ბოდოკლდე</collection>
    </msIdentifier>
    <msContents>
      <summary>
        <seg xml:lang="ka">მოსახსენებელი</seg>
        <seg xml:lang="en"/>
      </summary>
    </msContents>
    <physDesc>
      <objectDesc>
        <supportDesc>
          <support>
            <objectType ref="http://www.eagle-network.eu/voc/objtyp/lod/259">ფილა</objectType>
            <material ref="http://www.eagle-network.eu/voc/material/lod/2">ქვა</material>
            <dimensions unit="cm">
              <width/>
              <height/>
              <depth/>
            </dimensions>
          </support>
        </supportDesc>
        <layoutDesc>
          <layout writtenLines="4">ნარნერა ოთხსტრიქონიანია. თავის დროზე იგი კედელში
            ჩასმულ ქვის ფილაზე იყო ამოკვეთილი
          </layout>
        </layoutDesc>
      </objectDesc>

```

```

<handDesc>
  <handNote script="nuskhuri" style="inscribed">
    <rs type="execution">ამოღარული</rs> <rs type="script">ნუსხური</rs> წარწერა,
    შესრულებულია სწორი, ეპიგრაფიკული ნუსხურით
    <height/>
  </handNote>
</handDesc>
</physDesc>
<history>
  <origin>
    <origPlace>ბოდბეძის ეკლესია</origPlace>
    <origDate notBefore-custom="900" notAfter-custom="1100"
      evidence="lettering" datingMethod="#julian">X-XI AD</origDate>
  </origin>
  <provenance type="found">
    <placeName type="ancientFindspot">ბოდბეძის ეკლესია</placeName>
    <!-- "41.734266, 42.822445"-->
    <rs type="circumstances"/>
    <rs type="context"></rs>
    <rs type="monuList"/></provenance>
  <provenance type="observed">
    <placeName type="modernSpot">ბოდბეძის ეკლესია</placeName>
    <idno type="invNo"/>
  </provenance>
</history>
</msDesc>
</sourceDesc>
</fileDesc>
<revisionDesc>
  <change when="2019-10-29" who="Eka Kvirkvelia">ტექსტის სრული კოდირება, მეტამონაცემების სრული
  კოდირება, ბმულებით დაკავშირება ავტორიტეტულ წყაროსთან</change>
</revisionDesc>
</teiHeader>

```

TEI ჰედერში ორი ქვედანაყოფი გვაქვს, <fileDesc> (აღწერს წარწერის ფაილის ყველა მეტამონაცემს) და <revisionDesc> (აღწერს წარწერის ფაილში შეტანილ ყველა ცვლილებას და მასზე პასუხისმგებელ პირს). მაგალითისათვის, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის

სამაგისტრო საფეხურის სტუდენტებს საშუალება აქვთ ციფრული ეპიგრაფიკის კურსი გაიარონ, რომლის ფარგლებშიც შემაჯამებელი სამუშაოს სახით შესრულებული ნარწერის კოდირება შემდგომი რედაქტირების შემდეგ, შესაძლოა კორპუსში მოხვდეს. სწორედ ამ გზას, ფაილის შექმნიდან (კურსი, სტუდენტი) რედაქტირებამდე აღწერს თავი <revisionDesc>.

<fileDesc>-ის ქვეელემენტებია:

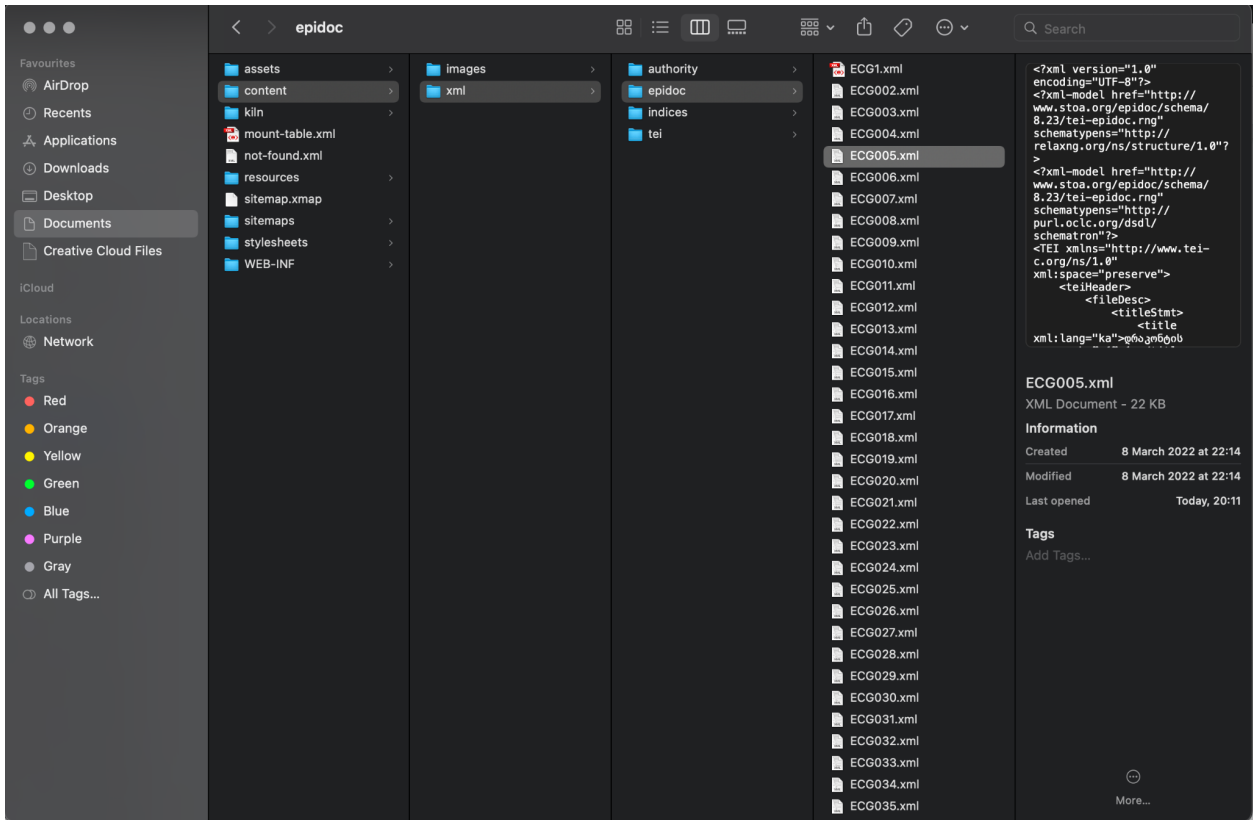
- <titleStmt>
 - <title> ველი ნარწერის სათაურის კოდირებისათვის
 - <editor> ნარწერის (ბეჭდური გამოცემის) რედაქტორი
- <publicationStmt> ციფრული გამოცემის აღწერილობა
 - <authority> ციფრულ გამოცემაზე პასუხისმგებელი ორგანიზაცია
 - <idno> ფაილის უნიკალური იდენტიფიკატორი
 - <availability> ფაილზე ხელმისაწვდომობა
 - <licence> ციფრული გამოცემის გამოყენების პირობები
- <sourceDesc> წყაროს აღწერა
 - <msDesc>
 - <msIdentifier>
 - <collection> კოლექციის აღწერა
 - <msContents>
 - <summary> ნარწერის ტიპი შინაარსის მიხედვით
 - <seg>
 - <physDesc> ნარწერის, როგორც ფიზიკური ობიექტის აღწერა
 - <objectDesc>
 - <supportDesc>
 - <support>
 - <objectType> ობიექტის ტიპი
 - <material> მასალა
 - <dimensions> ზომები
 - <width>
 - <height>
 - <depth>
 - <layoutDesc> ნარწერიანი ზედაპირის აღწერა
 - <layout>
 - <dimensions> ნარწერიანი ზედაპირის ზომა
 - <width>

<ul style="list-style-type: none"> ■ <height> 	წარწერის ხელის აღწერა
<ul style="list-style-type: none"> ■ <handDesc> <ul style="list-style-type: none"> ● <handNote> <ul style="list-style-type: none"> ○ <height> 	ასოთა სიმაღლე
<ul style="list-style-type: none"> ○ <history> 	წარწერის ისტორია
<ul style="list-style-type: none"> ■ <origin> <ul style="list-style-type: none"> ● <origPlace> ● <origDate> 	წარმომავლობა ადგილი თარიღი
<ul style="list-style-type: none"> ■ <provenance> <ul style="list-style-type: none"> ● <placeName> ● <rs type="circumstances"> <rs type="context"> <rs type="monuList"> 	პოვნის რეგისტრაცია ადგილი გარემოებები კონტექსტი მონუმენტების შიდა სია

ახლა კი განვიხილოთ თითოეული ელემენტი, კოდირების შემთხვევები და წესები.

ფაილების სახელდება და სათაურების კოდირება - ორენოვანი გამოცემის შემთხვევა

როგორც ვნახეთ წარწერის სათაურისათვის გამოყოფილია TEI ჰედერის ველი <title>. EpiDoc წესების მიხედვით რეკომენდირებულია კორპუსის თითოეულ ფაილს მიენიჭოს უნიკალური იდენტიფიკატორი (როგორც წესი, პროექტის აკრონიმი და წარწერის რიგითი ნომერი), რომელსაც წარწერის ფაილის სახელად ვიყენებთ, წარწერის გავრცელებული და ბეჭდური გამოცემების მიხედვით ცნობილი სათაური კი თავსდება <title> თავში. შედეგად, კორპუსში ვიღებთ უნიკალური იდენტიფიკატორების მიხედვით დალაგებული წარწერების სიას, ამასთან, ქარაგმის, პროსოპოგრაფიული თუ ადგილთა სახელების საინდექსაციო გვერდებსა და ბიბლიოგრაფიის ციფრულ კონკორდანსში წარწერებზე მითითება ამ უნიკალური იდენტიფიკატორებით ხდება (მაგალითებს ქვემოთ შესაბამის ქვეთავებში განვიხილავთ).

კორპუსის ყველა წარწერის XML ფაილი სახელდებული რეკომენდაციის მიხედვით თუკი ორენოვან ციფრულ გამოცემაზე ვმუშაობთ, <title> თავს ვურთავთ `xml:lang` ატრიბუტს და გავუწერთ გამოცემის ენის სტანდარტულ კოდს, მაგალითად ავიღოთ ECG002 წილკნის აკლდამის ბერძნული წარწერის კოდირება:

`<title xml:lang="ka">წილკნის აკლდამის ბერძნული წარწერა</title>`

`<title xml:lang="en">Tsilkani Tomb Greek inscription</title>`

ამოსავალი გამოცემის შერჩევა და ექვდური გამოცემის რედაქტორის მითითება

წარწერის ამოსავალი ბექდური გამოცემის შერჩევა ციფრული გამოცემისათვის მნიშვნელოვან სარედაქციო გადაწყვეტილებას წარმოადგენს, მიუხედავად იმისა, რომ წარწერის კომენტარებში წარმოდგენილი უნდა იყოს ყველა აქამდე გამოცემული ნაკითხვა და ამ ნაკითხვების პოვნა მკითხველს ბიბლიოგრაფიის სრულ სიაში უნდა შეეძლოს, ამოსავალი გამოცემა (principal edition) არის გამოცემა, რომელსაც ეყრდნობა წარწერის

ტექსტის კოდირება. შესაბამისად, გარდა ბიბლიოგრაფიისა, ამოკითხვის ავტორი მითითებულია რედაქტორის ველში და შესაბამისად წარწერათა სრულ სიაში. წარწერის სათაურის მსგავსად, ორენოვანი გამოცემის შემთხვევაში რედაქტორის სახელსაც ვთარგმნით `xml:lang` ატრიბუტის გამოყენებით, მაგალითად ვნახოთ ECG005 დრაკონტის დედოფლის წარწერის კოდირება:

```
<editor xml:lang="ka">დევიდ ბრაუნდი</editor>
```

```
<editor xml:lang="en">David Braund</editor>
```

ციფრულ გამოცემაზე პასუხისმგებელი ორგანიზაცია და გავრცელების ლიცენზია - სეკ (საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის) შემთხვევა

ციფრულ გამოცემაზე პასუხისმგებელი კვლევითი ორგანიზაცია მითითებულია წარწერის თითოეულ ფაილში `<authority>` თავის გასწვრივ.

```
<publicationStmt>
```

```
<authority>ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ლინგვისტურ კვლევათა ინსტიტუტი</authority>
```

```
<idno type="filename">ECG110</idno>
```

```
<availability>
```

```
<licence target="http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/">
```

დოკუმენტი ვრცელდება Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 ლიცენზიით.

```
</licence>
```

```
</availability>
```

```
</publicationStmt>
```

პროექტის აკრონიმისა და წარწერის რიგითი ნომრისაგან შემდგარი უნიკალური იდენტიფიკატორი, რომელიც წარწერის დასახელებად შევინახეთ `<idno type="filename">` თავის გასწვრივ თავსდება. `<licence>` თავი ინახავს ინფორმაციას ლიცენზიის ან ფაილის გავრცელებისა და გამოყენების შესახებ. `<licence>`-ს მითითებული აქვს ბმული CC (creative commons) ლიცენზიის ტიპზე, რომლითაც ვრცელდება ციფრული გამოცემის ფაილები: `target="http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/"`. საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის შემთხვევაში ფაილების გამოყენება ნებადართულია CC BY-NC-SA 3.0 ლიცენზიით, რაც გულისხმობს არაკომერციული მიზნით ფაილების ხელახალი გამოყენების შესაძლებლობას ავტორის მითითებით, ShareAlike პრინციპის დაცვით - იმ შემთხვევაში, თუკი ახალ

პროექტში გამოიყენებთ ჩვენს ფაილებს, მაშინ იღებთ ვალდებულებას, თქვენ მიერ შემატებული ცვლილებებიც ღია წესით იმავე ლიცენზიით გაავრცელოთ.

წარწერის შინაარსობრივი კატეგორია, მისი კოდირება

წარწერის შინაარსობრივი კატეგორიის განსაზღვრისას საქარველოს ეპიგრაფიკული კორპუსისათვის ვხელმძღვანელობთ ერთი პრინციპით, მივყვებით რედაქტორის მიერ ბეჭდურ გამოცემაში მოცემულ კატეგორიზებას და წარწერის შინაარსის კოდირებას ვაკეთებთ <summary> თავში.

```
<summary>  
  <seg xml:lang="ka">შენიშნული</seg>  
  <seg xml:lang="en">Donating</seg>  
</summary>
```

ამგვარი კოდირება შემდგომ საშუალებას გვაძლევს, წარწერის ტიპი საძიებო ერთეულად ვაქციოთ და ვნახოთ ყველა საამშენებლო, მიძღვნილი თუ შენიშვნილი წარწერა. სხვადასხვა ავტორი ერთი და იმავე შინაარსის აღსაწერად განსხვავებულ ტერმინებს იყენებს და შესაბამისად კორპუსში გვაქვს როგორც „საამშენებლო“ ისე „სააღმშენებლო“ წარწერები ცალკე ნუსხად წარმოდგენილი – რაც გარკვეულ ხარვეზს წარმოადგენს. []მის მიუხედავად, წარწერის ტიპის კოდირების ეს პრინციპი განზრახ დავიცავით, რადგან, სამომავლოდ წარწერების დიდი რაოდენობის კოდირებისა და კორპუსის ზრდის შედეგად (მას შემდეგ რაც გამოყენებულ ტერმინთა დიდი ნაწილი წარმოდგენილი იქნება საძიებო სიტყვად) მათი გარე კონტროლირებადი ლექსიკონის შექმნა და შესაბამისად „საამშენებლო“ – „სააღმშენებლო“ ტიპის შემთხვევების გათანაბრება შეუძლოა.

ამ გზით, ერთი მხრივ, დავიცავთ სიზუსტეს და გამოვიყენებთ მრავალფეროვან ტერმინებს, რომელსაც სხვადასხვა პერიოდის გამოცემებში ვხვდებით, მეორე მხრივ კი თითოეულ ამ ტერმინზე ერთი ამოსავალი ფორმის მუდმივი ბმულის (URI) მითითებით გარე კონტროლირებადი ლექსიკონიდან, ერთმანეთთან დავაკავშირებთ და აღმოვფხვრით ტერმინოლოგიური აღრევა-დუბლირების შემთხვევებს. ეპიგრაფიკა-პალეოგრაფიასთან დაკავშირებული გარე კონტროლირებადი ლექსიკონის შექმნა (ადგილთა საცავთან, პროსოპოგრაფიულ გვერდთან თუ მასალის კონტროლირებად ლექსიკონებთან ერთად)

საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის განსავითარებლად ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნაბიჯს წარმოადგენს.

წარწერის, როგორც არქეოლოგიური ობიექტის აღწერა

წარწერის ფიზიკური აღწერისათვის EpiDoc წესები იყენებს TEI-ში ხელნაწერის ფიზიკური აღწერილობისათვის განსაზღვრულ <physDesc> თავს. რომელიც თავის მხრივ, აერთიანებს ობიექტის აღწერილობას (ECG005 დრაკონტისის წარწერის კოდირების მაგალითი):

```
<supportDesc>
  <support>
    <objectType xml:lang="ka" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/objtyp/lod/259">ფილა</objectType>
    <objectType xml:lang="en" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/objtyp/lod/259">Plaque</objectType>
    <material xml:lang="ka" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/material/lod/75">ქვიშაქვა</material>
    <material xml:lang="en" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/material/lod/75">Sandstone</material>
    <dimensions unit="cm">
      <width>16.5</width>
      <height>33</height>
      <depth>8.5</depth>
    </dimensions>
  </support>
</supportDesc>
```

და წარწერიანი ზედაპირის აღწერილობის ბლოკს:

```
<layoutDesc>
  <layout writtenLines="9">
    <seg xml:lang="ka">ოთხად გატეხილ ფილაზე ცხრა სტრიქონად გამოყვანილია ბერძნული ასომთავრული
წარწერა. ფრაგმენტების სიმაღლეებია: 11 სმ, 12.5 სმ, 9.5 სმ და 13 სმ. ფილის მარჯვენა მხარის ზემოთა მეოთხედი
დაკარგულია.</seg>
    <seg xml:lang="en">The plaque is broken in four pieces and its Greek capital letter inscription contains nine
lines. The height of the fragments are: 11 cm., 12,5 cm., 9,5 cm. And 13 cm. The upper quarter part of the right side of
the plaque is lost.</seg>
  <dimensions unit="cm">
    <width>16.5</width>
    <height>33</height>
  </dimensions>
</layout>
```

</layoutDesc>

მასალის აღწერა და LOD (Linked Open Data) პრინციპის გამოყენება სეკ-ში
წარწერის მასალის აღწერა ობიექტის აღწერილობაშია მოთავსებული და მისი ორენოვანი
კოდირება ასე გამოიყურება:

<supportDesc>

<support>

<objectType xml:lang="ka" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/objtyp/lod/259">ფილა</objectType>

<objectType xml:lang="en" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/objtyp/lod/259">Plaque</objectType>

<material xml:lang="ka" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/material/lod/75">ქვიშაქვა</material>

<material xml:lang="en" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/material/lod/75">Sandstone</material>

<dimensions unit="cm">

<width>16.5</width>

<height>33</height>

<depth>8.5</depth>

</dimensions>

</support>

</supportDesc>

ორივე, მასალის ქართული და ინგლისური სახელი, რომელიც კორპუსის შესაბამის გვერდზე
უნდა გამოჩნდეს LOD (ბმულებით დაკავშირებული ღია მონაცემები) პრინციპის დაცვით
არის დაკავშირებული EAGLE-ის გარე კონტროლირებად ლექსიკონებთან. აღსანიშნავია,
რომ მასალისა და ობიექტისათვის უკვე არსებულ საერთაშორისო გარეკონტროლირებად
ლექსიკონებს ვიყენებთ, ხოლო შესრულების ტექნიკისა და წარწერის შინაარსისათვის (ისევე
როგორც ვთქვამთ, მოხელეობის სახელებისათვის) სწორად მიგვაჩნია რეგიონალური
ფოკუსის მქონე გარე კონტროლირებადი ლექსიკონების შექმნა.

ობიექტის ტიპის აღწერა და LOD (Linked Open Data) პრინციპის გამოყენება

სეკ-ში

მასალასთან ერთად ფიზიკური აღწერილობის ბლოკშია განწერილი წარწერის ობიექტის
ტიპი, ორენოვანი კოდირების მაგალითი ECG005 დრაკონტისის წარწერის კოდირებიდან:

<supportDesc>

```

<support>
  <objectType xml:lang="ka" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/objtyp/lod/259">ფილა</objectType>
  <objectType xml:lang="en" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/objtyp/lod/259">Plaque</objectType>
  <material xml:lang="ka" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/material/lod/75">ქვიშაქვა</material>
  <material xml:lang="en" ref="http://www.eagle-network.eu/voc/material/lod/75">Sandstone</material>
  <dimensions unit="cm">
    <width>16.5</width>
    <height>33</height>
    <depth>8.5</depth>
  </dimensions>
</support>
</supportDesc>

```

ობიექტის ზომების კოდირება

ობიექტის ზომები, ისევე როგორც ნებისმიერი ზომა ნარწერის XML ფაილში `<dimensions>` თავით აღინერება. თავს ატრიბუტად მითითებული აქვს საზომი ერთეული:

```

<dimensions unit="cm">
  <width>16.5</width>
  <height>33</height>
  <depth>8.5</depth>
</dimensions>

```

თუკი ობიექტის ზომის მისათითებლად სანტიმეტრს ვუთითებთ (შესაბამისად ვცვლით ბეჭდურ გამოცემაში მოცემულ ზომებს), ამასთან, განსხვავებით ნარწერიანი ზედაპირისაგან, რომელიც ორგანოზომილებიანია, ობიექტს შესაძლოა სიგრძესა და სიგანესთან ერთად სიღრმის პარამეტრიც მიეთითოს.

`<dimensions>` ნარწერის ხელის აღწერისასაც გამოიყენება ასოთა სიმალლის მისათითებლად, ოღონდ ობიექტისა და ნარწერიანი ზედაპირისაგან განსხვავებით, აქ ზომას ყოველთვის მილიმეტრებში ვუთითებთ, მაგალითები შესაბამის ქვეთავშია განხილული.

ნარწერიანი ზედაპირის აღწერა

ნარწერიანი ზედაპირის შესახებ ნებისმიერი მახასიათებელი, იქნება ეს ბეჭდურ გამოცემაში მოცემული აღწერა თუ ხაზების რაოდენობა და ზომები `<layoutDesc>` თავით აღინერება.

წარწერიანი ზედაპირის ზომა ხშირად განსხვავდება მთლიანი ობიექტის ზომისაგან, ამიტომ ასეთ შემთხვევებში მისი მითითება აუცილებელია, ECG009 მხატვართუხუცეს ავრელი აქოლისის ბერძნული წარწერის კოდირების მაგალითი საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსიდან:

```
<layoutDesc>
```

```
<layout writtenLines="15">
```

```
<seg xml:lang="ka">ბერძნულწარწერიანი ფილა ორადაა გატეხილი, მასზე გამოყვანილია
```

საგულდაგულოდ და კარგი ხელით 15 სტრიქონი მთავრული ასოებით. დაზიანებულია

```
მე-11 და მე-12 სტრიქონები, მარჯვენა კიდე უმნიშვნელოდ.</seg>
```

```
<seg xml:lang="en">Plaque with Greek inscription, broken into two parts, contains 15 lines
```

with capital letters. The lines 11 and 12 are slightly damaged.</seg>

```
<dimensions unit="cm">
```

```
<width>33</width>
```

```
<height>59</height>
```

```
</dimensions>
```

```
</layout>
```

```
</layoutDesc>
```

<layout> თავის პარამეტრ `writtenLines`-ში გაინერება წარწერის სტრიქონების რაოდენობა. <seg `xml:lang="ka"`> და <seg `xml:lang="en"`> თავებით კოდირებულია ბექდურ გამოცემაში წარწერიანი ზედაპირის აღწერა, ენის მისათითებლად აქაც `xml:lang` პარამეტრი გვაქვს გამოყენებული. ხშირად ხდება ისეც, რომ ბექდურ ამოსავალ გამოცემაში არ არის მოცემული არც ობიექტისა და არც წარწერიანი ზედაპირის ზომები, ამ შემთხვევაში ზომების ველს ცარიელს ვტოვებთ, მაგალითი ECG031 მცხეთის ჯვრის 595/605 ნნ. მოსახსენებლის ფრაგმენტის კოდირებიდან:

```
<layoutDesc>
```

```
<layout writtenLines="1">
```

```
<seg xml:lang="ka">წარწერა ერთსტრიქონიანია. იგი მდებარეობს ჯვრის ტაძრის სამხრეთ
```

ფასადის დასავლეთ ნიშაში. სამ ფილაზე გამოქანდაკებული სამი ფიგურა შეადგენს კომპოზიციას:

ცენტრში დგას წმინდანი, მარცხნივ მუხლმოდრეკილი ქალის ფიგურა, რომელსაც წმინდანისაკენ გაპყრობილ ხელებში უჭრავს ბავშვი. მარჯვნივ გამოსახულია მუხლმოდრეკილი და წინ ხელებგაპყრობილი წარწინებული მამაკაცის ფიგურა. მამაკაცის თავს ზემოთ შემორჩენილია ორი გრაფემა.</seg>

```
<seg xml:lang="en">One line inscription. Located in the west niche of the south facade of Jvari
```

Monastery church. Three figures are embossed on three plaques. It consists of the following images: a Saint standing in the center, a figure of a woman on her knees who is handing a child towards the Saint on the left side. Right side is

taken by a figure of a noble man on his knees with his hand lifted up. Two graphemes are maintained above the head of the man.

```
<dimensions unit="cm">  
<width/>  
<height/>  
</dimensions>  
</layout>  
</layoutDesc>
```

წარწერის ხელის აღწერა

წარწერის ხელი და ასოთა სიმალლე `<handDesc>` თავის ქვეშ აღინერება. ხელის თავისებურებები მნიშვნელოვანი პარამეტრია როგორც წარწერის დათარიღებისათვის, ასე პალეოგრაფიული თვალსაზრისით, ამიტომ, ბეჭდურ გამოცემებში მოცემული წარწერის ხელთან დაკავშირებული ნებისმიერი აღწერის კოდირება აქ ხდება, ECG072 ანაპის პრიზმის წარწერის ხელის კოდირების მაგალითი:

```
<handDesc>  
<handNote>  
<seg xml:lang="ka">ბერძნული წარწერა ლამაზი მთავრულით არის შესრულებული.  
სტრიქონებს შორის მანძილი არაა დატოვებული. IV სტრიქონი შედგება ერთი ასოსა და  
განკვეთის ნიშნისაგან. წარწერის დათარიღება ხდება პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით  
(კუთხოვანი E, C, Ω; α ჩატეხილი შუა ხაზით*; α-ს და δ-ს მარჯვენა ხაზი ზემოთ  
გაგრძელებული, მრგვალი μ, ρ, φ; δ-ს თავი შედარებით პატარა; E -ს და H-ს შუახაზი ოდნავ  
გაგრძელებული წერტილი;).</seg>  
<seg xml:lang="en">  
Greek capital letters. No space between the lines. The 4th line consists of one  
letter and the mark of separation. The inscription is dated according to the paleographic  
data (E, C, Ω - with angles; α with a broken crossbar; the right line of α and δ are longer in  
the tip, μ, ρ, φ are round; head of δ is relatively small; E and H have a bit longer dot as a  
middle line;).</seg>  
</handNote>  
<dimensions unit="mm" precision="medium">  
<height>25-30</height>  
</dimensions>  
</handNote>  
</handDesc>
```

რადგან თავიდანვე ჩვენს ამოცანას წარმოადგენდა ტექსტების სრული გაციფრულება, მოვიძიეთ ციფრული პალეოგრაფიული გამოცემებისათვის ჰარვარდის უნივერსიტეტის დუმბარტონ-ოქსის კვლევით ინსტიტუტში შექმნილი სპეციალური ფონტი Athena Ruby³³, რომელსაც აქვს A ჩატეხილი შუა ხაზით, თუმცა ჯერჯერობით ბიზანტიური სიგილოგრაფიისა და ეპიგრაფიკული ძეგლების ციფრული გამოცემისათვის შექმნილი ამ ფონტის ყველა ერთეული (მათ შორის ჩვენი ჩატეხილხაზიანი A) არ არის უნიკოდში შეტანილი, რაც ნიშნავს, რომ წარწერის ტექსტში მისი კოდირება შესაძლებელი იქნებოდა ე.წ. გლიფების (glyphs) საშუალებით, ამ შუალედურ მიდგომაზე უარი ვთქვით, თუმცა სამომავლოდ, უნიკოდში სიმბოლოს შეტანის შემდეგ წარწერის ტექსტის რედაქტირება უნდა მოხდეს.

ვნახოთ წარწერის ხელის კოდირების კიდევ ერთი მაგალითი ECG071 ანაპის ბერძნულწარწერიანი მარმარილოს ფილისა და ყურადღება მივაქციოთ წარწერის ასოთა სიმაღლეს:

<handNote>

<seg xml:lang="ka">წარწერა გამოყვანილია ლამაზი მთავრულით, დაახლ. თანაბარი ასოებით, სტრიქონები ერთმანეთთან მჭიდროდაა. წარწერის დათარიღების სადუქველია ასოთა მოხაზულობა (α ჩატეხილი შუა ხაზით, არქაული ω, σ - კუთხოვანი სამკბილა, ε და θ-ს ჰორიზონტალური ხაზის მაგივრად აქვთ გაგრძელებული წერტილი, არაა შემოკლებები და ლიგატურები) და ენობრივი ნორმები (დაცულია i adscriptum; დაცულია კლასიკური ბერძნულისა და კოინეს მართლწერის ნორმები).</seg>

<seg xml:lang="en">The inscription is made with beautiful mostly equal capital letters, the lines are narrow. The inscription can be dated according to the shape of the letters (α with a broken crossbar, archaic ω, σ is square shape and ε and θ have longer full stops instead of a horizontal line, no abbreviation marks or ligatures) and the linguistic norms (i adscriptum; norms of Classical and Koine Greek).</seg>

<dimensions unit="mm" precision="medium">

<height>10 - 15</height>

</dimensions>

</handNote>

</handDesc>

³³ ხელმისაწვდომია ბმულზე: <https://www.doaks.org/resources/athena-ruby>

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, წარწერის ასოთა ზომის მითითებისას ვიყენებთ `<dimensions>` თავს, მხოლოდ სიმალლის მისათითებლად. მოხმობილ მაგალითში გარდა საზომი ერთეულის პარამეტრისა (`unit="mm"`), `<dimensions>` თავს მინიჭებული აქვს სანდლობის პარამეტრიც `precision="medium"`, რაც ნიშნავს, რომ ბეჭდურ გამოცემაში ზომები მიახლოებითად არის მოცემული.

ახლა განვიხილოთ ქართული წარწერების ხელისათვის შესრულებული კოდირების მაგალითები. საქართველოს ეპიგრაფიკულ კორპუსში დაცულია ასომთავრული, ნუსხური და მხედრული წარწერები, ციფრული გამოცემის მიზანს თავისთავად წარმოადგენს წარწერის ტექსტის კრიტიკული და დიპლომატიური ტექსტის გვერდიგვერდ წარმოდგენა (კრიტიკული ტექსტი ყოველთვის მხედრულითაა წარმოდგენილი, დიპლომატიური კი ისე, როგორც ქვაზეა – მთავრულად, ნუსხურად, ან მხედრულად). თუმცა სანამ წარწერის ტექსტის კოდირებაზე გადავალთ, ანბანის შესახებ ინფორმაციის კოდირებას წარწერის ხელის განყოფილებაშიც ვახდენთ, რაც საშუალებას გვაძლევს კორპუსში საძიებო პარამეტრად გვექონდეს ანბანი და შესრულების ტიპი. მიყვებით მაგალითებს.

ECG092 თმოგვის მურვან კვითხისძის წარწერა:

```
<handDesc>
```

```
  <handNote>
```

```
    <rs type="execution">ამოღარული</rs> <rs type="script">ასომთავრული</rs> წარწერა
```

```
    <dimensions unit="mm">
```

```
      <height>6-6,5</height>
```

```
    </dimensions>
```

```
</handNote>
```

წარწერა ასომთავრულია და ამოღარვით არის შესრულებული, შესაბამისად,

კოდირებისათვის გამოყენებულია `<rs>` თავები და თითოეულისათვის

განსაზღვრულია შესრულებისა `<rs type="execution">` და ანბანის ტიპის `<rs type="script">`

პარამეტრები.

ამოღარული ასომთავრული წარწერის კიდევ ერთი მაგალითი, ECG1006 უმ

ლვისუნის იოანე ეპისკოპოსის მეხუთე საუკუნის წარწერა იერუსალიმიდან:

```

<handDesc>
  <handNote>
    <rs type="execution">ამოღარული</rs> <rs type="script">ასომთავრული</rs> წარწერა.
    <dimensions unit="mm">
      <height/>
    </dimensions>
  </handNote>
</handDesc>

```

აქ ყურადღება მისაქცევია, რომ ასოთა სიმაღლე ბეჭდურ გამოცემაში (A Georgian Monastery from the Byzantine Period at Khirbat Umm Leisun, Jon Seligman) არ არის მითითებული, შესაბამისად <height/> თავი დახურულია.

კორპუსში წარმოდგენილია ნუსხურწარევი ასომთავრულის ექვსი შემთხვევა, რომელთათვისაც ამგვარი კოდრება გაკეთდა:

1. ECG107 ხეოთის ვაჩაფს, გურაფს და მირაფს წარწერა

```

<handDesc>
  <handNote>
    <rs type="execution">ამოღარული</rs> <rs type="script">ნუსხურწარევი
    ასომთავრული</rs> წარწერა, მკაფიო და ღრმა კვეთით, მოზრდილი ასოებით. მასში
    შერეულია ნუსხური ასოები: ო, ლ, უ
    <dimensions unit="mm">
      <height>3-7-8</height>
    </dimensions>
  </handNote>
</handDesc>

```

2. ECG370 ხუნზახის VI წარწერა დალესტნიდან

```

<handDesc>
  <handNote>
    <rs type="execution">ამოღარული</rs> <rs type="script">ნუსხურწარევი
    ასომთავრული</rs> წარწერა
    <dimensions>
      <height/>
    </dimensions>
  </handNote>

```

</handDesc>

3. ECG375 ხუნზახის XII წარწერა დალესტნიდან

<handDesc>

<handNote>

<rs type="execution">ამოღარული</rs> <rs type="script">ნუსხურნარევი
ასომთავრული</rs> წარწერა

<dimensions>

<height/>

</dimensions>

</handNote>

4. ECG377 გინიჩუტლის ქართული წარწერა დალესტნიდან

<handDesc>

<handNote>

<rs type="execution">ამოღარული</rs> <rs type="script">ნუსხურნარევი
ასომთავრული</rs> წარწერა

<dimensions>

<height/>

</dimensions>

</handNote>

</handDesc>

5. ECG388 ტად-რაალის ქართული-ხუნძური წარწერა დალესტნიდან

<handDesc>

<handNote>

<rs type="execution">ამოღარული</rs> <rs type="script">ნუსხურნარევი
ასომთავრული</rs> წარწერა

<dimensions>

<height/>

</dimensions>

</handNote>

</handDesc>

6. ECG914 მოხისის სამების წარწერა

<handDesc>

<handNote>

<rs type="execution">ამოკვეთილი</rs> <rs type="script">ნუსხურნარევი
ასომთავრული</rs> ნარწერა. ტექსტის ყველაზე მაღალი და დაბალი ასო-ნიშნების ზომებია:
„წ“ – 7,2 სმ., „ა“ — 1,6 სმ. გრაფემათა კვეთის მაქსიმალური სიღრმეა 0.3-0.4 სმ.; ქარაგმად
სწორი განივი ხაზია გამოყენებული, განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. ტექსტისათვის
დამახასიათებელია „ჲ“-ის ნაცვლად „ი“ გრაფემის გამოყენება.

<dimensions unit="mm">

<height>16-72</height>

</dimensions>

</handNote>

</handDesc>

საქართველოს ეპიგრაფიკულ კორპუსში წარმოდგენილია სწორი ეპიგრაფიკული ნუსხურით,
ნუსხურ შერეული მდივან-მნიგნობრული მხედრულითა და გარდამავალი მხედრულით
შესრულებული თითო ნარწერა:

1. ECG516 სავედრებელი ნარწერა ბასილისა კახისა

<handDesc>

<handNote>ნარწერა შესრულებულია <rs type="script">სწორი ეპიგრაფიკული
ნუსხური</rs> ხელით. ნარწერას განკვეთილობის ნიშანი არ ახლავს;
ნარწერის ქარაგმის ნიშნად გამოყენებულია სწორი განივი და მარცხნიდან
მარჯვნივ ზევით მიმართული სწორი ხაზი.

<dimensions unit="cm">

<width>3</width>

<height>1-18</height>

</dimensions>

</handNote>

</handDesc>

2. ECG515 სავედრებელი ნარწერა უცნობი პირისა

<handDesc>

<handNote>ნარწერა შესრულებულია <rs type="script">ნუსხურ შერეული
მდივან-მნიგნობრული მხედრული</rs> დამწერლობით. ნარწერას განკვეთილობისა
და ქარაგმების ნიშანები არ ახლავს.

<dimensions unit="cm">

<width>0,3-0,4</width>

```
<height>0,2-1,5</height>
</dimensions>
</handNote>
</handDesc>
```

3. ECG490 პეტრიკოპულის წარწერა ლიხნიდან

```
<handDesc>
  <handNote>ერთსტრიქონიანი <rs type="script">გარდამავალი მხედრული</rs>
    წარწერა, განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს; ქარაგმის ნიშანი - განივი, სწორი ხაზი.
  <dimensions unit="cm">
    <height unit="cm">1-4,5</height>
  </dimensions>
</handNote>
</handDesc>
```


საბოლოოდ, შესრულების ტექნიკისა და დამწერლობის ამგვარი კოდირება გვაძლევს საძიებო ნუსხას:

დათარიღების საფუძველი
დამწერლობა
<p>ასომთავრული (120) გარდამავალი მხედრული (1) მდივან-მწიგნობრული მხედრული (2) მხედრული (4) ნუსხურ შერეული მდივან-მწიგნობრული მხედრული (1) ნუსხური (19) ნუსხურნარევი ასომთავრული (6) სწორი ეპიგრაფიკული ნუსხური (1)</p>
შესრულების ტექნიკა
<p>ამოკანრული (1) ამოკვეთილი (11) ამოდარული (95) კიდურყვავილოვანი (1) კიდურწაისრული (9) კიდურწერტილოვანი (12) ლიგატურა (1) ნაწილობრივ კიდურწერტილოვანი (1) რელიეფური (9) ფრესკული (5) შენიღებული (1) ჭედური (4)</p>
ხანმეტობა და ჰემეტობა
თარიღი ტექსტში

თვალნათელია, რომ ბეჭდურ გამოცემებში ხშირია ერთი და იმავე მოვლენის აღსანიშნად განსხვავებული ტერმინების გამოყენების შემთხვევები, ამჟამად საძიებო ნუსხაში წარმოდგენილია ყველა ტერმინი ისე, როგორც ეს ბეჭდურ გამოცემაში გვხვდება, ამგვარი საერთო სურათის დანახვის შემდგომ, აუცილებელ ნაბიჯს წარმოადგენს ტერმინთა გარე კონტროლირებადი ლექსიკონის შექმნა, სადაც ტერმინების „გათანაბრების“ მიზნით თავს მოიყრის ყველა გამოყენებული ვარიანტი (მაგალითად, ლიგატურა და შენიღება).

TEI ჰედერის შემდეგი კომპონენტი, რომელიც ხელის აღწერილობას მოსდევს, არის წარწერის დეკორის აღსაწერად გამოყენებული თავი <decoDesc>. მოვიხმოთ რამდენიმე მაგალითი:

1. ECG072 ანაპის პრიზმის წარწერა

```
<decoDesc>
  <decoNote>
    <seg xml:lang="ka">განკვეთის ნიშანი ფოთლის სახით</seg>
    <seg xml:lang="en">the mark of separation is a leaf</seg>
  </decoNote>
</decoDesc>
```

2. ECG489 მარიამის წარწერა წმ. ეკატერინეს ხატზე ნებელდიდან

```
<decoDesc>
  <decoNote>მოოქრული ვერცხლის ჭედურ ხატზე გამოსახულია წმინდანის გამოსახულებ,
    რომელსაც ორივე მხარეს სხვადასხვა მოყვენილობის მსხვილი ვარდულების თითო რიგი
    დაუყვება. ვარდულების წვრილი რიგით დაფარულია ხატის ჩარჩოს სამი მხარე</decoNote>
</decoDesc>
```

3. ECG484 გუდავას დეკანოზის წარწერა

```
<decoDesc>
  <decoNote>
    ორნამენტირებული ჩარჩო
  </decoNote>
</decoDesc>
```

4. ECG129 საფარის მიძინების ტაძრის წარწერა კანკელის ფილის კომპოზიციისაზე

„დანიელი ლომების ხაროში“

```
<decoDesc>
  <decoNote>კანკელის წარწერიანი ფილის ზედა და მარჯვენა მხარეს დაუყვება განიერი
    ორნამენტული არშია (სიგანე 24სმ). ორნამენტები შედგენილია ფოთლოვანი და
    გეომეტრიული მოტივებისაგან. ფილის ცენტრში წარმოდგენილი ყოფილა რელიეფური
    გამოსახულება კომპოზიციისა „დანიელი ლომების ხაროში“. იგი გრეხილი ორნამენტებით
    დაფარული ლილვის ოთხკუთხა ჩარჩოში იყო ჩასმული. შემორჩენილია ჩარჩო სამ მხარეს
    (ჩამოჭრილია მარცხენა მხარეს). კომპოზიციიდან დარჩენილია დანიელის გამოსახულება,
    მთელი ტანით, მალა ამართული ხელებით (გადაჭრილია მარჯვენა ხელის მკლავი) და ერთი,
    მარჯვენა ლომის გამოსახულება. მეორე ლომი, რომელიც გამოსახული იქნებოდა ფილის
    მარცხენა ნაწილში, ამჟამად დაკარგულია. გამოსახულებას ახლდა ამოკვეთით
    შესრულებული ასომთავრული წარწერა. მოღწეულია ფრაგმენტულად. ასოთა კვეთის ღარები
```

ამონიტორი უფრო სინგულარული, რომელიც ამჟამად სუსტადაა შემორჩენილი

</decoNote>

</decoDesc>

5. ECG153 თოდოსაკის ნარწერა ატენიდან

<decoDesc>

<decoNote>

მოლიანად შეღებილია წითელი საღებავით

</decoNote>

</decoDesc>

6. ECG188 უცნობ პირთა მოსახსენებელი დაბლუტის ხეობიდან

<decoDesc>

<decoNote>ნარწერას სამი მხრიდან შემოუყვება ლილვისებრი ჩარჩო. ნახნავის ქვედა ნაწილში

გამოქანდაკებულია სიცოცხლის ხე, ხოლო მის ორივე მხარეზე – ორი ვერძი, ერთმანეთის

პირისპირ. ერთ ნახნავზე ამოკვეთილია რელიეფური „ბოლნური ჯვარი“, რომლის ორივე

მხარეს მაზღეიზმის საღმრთო თავსაკრავის ბაფთებია გამოსახული.

</decoNote>

</decoDesc>

7. ECG224 კათალიკოს იოანე V ოქროპირის სადიდებელი ნარწერა დმანისიდან

<decoDesc>

<decoNote>ბალავრის ქვაზე ცენტრში წრეში ჩახაზული ე. ნ. ბოლნური ჯვარია გამოსახული.

</decoNote>

</decoDesc>

8. ECG297 მინის ფილა სამთავროდან

<decoDesc>

<decoNote>ფილის შუაში გამოსახულია ფარშევანგი, ხოლო ირგვლივ – გეომეტრიული

ორნამენტი.

</decoNote>

</decoDesc>

9. ECG312 ზევახის ოქროს ბეჭედი არმაზიდან

<decoDesc>

<decoNote>ბეჭდის თვალზე გამოსახულია საყურაინი მამაკაცის პროფილი.

</decoNote>

</decoDesc>

10. ECG334 ნილკნის გულსაკიდის ნარწერა

<decoDesc>

<decoNote>გულსაკიდს უზის ამეთვისტოს თვალი, რომლის ბრტყელ ზედაპირზე გამოსახულია

არიადნას ბიუსტი პროფილში</decoNote>

</decoDesc>

11. ECG412 ფერწერული ხატი ლაგურკიდან

<decoDesc>

<decoNote>ორნამენტად არის ვერტიკალური ნერტილები (3 და 2).</decoNote>

</decoDesc>

12. ECG441 მსიგხუას მიქელას ნარწერა

<decoDesc>

<decoNote>კრამიტის კერამიკულ კალიბტერს ირგვლივ შემოუყვება ორმაგი რელიეფური ჩარჩო. ნარწერის ზედა და ქვედა სტრიქონები ერთმანეთისგან გამოყოფილია ორმაგი რელიეფური ხაზით.</decoNote>

</decoNote>

</decoDesc>

13. ECG447 ბედიის ანტონ ბედიელის ნარწერა

<decoDesc>

<decoNote>ნარწერა შესრულებულია მონითალო ფერის ქვაზე. ყოველი სტრიქონი ჩასმულია პარალელური ჰორიზონტალური ხაზებით შექმნილ სწორკუთხედებში, რომელთა წამახვილებული ბოლოები მთავრდება სტილიზებული ორნამენტით.</decoNote>

</decoNote>

</decoDesc>

სამომავლოდ ამგვარი კოდირების საფუძველზე, (აუცილებლობის ან სპეციალური კვლევითი ინტერესის არსებობის შემთხვევაში) შესაძლებელია კორპუსს დაემატოს მასში შესული ყველა ნარწერის დეკორის ნუსხა, ამჟამად კი დეკორის შესახებ ინფორმაცია განთავსებულია ნარწერის ძირითად გვერდზე.

ნარწერის წარმოშობის მეტამონაცემები

ნარწერის ისტორია აღინერება <history> თავის ქვეშ. EpiDoc წესებით განსაზღვრულია ციფრული ეპიგრაფიკული გამოცემისათვის საჭირო თავების მინიმალური წყება:

<history>

<origin>

<origPlace>

წარმომავლობა

<origDate>

დათარიღება

<provenance type="found" when="1880">

აღმოჩენის თარიღი

<placeName type="ancientFindspot">

აღმოჩენის ადგილი

<rs type="circumstances">

გარემოებები

<rs type="context"/>	კონტექსტი
<rs type="monuList"/>	უნიკალური ნომერი
<placeName type="modernSpot" ref="http://museum.ge"></placeName>	ადგილი/ინსტიტუცია
<idno></idno>	საინვენტარო ნომერი
</history>	

განვიხილოთ თითოეული თავის მნიშვნელობა ECG038 ბოლნისის „ლამაზი გორის“ V/VI საუკუნის ნარნერის მაგალითზე:

```

<history>
  <origin>
    <origPlace>
      <seg xml:lang="ka">ლამაზი გორა, ბოლნისის მუნიციპალიტეტი</seg>
      <seg xml:lang="en">Lamazi Gora, Bolnisi</seg>
    </origPlace>
    <origDate notBefore-custom="0400" notAfter-custom="0600" precision="medium"
      evidence="lettering" datingMethod="#julian">V-VI AD</origDate>
  </origin>
  <provenance type="found" when="1959">
    <placeName type="ancientFindspot" ref="https://pleiades.stoa.org/places/863760">
      <seg xml:lang="ka">ლამაზი გორა, ბოლნისის მუნიციპალიტეტი</seg>
      <seg xml:lang="en">Lamazi Gora, Bolnisi</seg>
    </placeName>
    <!-- "41.449801, 44.548284"-->
  </provenance>

```

<rs type="circumstances">ძეგლი აღმოჩენილია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ, რომელსაც ი. გრძელიშვილი ხელმძღვანელობდა. ბოლნისის სიონიდან ჩრდილო-დასავლეთით, დაახლოებით 800 მეტრის დაშორებით მდებარეობს ბორცვი, რომელსაც ადგილობრივი მოსახლეობა „ლამაზ გორას“ უწოდებს. სწორედ ამ გორაზე ჩაატარა ექსპედიციამ გათხრები და შუა ადგილას გამოავლინა სამეკლესიანი ბაზილიკის ნანგრევები. ვარაუდობენ, რომ ეს იყო სამონასტრო კომპლექსი, რომელსაც ეჭირა 1000 კვ.მ. ფართობი. ამ ტერიტორიაზე აღმოჩნდა ათეული ქვაჯვარი ასომთავრული ნარნერებით. ძეგლი იპოვეს 1959 წელს.</rs>

<rs type="circumstances">The monument was discovered by the archaeological expedition of Ivane Javakhishvili Institute of History supervised by I. Grdzelishvili. The hill that the locals call “Lamazi Gora” (a beautiful hill) is located 800 meters from Bolnisi Sioni Cathedral to the north-west. During the excavations of the hill the ruins of three-church basilica were found in the middle of it. The territory of the monastery could have been 1000 sq m. Up to ten stone crosses with Asomtavruli inscriptions were found in this territory. The monument was discovered in 1959.</rs>

```

<rs type="context"/>
<rs type="monuList"/>
</provenance>

```

```

<provenance type="observed">
<placeName type="modernSpot" ref="http://museum.ge/">
  <seg xml:lang="ka">საქართველოს ეროვნული მუზეუმი</seg>
  <seg xml:lang="en">National Museum of Georgia</seg>
</placeName>
<idno type="invNo">594</idno>
</provenance>
</history>

```

მაგალითი აჩვენებს შემთხვევას, როდესაც მართალია წარმოშობისა და აღმოჩენის ადგილი იდენტურია, მაგრამ წარწერა გადატანილია და დაცულია მუზეუმში (მითითებულია ბექდურ გამოცემაში განსაზღვრული საინვენტარო ნომერი). ხშირად ხდება, რომ წარწერის წარმოშობის, მისი აღმოჩენისა და დაცულობის ადგილი ერთმანეთს არ ემთხვევა, ამიტომაც არის შემოთავაზებული კოდირების ასეთი ნესი. დათარიღებისათვის <origDate> შემოთავაზებული პარამეტრი notBefore-custom="0400" notAfter-custom="0600" საძიებო სისტემას საშუალებას აძლევს მითითებულ დროის შუალედში შესრულებული წარწერები მოძებნოს. evidence="lettering" პარამეტრი კი დათარიღების საფუძველს განსაზღვრავს, (ამ შემთხვევაში, ბექდური გამოცემის მიხედვით დათარიღების საფუძველია ასოთა მოხაზულობა). თავი <rs type="circumstances"> აღწერს გარემოებებს, რომელთა შედეგადაც წარწერა იქნა აღმოჩენილი, <rs type="context"> კი უშუალო კონტექსტს, რომელშიც წარწერა იქნა ნახილი. მოვიყვანოთ კონტექსტის რამდენიმე საინტერესო მაგალითი:

1. ECG536 ტიმოთესუბნის (კიმოთისმანის) ღმრთისმშობლის ეკლესია, ეპიტაფიის ფრაგმენტი ზაზა ავალიშვილისა

<rs type="context">მარმარილოს საფლავის ქვის ფრაგმენტი დიმიტრი მეღვინეთუხუცესიშვილმა 1947-48 წლებში ტაძრის ინტერიერის ერთ კუთხეში შეამჩნია.</rs>

2. ECG429 ლიპის ეკლესიის ქვა

<rs type="context">სოფელ ლიპის მახლობლად ცალნავიანი დანგრეული ეკლესიის გვერდით ეგდო ტუფის ქვა, შესაძლოა ეკლესიიდან ჩამოვარდნილი.</rs>

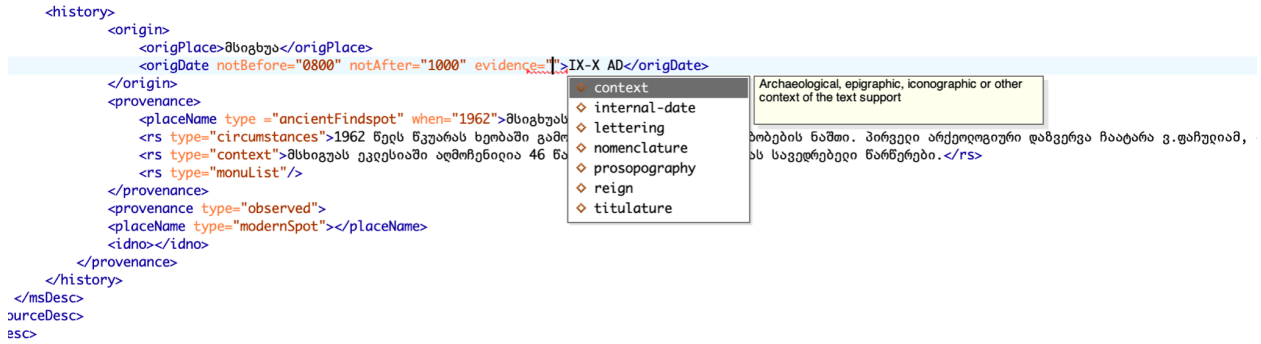
3. ECG441 მსიგბუას მიქაელას წარწერა

<rs type="circumstances">1962 წელს ნკუარას ხეობაში გამოჩნდა ძველი საკულტო ნაგებობების ნაშთი.

პირველი არქეოლოგიური დაზვერვა ჩაატარა ვ.ფაჩულიამ, მოგვიანებით არქეოლოგიურმა ჯგუფმა ა. კაციას ხელმძღვანელობით. გაირკვა, რომ ნაგებობა წარმოადგენდა შუა საუკუნეების ქრისტიანულ ეკლესიას. სწორედ აქ არის აღმოჩენილი აღნიშნული წარწერა.</rs>

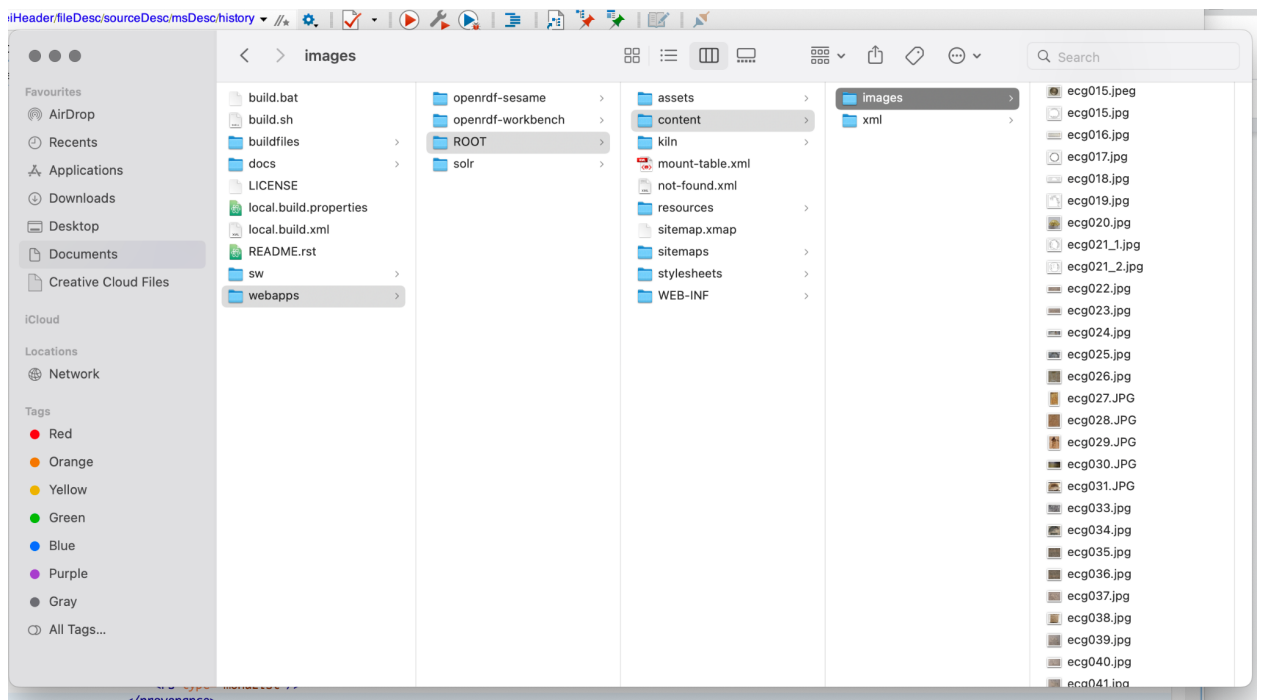
`<rs type="context">მსხიგუას ეკლესიაში აღმოჩენილია 46 წარწერა, მამ შორის მიქელას სავედრებელი წარწერები.</rs>`

თარიღის გასწვრივ დათარიღების საფუძვლის **evidence** მითითებისას EpiDoc სქემა ავტომატურად გვთავაზობს შესაძლო ვარიანტებს:

ე.ი. წინასწარგანსაზღვრულია ტიპები: კონტექსტი, თარიღი ტექსტში, ასოთა მოხაზულობა, ნომენკლატურა, პროსოპოგრაფია, მმართველობის წლები ან ტიტულატურა.

წარწერის ფოტოლოკუმენტაციის კოდირება, (EFES-ში წარმოქმნილი პრობლემა და გადაჭრის მაგალითი Archetype-ის საშუალებით სექ-დან) თითოეული წარწერის ფოტოს სახელდება ხდება კორპუსში მისთვის მინიჭებული უნიკალური იდენტიფიკატორის მიხედვით და ფოტოები პროექტის შესაბამის ქვეფოლდერში თავსდება:

უშუალოდ წარწერის XML-ში კი ეთითება ფოტოს დასახელება და აღწერითი ტექსტი:

```
<facsimile>
  <surface>
    <graphic url="ecg038.jpg">
      <desc xml:lang="ka">ბოლნისის „ლამაზი გორის“ ჯვარი ბარნაბასი, V/VI
        საუკუნე</desc>
      <desc xml:lang="en">Bolnisi "Lamazi Gora" cross of Barnaba</desc>
    </graphic>
  </surface>
</facsimile>
```

სამწუხაროდ, EpiDoc წესების მიხედვით შესრულებული ეს კოდირება არ გამოდგა EFES პლატფორმაზე ჩვენი კორპუსის ფოტოდოკუმენტაციის წარმოსადგენად, ამიტომაც წარწერებს მივაბით შესაბამისი ბმულები ცალკე შექმნილი პალეოგრაფიული ალბომის გვერდიდან, <http://paleography.iliauni.edu.ge>, რომელიც Archetype პლატფორმაზეა აწყობილი:

```
<facsimile>
  <surface>
    <graphic url="paleography.iliauni.edu.ge/digipal/page/17/">
      <desc xml:lang="ka">უმ ლეისუნის წარწერა</desc>
      <desc xml:lang="en"></desc>
    </graphic>
  </surface>
</facsimile>
```

ბიბლიოგრაფიის კოდირება წარწერის ფაილში

კორპუსში შემავალი თითოეული წარწერის XML ფაილში კოდირებულია ყველა ბეჭდური გამოცემა, რომელსაც ეყრდნობა კოდირება და ციფრული გამოცემა. განვიხილოთ მაგალითები:

1. ECG255 დმანისი, დასავლეთ კარიბჭის საამშენებლო წარწერა მამათმთავარ

თევდოსისა

```
<div type="bibliography">
```

```
<p><bibl n="1">გიორგი ოთხმეზური, დმანისი, ქვემო ქართლის ეპიგრაფიკული კორპუსი, I,
```


<citedRange>160-162</citedRange>, თბილისი, 2018<ptr target="bibliography.xml#b7"/></bibl></p>

<p><bibl n="2">ლ. მუსხელიშვილი, დმანისი (ქალაქის ისტორია და ნაქალაქარის აღწერა), შოთა
რუსთაველის ეპოქის მატერიალური კულტურის ძეგლები, თბილისი,
1938<citedRange>284-286</citedRange><ptr target="bibliography.xml#b222"/>
</bibl></p>

<p><bibl n="3">გიორგი ოთხმეზური, დმანისის რაიონის ეპიგრაფიკული ძეგლები (წარწერების
მიმოხილვა და ისტორიული ექსკურსი), <citedRange>37-38</citedRange>, თბილისი, 2016<ptr
target="bibliography.xml#b216"/></bibl></p>

<p><bibl n="4">ვალერი სილოგავა, ქვემო ქართლის წარწერები (ზოგადი მიმოხილვა), კრებ. „დმანისი“,
II, თბილისი 2000, <citedRange>226</citedRange><ptr target="bibliography.xml#b218"/>
</bibl></p>

<p><bibl n="5">ვ. ჯაფარიძე, ადრეული შუა საუკუნეების არქეოლოგიური ძეგლები ქვემო ქართლიდან
(დმანისის არქეოლოგიური ექსპედიციის მასალების მიხედვით), <citedRange>47-48</citedRange>
თბილისი, მეცნიერება, 1982 <ptr target="bibliography.xml#b219"/>
</bibl></p>

<p><bibl n="6">ექვთიმე თაყაიშვილი, სომხით-საორბელოს ძეგლების წარწერები, ჟურნ. კავკასიონი,
პარიზი 1929, <citedRange>102-103</citedRange><ptr target="bibliography.xml#b231"/>
</bibl></p>

</div>

2. ECG011 ვანის დეკრეტი

<div type="bibliography">

<p><bibl n="1">თინათინ ყაუხჩიშვილი, საქართველოს ბერძნული წარწერების კორპუსი<ptr
target="bibliography.xml#b81"/>, <citedRange> 149-150</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="2">თინათინ ყაუხჩიშვილი, საქართველოს ისტორიის ძველი ბერძნული წყაროები<ptr
target="bibliography.xml#b194"/>, <citedRange> 241-245</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="3">თინათინ ყაუხჩიშვილი, საქართველოს ბერძნული წარწერების კორპუსი, ტ. I<ptr
target="bibliography.xml#b82"/>, <citedRange> 149-150</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="4">თინათინ ყაუხჩიშვილი, ბერძნული წარწერები საქართველოში<ptr
target="bibliography.xml#b80"/>, <citedRange> 92</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="5">ოთ. ლორთქიფანიძე, ვანი, არქეოლოგიური გათხრები<ptr target="bibliography.xml#b139"/><citedRange></citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="6">O. Lordkipanidzé, Vani, une Pompei géorgienne<ptr target="bibliography.xml#b140"/><citedRange></citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="7">O. Lordkipanidze, Vani, ein antikes religiöses Zentrum des goldenen Vlieses (Kolchis)<ptr target="bibliography.xml#b141"/>, <citedRange>353-401</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="8">Medeas Gold - Neue Funde aus Georgien<ptr target="bibliography.xml#b142"/><citedRange></citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="9">Michael Vickers, Vani, rich in gold<ptr target="bibliography.xml#b143"/>, <citedRange>35-36</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="10">თინათინ ყაუხჩიშვილი, ვანის ბერძნული წარწერები<ptr target="bibliography.xml#b195"/><citedRange></citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="11">თინათინ ყაუხჩიშვილი, ვანის ბერძნული წარწერა ბრინჯაოს ფილაზე<ptr target="bibliography.xml#b196"/><citedRange></citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="12">Тинатин Каухчишвили, Греческая надпись на бронзовой плите из Вани<ptr target="bibliography.xml#b197"/>, <citedRange> 248-261</citedRange></bibl></p>

</div>

თაგში <citedRange> განსაზღვრულია ციტირებული ნაშრომის გვერდები. თითოეული ეს ნაშრომი თავს იყრის ბიბლიოგრაფიის ე.წ. შიდაკონტროლირებად XML ფაილში bibliography.xml, სადაც კორპუსში დამონმებულ თითოეულ ნაშრომს მინიჭებული აქვს უნიკალური იდენტიფიკატორი, რომლის საშუალებითაც ხდება წარწერის XML-ისა და შიდაკონტროლირებადი სიის დაკავშირება, მაგალითად, ECG053 ბოლნისის სიონის 494 წ. ამშენებლისა და ხელოსნების მოსახსენებლის XML ფაილში ბიბლიოგრაფია ასე გამოიყურება:

<div type="bibliography">

<p><bibl n="1">ნოდარ შოშიაშვილი, ქართული წარწერების კორპუსი, ლაპიდარული წარწერები<ptr target="bibliography.xml#b101"/>, <citedRange> 67-68</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="2">კორნელი დანელია, ზურაბ სარჯველაძე, ქართული პალეოგრაფია<ptr target="bibliography.xml#b92"/>, <citedRange> 16-17</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="3">M. Brosset, Letres dn M. Bartholomaei relatives aux auntiquites géorgiens<ptr target="bibliography.xml#b19"/></bibl></p>

<p><bibl n="4">ივანე ჯავახიშვილი, ახლად აღმოჩენილი უძველესი ქართული ხელნაწერები და მათი მნიშვნელობა მეცნიერებისათვის<ptr target="bibliography.xml#b85"/>, <citedRange> 320-323</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="5">აკაკი შანიძე, ნაშთები III პირის ობიექტური პრეფიქსის ხმარებისა ხმოვნების წინ ქართულ ზმნაში<ptr target="bibliography.xml#b60"/>, <citedRange> 277</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="6">ივანე ჯავახიშვილი, ქართული დამწერლობათმცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია<ptr target="bibliography.xml#b86"/>, <citedRange> 158</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="7">გიორგი ჩუბინაშვილი, რამოდენიმე თავი ქართული ხელოვნების ისტორიიდან<ptr target="bibliography.xml#b66"/>, <citedRange> 61</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="8">აკაკი შანიძე, ძველი ქართულის ქრესტომათია ლექსიკონითურთ<ptr target="bibliography.xml#b59"/>, <citedRange> 1, 107</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="9">გიორგი ჩუბინაშვილი, ქართული ხელოვნების ისტორია<ptr target="bibliography.xml#b131"/>, <citedRange> 42</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="10">ლევან მუსხელიშვილი, ბოლნისი<ptr target="bibliography.xml#b93"/>, <citedRange> 328-329</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="11">Н. Г. Чубинашвили, Болнисский сион<ptr target="bibliography.xml#b45"/>, <citedRange>63-68</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="12">ივანე ჯავახიშვილი, ქართული დამწერლობათმცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია<ptr target="bibliography.xml#b87"/>, <citedRange> 163, 279-280</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="13">ილია აბულაძე, ქართლი წერის ნიმუშები, პალეოგრაფიული ალბომი<ptr target="bibliography.xml#b88"/>, <citedRange> 4-5</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="14">ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია<ptr target="bibliography.xml#b112"/></bibl></p>

<p><bibl n="15">M. Tarchnišvili, Les récentes découvertes épigraphiques et littéraires en géorgien<ptr target="bibliography.xml#b24"/>, <citedRange>250</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="16">I. Molitor MIA CSCO<ptr target="bibliography.xml#b15"/>, <citedRange>1, 1</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="17">აკაკი შანიძე, ქართული ენის სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხები<ptr target="bibliography.xml#b61"/>, <citedRange> 278</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="18">შალვა ამირანაშვილი, ბოლნისის ტაძრის აგების თარიღის დაზუსტებისათვის<ptr target="bibliography.xml#b113"/>, <citedRange>3</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="19">G. Deeters, Das Alter der georgischen Schrift<ptr target="bibliography.xml#b12"/>, <citedRange>p.63</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="20">კორნელი კეკელიძე, ბოლნისის ტაძრის წარწერების ინტერპრეტაციისათვის<ptr target="bibliography.xml#b90"/>, <citedRange> 418</citedRange></bibl></p>

<p><bibl n="21">6. ჯანბერიძე, ქართული არქიტექტურის ძეგლები<ptr

```

target="bibliography.xml#b89"/></bibl></p>
<p><bibl n="22">В. Беридзе, Грузинская архитектура с древнейших времен до начала XX века<ptr
target="bibliography.xml#b36"/>, <citedRange>27</citedRange></bibl></p>
<p><bibl n="23">ილია აბულაძე, ქართლი წერის ნიმუშები, პალეოგრაფიული ალბომი<ptr
target="bibliography.xml#b89"/>, <citedRange> 8-9</citedRange></bibl></p>
<p><bibl n="24">Н. Г. Чубинашвили, Хандиси<ptr target="bibliography.xml#b48"/>,
<citedRange>64</citedRange></bibl></p>
<p><bibl n="25">აკაკი შანიძე, ბოლნისის წარწერები<ptr target="bibliography.xml#b57"/>, <citedRange>
29</citedRange></bibl></p>
<p><bibl n="26">რამაზ პატარიძე, ბოლნისის ტაძრის სამშენებლო წარწერები<ptr
target="bibliography.xml#b137"/>, <citedRange> 140-159</citedRange></bibl></p>
<p><bibl n="27">ბ. მჭედლიშვილი, ბოლნისის სიონის დათარიღებისათვის<ptr
target="bibliography.xml#b138"/>, <citedRange> 100-114</citedRange></bibl></p>
<p><bibl n="28">ე. მაჭავარიანი ბოლნისის სიონის საამშენებლო წარწერა<ptr
target="bibliography.xml#b140"/></bibl></p>
<p><bibl n="29">გურამ ყიფიანი, ბოლნისის სიონის უძველესი წარწერა<ptr target="bibliography.xml#b139"/>,
<citedRange> 666-675</citedRange></bibl></p>
</div>

```

ახლა ვნახოთ კორპუსის ბიბლიოგრაფიის სრულ სიაში პირველი ციტირებული ნაშრომი:

```

<bibl xml:id="b99"><bibl type="abbrev">შოშიაშვილი, 1958</bibl>
<author>ნოდარ შოშიაშვილი</author>, <title>ნაქალაქარი ურბნისი</title>: „ცისკარი“, #4, 1958
</bibl>

```

```

<bibl xml:id="b100"><bibl type="abbrev">შოშიაშვილი, 1965</bibl>
<author>ნოდარ შოშიაშვილი</author>, <title>ურბნისის ძველი ქართული წარწერები:
პალეოგრაფიული ძიებანი</title>. I, 1965
</bibl>

```

```

<bibl xml:id="b101"><bibl type="abbrev">შოშიაშვილი, 1980</bibl>
<author>ნოდარ შოშიაშვილი</author>, <title>ქართული წარწერების კორპუსი,
ლაპიდარული წარწერები</title>, თბილისი 1980, ტ. I
</bibl>

```

თავში `<bibl type="abbrev">` ვუთითებთ ავტორის გვარსა და ნაშრომის თარიღს, ეს ჩანაწერი გამოიყენება ნაშრომზე შემოკლებული ფორმით მისათითებლად. ამგვარი კოდირების საფუძველზე, კორპუსის ბიბლიოგრაფიის სიაში, შემოკლებულ სახელზე დაჭერით

მკითხველს საშუალება აქვს ნახოს ყველა წარწერა, რომლის XML ფაილიც ამ ნაშრომს ციტირებს. მაგალითად, საერთო ბიბლიოგრაფიის ნუსხაში „სილოგავა, 1994“ მონიშვნის შემდეგ, გადავდივართ შიდა გვერდზე, სადაც ვხედავთ ნაშრომის ციტირებულ გვერდებსა და წარწერის უნიკალურ დასახელებას:

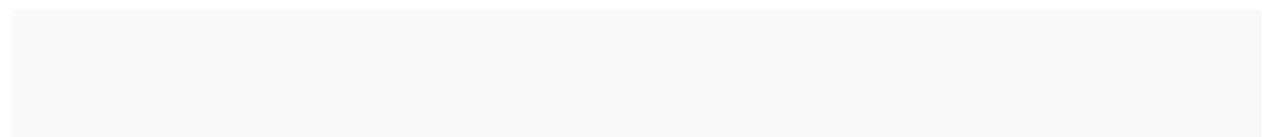
ECG
წარწერები ▾ ინდექსი ▾ კონკორდანსი ▾ ენა ▾

ბიბლიოგრაფია: სილოგავა, 1994

ვალერი სილოგავა, კუმურდო, ტაძრის ეპიგრაფიკა, თბილისი 1994

52-54	ECG141
54-56	ECG142
56-58	ECG143
58-59	ECG144
59-60	ECG145
62-64	ECG146 ECG151
65-70	ECG148
70-71	ECG149
44	ECG134
72	ECG150

კორპუსის სრული ბიბლიოგრაფია ხელმისაწვდომია მთავარ მენიუს „კონკორდანსის“ განყოფილების ქვეშ და ასე გამოიყურება:

[ბასმაჯიანი, 1931](#): ყ.წ. ჩაამაგნას ზაქერქს არბანსაგიოქისსჲ ასსიქ , ჩადსაქიქ ს მარძაქისილ ჴარქი, 1931

[ორბელი, 1965](#): ზ. ა. ორბელი ჴიქას ხაქ ქიმაგიოქას ᴒ.1, სრსას 1965

[სარგისიანი, 1864](#): სერსხ სარგიხსას სთღაგიოქისსჲ ქ ფიქი ს ქ სთბ ზაქს ქსსსთიქ, 1864

[MIA CSCO Vol 166](#): I. Molitor MIA CSCO. Vol 166. Subsidia, 10

[აბულაძე, 1949](#): ილია აბულაძე, ქართლი წერის ნიმუშები, პალეოგრაფიული ალბომი, 1949

აბულაძე, 1964: ვლადიმერ აბულაძე , საავალიშვილოს ისტორიიდან

აბულაძე, 1973: ილია აბულაძე, ქართლი წერის ნიმუშები, პალეოგრაფიული ალბომი, 1973

აბულაძე, 1983: ვლადიმერ აბულაძე , ბორჯომის ხეობის წარსული და აწმყო

ალადაშვილი, 1954: ნათელა ალადაშვილი რელიეფი ოპიზიდან აშოტ კურაპალატის გამოსახულებით

ალექსიძე, 1987: ზაზა ალექსიძე, ატენის სიონის სომხური წარწერები, ეპიგრაფიკული ძეგლები და ხელნაწერთა მინაწერები, თბილისი, 1978

ალექსიძე, 2011: ზაზა ალექსიძე, ლუვრი, სინას მთა, ნაზარეთი: ეპიგრაფიკული ეტიუდები, ქრისტიანული კავკასია, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი, ტ.2, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი თბილისი, 2011

ალექსიძე, 2012: ზაზა ალექსიძე ადრექრისტიანული საეკლესიო კომპლექსი დმანისთან, თბილისი, 2012

ალექსიძე, 2016: ზაზა ალექსიძე, ლუვრი - ახტალა, ქრისტიანული კავკასია, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი, ტ. 3, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, თბილისი, 2016

კორპუსის კოდირებული წარწერებიდან ავტომატურად გენერირებული ბმულებით დაკავშირებული სრული ბიბლიოგრაფია წარმოდგენილია დანართის სახით.

წარწერის ტექსტის კოდირება

წარწერის ტექსტის კოდირებისათვის EpiDoc-ში გამოყოფილია ელემენტი ატრიბუტით „გამოცემა“ - `<div type="edition">`. საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის შემთხვევაში გამოცემის ელემენტს ასევე განსაზღვრული აქვს გამოცემის ტიპის (`xml:space="preserve"`), წარწერის ენისა (`xml:lang="ka"`) და დამწერლობის ელემენტები (`ana="mtavruli"`):

```
<div type="edition" xml:space="preserve" xml:lang="ka" ana="mtavruli">
```

რადგან კორპუსში დაცულია ქართული, ბერძნული, არამეული, სომხური და ლათინური წარწერები, თითოეულ ენაზე შესრულებულ წარწერას შესაბამისი ენის კოდი აქვს განერილი, რაც წარწერების ენის მიხედვით ფილტრაციის შესაძლებლობას ქმნის:

1. ECG018 ნოქალაქევის ბულა

```
<div type="edition" xml:lang="grc" xml:space="preserve">
```

2. ECG173 ჰალბატის „ერახორანის ჯვრების“ თხუთმეტსტრიქონიანი სომხური წარწერა

```
<div type="edition" xml:lang="hy" xml:space="preserve">
```

3. ECG1068 მცხეთის არამეული წარწერა

```
<div type="edition" xml:lang="arc" xml:space="preserve">
```

4. ECG302 ლათინურენივანი წარწერის ფრაგმენტი, „არიანეს“ წარწერა

```
<div type="edition" xml:lang="la" xml:space="preserve">
```

დავუბრუნდეთ ქართულ წარწერებს, თუკი ხელის აღწერაში მითითებული დამწერლობის ტიპი საძიებო გვერდის ასაგებად გამოიყენება, გამოცემის ტიპში მითითებული ანბანის ტიპი დიპლომატიური გამოცემის შესაბამისი ფორმით წარმოსადგენად არის აუცილებელი. EpiDoc წესების 9.0 ვერსიაში შევიდა საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსისათვის XSL სქემაში (tpl-text.xsl) შეტანილი ჩანაწერი, რომელიც წარწერის გვერდზე კრიტიკული და დიპლომატიური ტექსტს შესაბამისი ანბანით წარმოადგენს:

```
<xsl:when test="$parm-edition-type = 'diplomatic' and ancestor::t:div[@type='edition'] and not(ancestor::t:head) and ancestor-or-self::t:*[@xml:lang][1][@xml:lang='ka'] and ancestor-or-self::t:*[@ana='mtavruli']">
  <xsl:value-of
select="translate(.,'აბგდეეზზთიკლმნოპჟრსტყუფქცძმცხჭჯვჰჳ','აბგდევზთიკლმნოპჟრსტყუფქცძმცხჭჯვჰჳ')"/>
</xsl:when>
```

```

<xsl:when test="$parm-edition-type = 'diplomatic' and ancestor::t:div[@type='edition'] and
ancestor-or-self::t:[@xml:lang][1][@xml:lang='ka']
and ancestor-or-self::t:[@ana='nuskhuri']">
<xsl:value-of
select="translate(.,'აბგდეეზჳთიკლმნპჟრსტკუფქღყმჩცძწხჯვჭჳ','ლყებღოხოხოხომნაასახსლსცაქძიყყიღიძოც
ყყჴირ')"/>
</xsl:when>

```

ეს ორი ჩანაწერი ბუნებრივ ენაზე ასე შეიძლება ითარგმნოს: იპოვე პარამეტრი 'დიპლომატიური გამოცემა' და წარწერის დიპლომატიურ ტექსტში, რომელსაც ენად მითითებული აქვს ქართული (@xml:lang='ka'), დამწერლობად კი მთავრული (@ana='mtavruli'), მხედრული ასოები ჩაანაცვლე შესაბამისი მთავრული ასოებით, სადაც დამწერლობის ენად მითითებულია ნუსხური (@ana='nuskhuri') მთავრული ასოები შეიცვალოს ნუსხურით. თუკი წარწერის ენად მითითებულია ქართული ენა, დამწერლობა კი არ არის მითითებული, კრიტიკული და დიპლომატიური გამოცემის განყოფილებაში ტექსტი მხედრულით იქნება წარმოდგენილი, მაგალითად ECG387 ჰალას ქართული-ხუნძური წარწერის გვერდი:

ბოლო აღწერილი მდებარეობა: [დაღესტნის სახელ](#)
 ტექსტის კატეგორია [სავედრებელი](#)
 რედაქტორი/გამომცემელი: არნოლდ ჩიქობავა, შ;
 ცვლილებები ფაილში: 2019-10-29 Eka Kvirkve
 ციფრული გამოცემა: ილიას სახელმწიფო უნივერს

ბოლო აღწერილი მდებარეობა: [დაღესტნის სახელმ](#)
 ტექსტის კატეგორია [სავედრებელი](#)
 რედაქტორი/გამომცემელი: არნოლდ ჩიქობავა, შაპ
 ცვლილებები ფაილში: 2019-10-29 Eka Kvirkveli
 ციფრული გამოცემა: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტ

კრიტიკული	დიპლომატიური
5	ჰ(უა)რი ქ(რისტ)ე შ(ეიწყალ)ე თ(ეოდორ)ე წ(მიდა)- ო თ(ეოდორ)ე წ(მიდა)ო სარკელი წობთეგ ი ბოტბ ჩაჰლტა რა[] ვ ჩჰე სიტა
10	ა(მენ)ო ლ(ვფალო) ღ(მერთ)ო ჩ(უენ)ო გაბრ(იე)ლი დაიცოვ(ენ)

კრიტიკული	დიპლომატიური
5	ჰაიო ჩიქ ყო თოქო ა თოქოა საძიქორო რაყთოვ ო ყაყყ ჩიროთეძე ძიე[] ოქ ჩიოქ სოძე ღი ა იოა ჩიჩა
10	ღეყსორო ბეიოღაქი

საქართველოს ეპიგრაფიკულ კორპუსზე მუშაობისას შევიმუშავეთ წარწერის კოდირების ეფექტიანი მიმდევრობა:

ამოსავალი გამოცემისა და ბიბლიოგრაფიის დამუშავების შემდეგ, წარწერას ვანიჭებთ უნიკალურ იდენტიფიკატორს და შეგვაქვს წარწერების ნუსხაში:

წარწერის სახელი	სათაური	ქართული XML	ნათარგმნი XML	TK: რედაქტირება	ბიბლიოგრაფია	ფოტო	Prosopography
ECG001	არმაზის ბილინგვა	https://drive.google.com/f				✓	
ECG002	ნილკნის აკლდამის ბერძნული წარწერა	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	✓	✓
ECG003	სეფიეთის კირძულს ფილა	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	–	✓
ECG004	სეფიეთის ბერძნული წარწერა	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	✓	✓
ECG005	არმაზციხე-ბაგინეთი. ფრაკოების დედოფლის ბერძნული წარწერა	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	✓	✓
ECG006	არმაზციხე-ბაგინეთი. ამაზასპეს შუდღის ბერძნული წარწერა	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	✓	✓
ECG007	ნოსიონის ბერძნული წარწერა	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	✓	Not applicable
ECG008	ბერძნულწარწერიანი კირძულს ფილა კავთისხევიდან	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	–	Not applicable
ECG009	სამთაჯროს სამაროვნის ბერძნულწარწერიანი ფილა	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	–	✓
ECG010	საპაკეფხის წარწერა	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	✓
ECG011	ვანის ფეკრები	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	✓	Not applicable
ECG012	წყისეს წარწერა	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	✓
ECG013	აკურთის ეკლესიის საამშენებლო წარწერის ფრაგმენტი	https://drive.google.com/c		✓	✓	–	Not applicable
ECG014	ნუხის ბერძნულწარწერიანი ფილა	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	–	✓
ECG015	ბერძნულწარწერიანი ვერცხლის ლანჯარი (ბერსუმა პოტიახშისა)	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	–	✓
ECG016	ადენის სიონი. მოსახსენებელი შუდღის შუმშნული ხელოსნისა (ადენის სარქულის წარწერა)	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	✓
ECG017	წარწერა თუთიის მუდღალიონზე წებულდიდან	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	–	Not applicable
ECG018	კაზრეთის კვარცხლობები	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	–	Not applicable
ECG019	ვაშლის ბერძნული წარწერა	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	–	Not applicable
ECG020	ოქროს ბეჭედი წარწერით „დედატოს“	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	✓	✓
ECG021	ბერძნულწარწერიანი ბრინჯაოს მუდღალი	https://drive.google.com/c	https://drive.g	✓	✓	–	✓
ECG022	ზემო ნიქოზის დფთაბის ტაძრის მოსახსენებელი ამშენებელ ზაქარია პირველი ეპისკოპოსისა	https://drive.google.com/c		✓	✓	–	✓
ECG023	ზემო ნიქოზის დფთაბის ტაძრის საამშენებლო წარწერა ეპისკოპოსისა	https://drive.google.com/c		✓	✓	–	✓
ECG024	ზემო ნიქოზის მთავარანგელოზის ტაძრის საამშენებლო წარწერა მიქაელ ეპისკოპოსისა	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	✓
ECG025	ზემო ნიქოზის მთავარანგელოზის ტაძარი, მოსახსენებელი მიქაელ ეპისკოპოსის დისწელისა	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	✓
ECG026	მცხეთის ვერის წარწერა, მოსახსენებელი სტეფანოს ქართლის პატრიკოსისა	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	✓
ECG027	მცხეთის ვერის წარწერა, მოსახსენებელი დემეტრე ვპატოსისა	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	✓
ECG028	მცხეთის ვერის წარწერა, მოსახსენებელი ადარნარსე ვპატოსისა და ქიბელისა	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	✓
ECG029	მცხეთის ვერის წარწერა, მოსახსენებელი ქობულ-სტეფანოსისა	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	✓
ECG030	მცხეთის ვერის წარწერა, მოსახსენებელი თემისტიას	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	✓
ECG031	მცხეთის ვერის წარწერა, მოსახსენებელი თემისტიას	https://drive.google.com/c		✓	✓	✓	Not applicable

შემდეგ ვქმნით ახალ EpiDoc XML ფაილს და ვინახავთ წარწერების ფოლდერში. ამის შემდეგ ვავსებთ TEI ჰედერის ზემოთგანხილულ ელემენტებს და მხოლოდ ამის შემდეგ შევუდგებით წარწერის ტექსტის კოდირებას. მუშაობის გასაადვილებლად წარწერის გამოცემული მხედრული ტექსტი გადმოგვაქვს კომენტარის ველში, მაგალითად, ECG194 თეკლა პირველმონამის წარწერა:

```

<!--
1. [ქ. თ(ე)კლ
2. ა] პ(ი)რ
3. [ვ]ელ
4. [მ(ო)ნ](ამ)ე
-->

```

ამ ნაბიჯის აუცილებლობა გვაჩვენა სწავლების პროცესმა, ლინგვისტური ანოტირებისას ტექსტი იტვირთება თავებით და თვალსაჩინოებისათვის კომენტარის ველში „სუფთა“ ტექსტის ქონა აადვილებს კოდირებას და თავიდან აგვაცილებს დაბნეულობასა და შეცდომებს. ამასთან, ციფრული ეპიგრაფიკის კურსის სტუდენტებისათვის ესაა პირველი

სავარჯიშო, ამოიცნონ ბეჭდური გამოცემის პირობითი აღნიშვნები და მიუსადაგონ, შეცვალონ ისინი EpiDoc წესების შესაბამისი თავით.

წარწერის ტექსტის კომენტარის ველში გადმოტანის შემდეგ, <ab> თავის ქვეშ (რომელიც ეპიგრაფიკული გამოცემისათვის ისეთივე სტრუქტურული ერთეულია, როგორც ხელნაწერის XML-ში პარაგრაფის თავი <p>), ვუთითებთ წარწერის სტრიქონების რაოდენობას:

```
<ab>
    <lb n="1"/>
    <lb n="2"/>
    <lb n="3"/>
    <lb n="4"/>
</ab>
```

თუკი წარწერის რომელიმე სიტყვა ხაზიდან ხაზზე გადადის, ხაზის დასაწყისში ვუთითებთ:

```
<lb n="3" break="no"/>
```

ამგვარი ჩანაწერის საფუძველზე, კრიტიკულ ტექსტში სიტყვა აღარ გადაიტანება, დიპლომატიურში კი გაიყოფა ხაზებს შორის, ისე როგორც ძველზეა.

მას შემდეგ, რაც გავიმზადებთ წარწერის სტრიქონებს, კომენტარის ველიდან შეგვიძლია გადმოვაკოპიროთ ტექსტი და გავანაწილოთ ხაზებზე:

```
<div type="edition" xml:space="preserve" xml:lang="ka" ana="mtavruli">
  <ab>
    <lb n="1"/>ქ. თ(ე)კლ
    <lb n="2" break="no"/>ა] პ(ი)რ
    <lb n="3" break="no"/>[ვ]ელ
    <lb n="4"/>[მ(ო)წ(ამ)]ე
  </ab>
</div>
```

ბეჭდურ გამოცემაში დაქარაგმებული ასოები მრგვალ ფრჩხილშია ჩასმული, რედაქტორის მიერ აღდგენილი ასო-ნიშნები კი – კვადრატულში: [მ(ო)წ(ამ)]ე

EpiDoc წესების მიხედვით, სიტყვა, რომელშიც ქარაგმა გვხვდება, უნდა მოთავსდეს <expan> თავში, დაქარაგმებული ასოები უნდა მოთავსდეს <abbr> თავში, ამოკითხული კი <ex> თავში, შესაბამისად სიტყვისათვის მ(ო)წ(ამ)]ე ასეთი კოდირება უნდა გაკეთდეს:

```
<expan><abbr>მ</abbr><ex>ო</ex><abbr>წ</abbr><ex>ამ</ex><abbr>ე</abbr></expan>
```

ქარაგმა

განვიხილოთ საქართველოს ეპიგრაფიკულ კორპუსში მოხვედრილი დაქარაგმების ტიპები და მათი კოდირების მაგალითები. მიღებულია, რომ ეპიგრაფიკულ ძეგლებში დაქარაგმების ისეთივე წესები გამოიყენებოდა, როგორც ხელნაწერებში. მხოლოასოიანი დაქარაგმების დროს შემოკლების მიზნით წერდნენ სიტყვის მხოლოდ დასაწყის ასოს. შუაშეკვეცილობითი დაქარაგმების დროს შესამოკლებელი სიტყვა წარმოდგენილია დასაწყისი და ბოლო ასოებით ან მარცვლებით. უხმოვნო დაქარაგმების დროს შემოკლება ხდება ხმოვნების ხარჯზე. შემოკლების მიზანი იყო საწერი მასალის, დროისა და შრომის ეკონომია. გრაფიკულად ქარაგმა არის როგორც სწორი, ჰორიზონტალური ხაზი (ეპიგრაფიკულ ძეგლებში), კიდურენერტილოვანი (V-VII სს.), წაისრული (V), ისე გახრილი ~ . XV საუკუნიდან მხედრული დამწერლობის ძეგლებში გვხვდება, გაკრული ონივით ნაწერი ქარაგმა. ივანე ჯავახიშვილს ეკუთვნის დაქარაგმებასთან დაკავშირებული პალეოგრაფიული ტერმინები: ბოლოშეკვეცილობითი დაქარაგმება, შუაშეკვეცილობითი, მხოლოასოიანი და უხმოვნო დაქარაგმება. დაქარაგმების წესებს საგანგებოდ შეეხო ანტონ I „ქართული ღრამატიკის“ პირველ (1753) და მეორე რედაქციებში (1760წ.). ც. ჭანკიევას მონოგრაფიულად აქვს შესწავლილი დაქარაგმების წესები ძველქართულ ტექსტებსა და ეპიგრაფიკულ ძეგლებში.

ქართულში, ბერძნულის მსგავსად, შუაშეკვეცილობის წესით ქარაგმდებოდა ე. წ. []მიდა სახელები (nomina sacra). უძველეს ქართულ ძეგლებში, V-VII საუკუნეების პალიმფესესტებში ბერძნულისაგან განსხვავებით წმიდა სახელებთან ერთად დაქარაგმებულია კავშირებიც: რ~ (რამეთუ), ხ~ (ხოლო), ა~დ (არამედ), ვ~ი (ვიდრე); ნაცვალსახელები: რ~ლი, რლ~ნ (რომელმან), ყ~ლი (ყოველი). სიტყვას, ჩვეულებრივ, ერთი ქარაგმის ნიშანი დაესმოდა. დაქარაგმებული სიტყვების რაოდენობა თანდათანობით იზრდებოდა მომდევნო ხანის ძეგლებში.

ქართული ხელნაწერებისა და წარწერების აქამდე არსებულ ბეჭდურ თუ ციფრულ გამოცემებში³⁴ ქართული ქარაგმის აღსანიშნად ძირითადად გამოიყენებოდა ტრანსლინგვური სიმბოლო მცირე ტილდე ~ (U+02DC, ˜), რომელიც გრაფიკულად,

³⁴ გამონაკლისს წარმოადგენს ი. ლობჯანიძის მიერ შესრულებული ციფრული გამოცემა <http://manuscript.iliauni.edu.ge>

მართალია, მოგვაგონებს ქარაგმას, მაგრამ, ერთია, რომ დამოუკიდებელ სიმბოლოდ აღიქმება და წყვეტს დაქარაგმებულ სიტყვას, მაგალითად: ა~დ (არამედ); მეორეც, სიმბოლო, საერთაშორისო შეთანხმების მიხედვით, ნაზალიზაციის აღსანიშნად გამოიყენება და ფუნქციათა ამგვარი აღრევა არ არის სასურველი. ციფრული ტიპოგრაფიის სპეციალისტების, ქართული ფონტების ინჟინერთა აზრით, მეტად მართებულია ქარაგმის აღსანიშნად კომბინირებული ორმაგი ტილდეს გამოყენება ~ (U+0360 ͠), ეს სიმბოლო, ქარაგმის მსგავსად, დაქარაგმებული სიმბოლოს თავზე ექცევა და არ წყვეტს სიტყვას: ა~დ (არამედ); კომბინირებული ტილდეს გამოყენება თავიდან აგვაცილებს ფუნქციურ აღრევასაც.

განვიხილოთ, პირველი, კოდირების ყველაზე მარტივი შემთხვევა, როდესაც დაქარაგმებული სიტყვა მწვეალი (მწლი) სრულადაა ამოკითხული, ECG010, საჰაკდუხტის წარწერა:

`<w lemma="მწვეალ"><expan><abbr>მგ</abbr><ex>ევა</ex><abbr>ლი</abbr></expan></w>`

ახლა ვნახოთ ქარაგმის კოდირების მაგალითები ჯავახიშვილის მიერ გამოყოფილი ტიპების მიხედვით.

- ბოლოშეკვეცილობითი დაქარაგმება, ECG122 საფარის წმ. საბას ტაძრის იოვანე ღვთისმეტყველის წარწერა:

ქელითა (წყლით)

`<w lemma="წყალ"><expan><abbr>წყლით</abbr><ex>ა</ex></expan></w>`

- ქუაშეკვეცილობითი, ECG032 მცხეთის ჯვრის 595/605 წწ. მოსახსენებლის ფრაგმენტი (II):

წმიდაო (წო)

`<expan><abbr>წ</abbr><ex>მიდა</ex><abbr>ო</abbr></expan>`

- მხოლოასოიანი, ECG225 საამუნებლო წარწერა ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავის მოსახსენებლით:

ადიდენ (ა)

<expan><abbr>ა</abbr><ex>დი</ex><ex>დ</ex><ex>ე</ex>ნ</expan></w>

ECG474 ლიხნის წარწერა კომეტის გამოჩენის შესახებ, 1066:

ქიალსა (წ)

<expan><abbr>წ</abbr><ex>იალსა</ex></expan>

- უხმოვნო დაქარაგმება, ECG033 ურბნისის სიონის საამშენებლო წარწერა კოსტანტისა და მამა მიქაელისა:

ქეინყალენ (შწწ)

<expan><abbr>შ</abbr><ex>ეი</ex><abbr>წყ</abbr><ex>ალე</ex><abbr>წ</abbr></expan>

ECG352 კოშის წარწერა:

შერუენებულ (შჩნბლ)

<expan><abbr>შ</abbr><ex>ე</ex><abbr>ჩ</abbr><ex>უე</ex><abbr>წ</abbr><ex>ე</ex><abbr>ბ</abbr><ex>უ</ex><abbr>ლ</abbr></expan>

ECG351, ქობაირის მონასტრის შაჰანშა მანდატურთუხუცესის ძის,

მვარგრძელის, და მისი თანამეცხედრის წარწერა:

განგუარინენ (გნგწწწ)

<expan><abbr>გ</abbr><ex>ა</ex><abbr>ნგ</abbr><ex>უა</ex><abbr>რ</abbr><ex>ი</ex><abbr>წ</abbr><ex>ე</ex><abbr>წ</abbr></expan>

ამ გზით შესრულებული კოდირება, საშუალებას გვაძლევს ავადგოთ კორპუსის საინდექსაციო გვერდი ქარაგმისათვის, სადაც კორპუსის ყველა ქარაგმა, მისი გახსნა, წარწერის ნომერი და შესაბამისი ხაზია მითითებული:

ნასა	წმინდაისა	ECG902.4
ნასა	წმინდასა	ECG902.3
წა	წმიდა	ECG248.1 ECG248.1 ECG359.2.6
წა	წმიდათა	ECG315.2
წა	წმიდასა	ECG114.6 ECG114.8 ECG146.7
წა	წმიდისა	[ECG069.2] ECG101.1.6 ECG221.3 ECG222.3 ECG222.6 ECG229.1 ECG336.1
წდათა	წმიდათა	ECG527.1
წდა	წმიდისაჲთა	ECG068.1
წდაჲ	წმიდაჲ	[ECG057.2]
წღისა	წმიდისა	ECG1031.10

კვადრატული ფრჩხილით აღნიშნულია წარწერა, სადაც ქარაგმა აღდგენილია რედაქტორ-გამომცემლის მიერ. განვიხილოთ ასეთი, შედარებით რთული შემთხვევის კოდირება ზემოთმოყვანილი ECG194 თეკლა პირველმონამის წარწერიდან, სიტყვა პ(ი)რ[ველ]მ(ო)წ(ამ)ე სამ ხაზზეა განაწილებული, დაქარაგმებულია და აღდგენილია რედაქტორის მიერ:

```
<div type="edition" xml:space="preserve" xml:lang="ka" ana="mtavruli">
  <ab>
    <lb n="1"/>
    <lb n="2" break="no"/><w lemma="პირველმონამე"><expan><abbr>პ</abbr><ex>ი</ex><abbr>რ</abbr>
    <lb n="3" break="no"/><supplied reason="lost"><abbr>ვ</abbr></supplied><abbr>ელ</abbr></expan>
    <lb n="4"/><expan><supplied
reason="lost"><abbr>მ</abbr><ex>ო</ex><abbr>წ</abbr></supplied><ex>ამ</ex><abbr>ე</abbr></expan></w>
  </ab>
</div>
```

რედაქტორული ჩარევა ტექსტში

რედაქტორის მიერ აღდგენილი ასო-ნიშნები ან მთლიანი სიტყვა თავსდება <supplied> თავში, რომელსაც ატრიბუტად უნდა მიეთითოს აღდგენის მიზეზი, განხილულ მაგალითში ატრიბუტი reason="lost" მიუთითებს, რომ ასო დაკარგულია, როდესაც რედაქტორი ტექსტს ცვლის ენის ნორმებიდან გამომდინარე, მიზეზად ვუთითებთ subaudible-ს, თუმცა სიხშირის თვალსაზრისით, ყველაზე მეტად “lost” და “undefined” ატრიბუტების გამოყენება გვინევს.

```

</div>
<div type="edition" xml:space="preserve" xml:lang="ka" ana="mtavruli">
  <ab>
    <lb n="1"/><supplied reason="lost">ქ</supplied> <name nymRef="შეკლა პირველმონამე"><expan><abbr>შ</abbr><ex>ე</ex><abbr>კ</abbr></expan>
    <lb n="2" break="no"/><supplied reason="lost"><abbr>ა</abbr></supplied></expan></name> <w lemma="პირველმონამე"><expan><abbr>პ</abbr></expan><ex>ი</ex><abbr>რ</abbr></expan>
    <lb n="3" break="no"/><supplied reason="lost"><abbr>გ</abbr></supplied><abbr>ე</abbr></supplied><abbr>ლ</abbr></supplied><expan>
    <lb n="4"/><expan><supplied reason="lost"><abbr>მ</abbr></supplied><ex>ო</ex><abbr>წ</abbr></supplied><ex>ამ</ex><abbr>ე</abbr></expan></w>
  </ab>
  <div type="translation"/>
  <div type="commentary">
    <p>
      <table border="1" data-bbox="368 141 615 201">
        <thead>
          <tr>
            <th>explanation</th>
            <th>Editorial explanation of oblique text in original</th>
          </tr>
        </thead>
        <tbody>
          <tr>
            <td>
              <ul style="list-style-type: none; padding-left: 0;>
                <li>◇ lost</li>
                <li>◇ omitted</li>
                <li>◇ subaudible</li>
                <li>◇ undefined</li>
              </ul>
            </td>
            <td>
              ასომთავრული წარწერის ნაშთი, 3 სტრიქონი. პირველმონამეს სახელის აღდგენის რამდენიმე ვარიანტი არსებობს: ს
              ხელი სახელი "შეკლე", რაც, ჩვენი აზრით, უფრო მეტი ავტომატიზაციას ვარაუდის დაშვების უფლებას, რომ პირ
            </td>
          </tr>
        </tbody>
      </table>
      ნიშნის ეფეს ქვაკერის ფრაგმენტზე შემორ
      შეკლა. "ნაგზაურა"-ს ერთ-ერთ პოლიგრაფულ
      სახელი აღვადგინეთ როგორც "შეკლა".
      დამანება: წარწერა ფრაგმენტულია.
      წარწერის დათარიღება წინა გამოცემაში: VII ს. (მ. აიქვსიძე)
      წარმოდგენილ გამოცემაში გიზიარებული მოცემული დათარიღება.
    </p>
  </div>
</div>
</body>
</text>
/TEI>

```

ლინგვისტური ანოტირება

მას შემდეგ რაც წარწერის ყველა ქარაგმა და რედაქტორის მიერ შეტანილი ცვლილებების კოდირებას გავაკეთებთ, გადავდივართ ლინგვისტურ ანოტირებაზე, წარწერის თითოეულ სიტყვას, გარდა საკუთარი სახელებისა, ვაქცევთ სიტყვის აღმნიშვნელ <w> თავში, ატრიბუტად კი ვუთითებთ ამოსავალ ფორმას, ანუ ლემას:

<w lemma="პირველმონამე">. ამგვარი კოდირება გვაძლევს კორპუსის სიტყვანის საინდექსაციო გვერდს, სადაც ამოსავალი ფორმის გასწვრივ მითითებულია ამ სიტყვის გამოყენების ყველა დადასტურებული შემთხვევა და შესაბამისი წარწერის ნომერი.

წარწერის თითოეული სიტყვის ამ წესით ანოტირების შემდეგ გადავდივართ საკუთარ სახელთა კოდირებაზე. საქართველოს ეპიგრაფიკულ კორპუსში EpiDoc წესების მიხედვით კოდირებულია პირთა სახელები (სრული სია ქმნის პროსოგრაფიის გვერდს), ადგილთა სახელები (სრული სია წარმოდგენილია ადგილთა საინდექსაციო გვერდზე), მოხელეობის სახელები (წარმოდგენილია შესაბამის საინდექსაციო გვერდზე). განვიხილოთ თითოეულის კოდირების მაგალითები.

პირის სახელების კოდირება

პირის სახელების კოდირება მრავალენოვან ეპიგრაფიკულ კორპუსში საინტერესო სურათს იძლევა, იდენტიფიცირებული და ერთი და იმავე წესით ანოტირებული ლაშა-გიორგის სახელის გასწვრივ პროსოპოგრაფიის გვერდზე საშუალება გვაქვს ვნახოთ ქართული და

სომხური წარწერა, რაც წარწერის ფაილში ამგვარი კოდირების საფუძველზე გახდა შესაძლებელი:

1. ECG254 მოსახსენებელი ამირა იოზ მისრიკის-ძისა

```
<persName type="local" key="ლაშა-გიორგი IV"
ref="http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/გიორგი_IV_ლაშა">
<expan><abbr>გ</abbr><ex>იორგ</ex><abbr>ისი</abbr></expan></persName>
```

2. ECG255 დმანისის დასავლეთ კარიბჭის საამშენებლო წარწერა მამათმთავარ თევდოსისა

```
<persName type="local" key="ლაშა-გიორგი IV"
ref="http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/გიორგი_IV_ლაშა">
<expan><abbr>გ</abbr><ex>იორგ</ex><abbr>ისი</abbr></expan></persName>
```

3. ECG170 ჰალბატის დიდი გავათის ცხრამეტსტრიქონიანი სომხური წარწერა

```
<persName type="local" key="ლაშა-გიორგი IV"
ref="http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/გიორგი_IV_ლაშა">
<roleName nymRef="მეფე (թագաღრი)">
<w lemma="թագაღრი, მეფე, გვირგვინოსანი">რთაღაღრიაღ</w></roleName>
<expan><abbr>რ</abbr><ex>ა</ex><abbr>ღაღრიღს</abbr></expan></w> ԳԷՌԻԸ</persName>
```

ამ წარწერების EFES პლატფორმაზე ინდექსირება ასეთ შედეგს გვაძლევს:

ლაშა-გიორგი IV	ECG170.2 ECG254.13 ECG255.2
ლიპარიტ II (?) ბაღვაში	ECG384.2
ლიპარიტ IV ბაღვაში	ECG221.4 ECG221.6 ECG225.1.3 ECG225.3.4 ECG225.4.5 ECG228.1
ლუარსაბ I	ECG532.4

კორპუსში შესულ სომხეთის ქართულ წარწერებში გვხვდება ივანე II მხარგრძელის სახელიც, რომელიც ასეა კოდირებული:

1. ECG339 ეკობაირის მონასტრის ეპიტაფია ივანე მანდატურთუხუცესის ძის, შანშე ათაბაგის ძმის, ბერი პიმენისი

```
<persName type="local" key="ივანე II მხარგრძელი"  
ref="http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/ივანე_(II)_მხარგრძელი">  
<expan><abbr>ივ</abbr><ex>ა</ex><abbr>ნე</abbr></expan></persName>
```

2. ECG341 ეკობაირის მონასტრის ეპიტაფია ივანე მანდატურთუხუცესის ძის, ათაბაგ შანშეს ძმის, ათაბაგ ვაჰრამისა

```
<persName type="local" key="ივანე II მხარგრძელი"  
ref="http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/ივანე_(II)_მხარგრძელი">  
<expan><abbr>ივ</abbr><ex>ა</ex><abbr>ნე</abbr></expan>  
<lb n="2"/><roleName  
nymRef="მანდატურთუხუცეს"><expan><abbr>მ</abbr><ex>ა</ex><abbr>ნდატურთუხ</abbr>  
<ex>უ</ex><abbr>ცესისა</abbr></expan></roleName></persName>
```

3. ECG342 ეკობაირის მონასტრის ეპიტაფია ივანე მანდატურთუხუცესის ასულისა და გურკენელი სულას მეუღლის თამარისა

```
<persName type="local" key="ივანე II მხარგრძელი"  
ref="http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/ივანე_(II)_მხარგრძელი">  
<expan><abbr>ივ</abbr><ex>ა</ex><abbr>ნე</abbr></expan>  
<roleName nymRef="მანდატურთუხუცეს"><expan><abbr>მ</abbr><ex>ა</ex><abbr>ნდ  
<lb n="2" break="no"/>ატ</abbr><ex>უ</ex><abbr>რთ</abbr>  
<ex>უ</ex><abbr>ხ</abbr><ex>უ</ex><abbr>ც</abbr><ex>ესისა</abbr></expan>  
</roleName></persName>
```

4. ECG352 კომის ნარწერა

```
<persName type="local" key="ივანე II მხარგრძელი"  
ref="http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/ივანე_(II)_მხარგრძელი">  
<roleName nymRef="მანდატურთუხუცეს"><expan><abbr>მ</abbr><ex>ა</ex>  
<abbr>ნდატ</abbr><ex>უ</ex><abbr>რთო</abbr><ex>ვ</ex><abbr>ხ</abbr><ex>უ</ex>  
<abbr>ცესმ</abbr><ex>ა</ex><abbr>ნ</abbr></expan></roleName>  
<expan><abbr>ივ</abbr><ex>ა</ex><abbr>ნე</abbr></expan></persName>
```

შედეგად, პროსოპოგრაფიის გვერდზე ივანე II მხარგრძელის გასწვრივ ვხედავთ ნარწერათა ჩამონათვალს (უნიკალური იდენტიფიკატორისა და ხაზის მითითებით):

ივანე [ქაიხოსრო II ჯაყელისა და დედისიმედის ძე]	ECG099.2.13
ივანე II მხარგრძელი	ECG339.2 ECG341.1 ECG342.1 ECG352.1.2
ივანე II ჯაყელი	ECG093.3
ივანე ლომსიანიძე	ECG237.2

საბოლოოდ, კორპუსში მოხვედრილ თითოეულ ნარწერაში დადასტურებული და ანოტირებული პირის სახელები თავს იყრის პროსოპოგრაფიის გვერდზე, მათ შორის არაპირდაპირ მოხსენიებული პირები, მაგალითად:

1. ECG099 ვალეს დედისიმედის ნარწერა

```
<persName type="local" key="მზეჭაბუკ [ქაიხოსრო II ჯაყელისა და დედისიმედის ძე]">
<expan><abbr>მზეჭ</abbr><ex>ა</ex><abbr>ბუკ</abbr></expan></persName>
```

მესხაჲ (შაოსანი, არშვილოსანი)	ECG262.3
მეფე ფლავიოს დადესი (βασιλευς Φλαυιος Δάνης)	ECG015.1.3
მზეჭაბუკ [ქაიხოსრო II ჯაყელისა და დედისიმედის ძე]	ECG099.2.12
მითრიდატე, იბერიის მეფე (Μιθριδάτης)	ECG077.14

2. ECG254 მოსახსენებელი იოზ მხრიკის ძისა

```
<persName type="local" key="მხრიკ [მამა იოზ დმანისის ამირისა]">მი
<lb n="16" break="no"/>ხრიკის</persName>
```

მიქაელ ოპიზარი [ჭყონდიდის კალატობი]

[ECG916.17](#)

მიქაელ

[\[ECG066.3\]](#) [ECG227.1](#) [\[ECG237.5\]](#) [ECG524.1](#)

მიხრიკ [მამა იობ დმანისის ამირისა]

[ECG254.15](#)

მოლოზონ

[ECG144.1](#)

მორბედაჲ

[ECG048.1](#)

კორპუსში დადასტურებულ პირთა სრული სია ხელმისაწვდომია მთავარი მენიუს „კონკორდანსის“ განყოფილების ქვეშ და ამჟამად ასე გამოიყურება:

კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია წარწერა, რომელშიც პირის სახელი სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი.	
სახელი	წარწერა
Κωνσταντίνος Ἀβασγίας [კონსტანტინე აფხაზეთის მთავარი]	ECG316.8
აბაზ	[ECG046.1]
აბაზა	[ECG186.2]
აბაკუმ (Αβρακίμ)	[ECG156.2]
აბელაჲ	ECG150.1
აბიათარ [ურბნისელი დეკანოზი]	ECG037.1
აბიათარ [ურბნისის წარწერის ამომკვეთი]	ECG035.2.8
აბულ მამფალი	ECG068.6
ადარნასე [საკირის მაშენებელი]	[ECG230.5]
ადარნასე ჳპატოსი	[ECG028.1.11] [ECG028.2.4]
ადრიანოსი (Ἀδριανός)	[ECG021.2.9]
ავაგ მხარგრძელი	ECG1082.1
ავლიანოსი (Ἀουλιανός)	ECG018.2

ავრელი აქოლისი, მხატვართუხუცესი და ხუროთმოძღვარი (Αύρηλις Ἀχόλις ἀρχιζαγράφος)	[ECG009.1]
აზარუხტ [ბოლნისის სიონის კარის ხელოსანი]	[ECG054.1]
ათანასე	[ECG064.2]
აილიოს იასონი (Αἴλιος Ἰάσων)	[ECG014.1]
ამაზასპე, იბერთა მეფე (βασιλεύς Ἰβήρων Ἀμαζάσπ)	[ECG006.3]
ამბა ფარანუსესი (ἄββᾶ Φαρανούσης)	[ECG002.3]
ამირა რავმალა [ყარსის ციხის მაშენებელი]	[ECG382.2]
ანაგრანესი (Ἀναγράνης)	[ECG005.1] ECG006.5
ანტინოოსი (Ἀντίνοος)	[ECG021.1.9]
ანტონ [ბიძა მამათმთავარ თევდოს კალონპეტისძისა]	[ECG255.4]
ანტონ აბაჲ	[ECG051.3]
ანტონ უუანისძე [ბედიის მიტროპოლიტი]	[ECG447.2]
ანტონ ჭყონდიდელი [ვანის ქვაბუბის მაშენებელი]	[ECG089.5]
არსანსი (Ἄρσανς)	[ECG330.9]
არჩილ მუხრანბატონი [ბაგრატ I მუხრანბატონის ძე]	[ECG099.3.12]
ასვათ	[ECG116.9]
ატენის სარქალი	[ECG016.1]
აფრიდონ [დმანისის კათედრალური ტაძრის შემწირველი]	[ECG256.1]
აშოთან I მუხრანბატონი [ბაგრატ I მუხრანბატონის ძე, ქეთევან წამებულის მამა]	[ECG099.3.6]
აშოტ I კურაპალატი	[ECG1103.1] [ECG1104.1]
ბაგრატ I მუხრანბატონი [კონსტანტინე II-ის ძე]	[ECG099.1.9] [ECG099.3.1]
ბაგრატ III	[ECG1063.2.5] [ECG152.4]

	ECG902.6 [ECG915.17]
ბაგრატ IV	[ECG145.4] ECG221.3
ბაკურ [დიდი, იბერიელი]	ECG050.3
ბაკურ	ECG202.1
ბარდა სკლიაროსი	ECG080.4 ECG080.7
ბარნაბაჲ	ECG038.1
ბარსელ (Բարսել)	ECG167.1
ბარსელ მონაზონი [აირავანქის წინამძღვარი] (Բարսիլի)	ECG1082.1
ბარსელ სმბატის ძე (Բարսել)	ECG173.5
ბასილი	ECG509.2
ბატონი ჰოჰანეს (Յոհանես)	ECG171.15
ბერი გიორგი [შანშე (შაჰანშა) მხარგრძელის ძე]	ECG349.4 ECG350.2
ბერი პიმენი [ივანე II მხარგრძელის ძე]	ECG339.4
ბერსუმა პიტიახში (Βερσσυμα πιτιάζης)	ECG015.1.3
ბერძენ	ECG116.5
ბელელა	[ECG249.2.1]
ბეშანგ	ECG260.2
ბეშქენ თუხარისის ერისთავი [ძმა მურვან ერისთავისა]	ECG084.3
ბიანდორ	ECG380.3
ბორის ასტინომოსი (Βορις άστυσμός)	ECG320.1
ბურზენ	[ECG049.2]
გაბრიელ კუმურდოელი ეპისკოპოსი	ECG148.1 ECG148.10

გაბრიელ	ECG116.8
გიორგი I	ECG902.9
გიორგი III	[ECG167.1] ECG171.6
გიორგი V ბრწყინვალე	ECG530.1 [ECG530.3]
გიორგი ეპისკოპოსი	ECG231.1
გიორგი ფარეზასძე [ხუროთმოძღვარი საფარის წმ. საბის ტაძრისა]	ECG090.3
გიორგი ხუდადისძე	ECG260.3
გიორგი	ECG260.1
გოლიათ	ECG141.4 ECG142.4
გრიგოლ [მაკარის ძე]	ECG348.3
გრიგოლ კუმურდოელი ეპისკოპოსი	ECG141.1 ECG143.2
გრიგოლ მანყვერელი ეპისკოპოსი [მაშენებელი ქარზამეთისა]	ECG100.1
გრიგოლ მოძღვარი [საფარის წმ. გიორგის ეკლესიის მაშენებელი]	ECG097.2
გრიგოლ ნაფშუენისძე [საფარის წმ. გიორგის ეკლესიის მოძღვარი]	[ECG096.1]
გრიგორი ჰისეს ძე (Գրիգոր)	ECG172.3
გრიორმიზდ	ECG050.5
გუდა	ECG012.2
გურანდუხტ დედოფალი [ბაგრატ III-ის დედა]	ECG1063.1.5
გურგანელ [ატენის ციხისთავი]	ECG1031.1
გურგენ [მამა საროს ციხის მაშენებლის, ვაჩესი]	[ECG085.7]
გურგენ ერისთავთ-ერისთავი	[ECG070.3]

გურჯინათუნ [მეუღლე ივანე მეღვინეთუხუცესისა]	ECG344.3
დავით [ბოლნელი] ეპისკოპოსი	[ECG052.4] ECG053.1
დავით I უმინანყო (ანჰოლინი)	ECG212.2
დავით III კურაპალატი	ECG080.5
დავით IV აღმაშენებელი	ECG217.1
დავით VI ნარინი	[ECG261.15]
დავით VII ულუ	ECG257.8
დავით გალატოზი	ECG494.1
დავით მამფალი	ECG068.5
დავით მეფე	[ECG167.1]
დავით სოსლანი	[ECG247.2]
დავით ულუ	[ECG092.3]
დავით შოთრკას ძე (Մաւրի որդի Շիրիկա)	ECG170.8
დავით	[ECG204.1]
დამიანე ბედიელი	ECG512.2
დარჩი უჯარმელი (იბერიის მეფე)	[ECG383.2]
დედა იოსიაჲსი [პალესტინის მოზაიკის მომსხმელისა]	ECG051.5
დედატოს (Δέδατος)	ECG020.9
დედისიმედი [ასული ბაგრატ I მუხრანბატონისა, ქახოსრო II ჯაყელის მეუღლე]	ECG099.2.1
დედოფალი ელენე [ბაგრატ I მუხრანბატონის თანამეცხედრე]	ECG099.3.3
დემეტრე I	ECG085.3
დემეტრე II თავდადებული	ECG530.1
დემეტრე კპატოსი	ECG027.2.8
დომიციანე (Δομιτιανός)	ECG077.11
დრაკონტის დედოფალი (Δρακόντης βασίλισσα)	ECG005.8

ეგნატე	ECG141.3
ევონეს ევერგეტესი (Εὐνόνης Ἐβεργέτης)	[ECG014.2]
ეფრატესი (Εὐφράτης)	ECG294.6
ელია [ლიკანის ეკლესიის მამულებელი]	ECG532.5
ელია ბოლნელი	ECG068.3 ECG069.4
ელისბალ [კუმურდოს მეორედ მამულებელი]	ECG151.ბ.6
ერემია	[ECG190.2]
ერისთავი შაბურისძე [სმადის მამულებელი]	ECG094.2
ეფემია	ECG200.1
ეფრემ [აგარის მამულებელი]	ECG084.5
ეფრემ კუმურდოელი ეპისკოპოსი	ECG148.1
ვანენი [სადუნ მანკაბერდელის ასული, თანამეცხედრე მწარგრძელისა]	[ECG351.7]
ვარაზ	ECG203.1
ვარდან ხაპეტი	ECG055.1
ვარდერე ტიკნაც-ტიკინი	ECG260.4
ვაჩე გურგენის ძე [საროს ციხის მამულებელი]	ECG085.5
ვახტანგ I მუხრანბატონი [ბაგრატ I მუხრანბატონის ძე]	ECG099.3.9
ვაჰრამ ათაბაგი [ივანე II მხარგრძელის ძე]	ECG341.4
ვაჰრან ნაჯმადინის ძე (Վահրամ)	ECG171.3
ვესპასიანე (Ὀύεσπασιανός)	[ECG077.1]
ვოლოგეზი, არმენიის მეფე (βασιλεύς Ἀρμενίας Ὀύολογαίσης)	[ECG006.1]
ზაზა ავალიშვილი	[ECG536.1]
ზაქარია II მხარგრძელი	ECG1082.1 ECG159.5

	<p>ECG170.2</p> <p>ECG170.3</p> <p>ECG170.15</p> <p>ECG171.13</p> <p>ECG172.2</p>
ზაქარია III მხარგრძელი	<p>[ECG340.3]</p> <p>[ECG345.5]</p>
ზაქარია პირველ-ეპისკოპოსი	ECG022.1
ზიქა [ასული სტეფანესი]	ECG198.3
ზოსიმე კუმურდოელი	<p>ECG145.12</p> <p>ECG146.1</p> <p>ECG151.გ.13</p>
თათვარაზ	ECG360.2
თამარ [ლუარსაბ I-ის ასული, ქიშვად ავალისშვილის მეუღლე]	ECG532.4
თამარ [ქაიხოსრო II ჯაყელისა და დედისიმედის ძე]	ECG099.2.14
თამარ მეფე	<p>ECG088.1</p> <p>ECG089.4</p> <p>ECG170.2</p> <p>[ECG171.8]</p> <p>ECG245.1</p> <p>[ECG247.2]</p> <p>ECG249.1.2</p>
თამარ მხარგრძელი [ივანე II მხარგრძელის ასული, სულა გურკანელის მეუღლე]	ECG342.4
თარხუნ	ECG1031.2
თევდორასი	ECG534.1
თევდორე [ამბარლოს მაშენებელი]	<p>ECG221.2</p> <p>ECG222.5</p> <p>ECG223.1</p> <p>ECG223.6</p>

თევდორე ბოლნელი ეპისკოპოსი	[ECG070.2]
თევდორე ეპისკოპოსი ლუკას ძე [ურბნისის მაშენებელი]	ECG034.1 ECG035.1.2
თევდორე იოდომისძე [ლამაზ-საყდარის მაშენებელი]	[ECG247.1] ECG247.3
თევდორე	ECG092.5 ECG199.1
თემისტია	ECG030.2
თენი [მეუღლე მათე მნიგნობართუხუცესისა]	ECG338.3
თეოდორა [ასული ბაგრატ I მუხრანბატონისა]	ECG099.3.8
თეოდორე [აგარის მაშენებელი]	ECG083.3 ECG083.9
თეოდორე	ECG508.1 ECG522.1
თეოდოროსი (Θεόδωρος)	ECG018.6
თოდოსა (Θηθύσα)	ECG154.1
თოდოსაკი (Θηθύσακ)	ECG153.1
თორნიკე	ECG505.1
თუალშუენიერ [ქაიხოსრო II ჯაყელისა და დედისიმედის ძე]	ECG099.2.12
ია	ECG526.1
იაკობ	[ECG260.1]
იამაზასკუპი (Ἰαμασσασιῶ)	ECG077.15
იასდიგერდესი (Ἰασδιγέρδης)	[ECG002.5]
ივანე [ქაიხოსრო II ჯაყელისა და დედისიმედის ძე]	ECG099.2.13
ივანე II მხარგრძელი	ECG339.2 ECG341.1 ECG342.1 ECG352.1.2

ივანე II ჯაყელი	ECG093.3
ივანე ლომსიანიძე	ECG237.2
ივანე მელვინეთუხუცესი	ECG344.1
ივანე მხარგრძელი	ECG1082.1 ECG170.2 ECG171.14 ECG172.3
ივანე სულას ძე [ზარზმის ეკუდერის მაშენებელი]	ECG080.2
ივანე	ECG239.4
ინაი	ECG260.1
იოანე ბოლნელი ეპისკოპოსი	ECG067.1.1
იოზ მისრიკის ძე [დმანისის ამირა]	ECG254.15
იოვანე [დისწული მიქაელ ნიქოზელი ეპისკოპოსისა]	ECG025.1
იოვანე [საფარის წმ. გიორგის ეკლესიის მაშენებელი]	[ECG098.2]
იოვანე მანყუერელი ცულკუესი	ECG095.6
იოვანე ფურტაველი ეპისკოპოსი	ECG1006.2
იოვანე	ECG252.2.2 ECG503.1
იოსია [მომსხმელი პალესტინის მოზაიკისა]	ECG051.3 ECG051.5
ისაკ	ECG389.1
იჩქით გურგენისძე	ECG086.1 ECG088.3
კათალიკოსი იოვანე V ოქროპირი	[ECG224.1]
კახა ერისთავი	ECG249.1.2
კვირიკე IV კახთა მეფე	ECG217.1
კვირიკე	ECG517.1
კლიმენტი (Κλήμης)	[ECG003.1]

კონსტანტი [ურბნისის მაშენებელ მიქაელის მამა]	ECG035.2.6
კონსტანტი [ურბნისის მაშენებელი]	ECG033.2
კონსტანტინე II	ECG099.1.4
კოსტანტი [სტეფანეს და გუდას ძე]	ECG012.1
კრავა	ECG249.2.3
კვრიკე	ECG496.1 ECG510.1 ECG525.1
ლაშა-გიორგი IV	ECG170.2 ECG254.13 ECG255.2
ლიპარიტ II (?) ბაღვაში	ECG384.2
ლიპარიტ IV ბაღვაში	ECG221.4 ECG221.6 ECG225.1.3 ECG225.3.4 ECG225.4.5 ECG228.1
ლუარსაბ I	ECG532.4
ლუკა [მამა ურბნისის მაშენებელი თევდორე ეპისკოპოსისა]	ECG034.1
მათე მწიგნობართუხუცესი [მანშე II მხარგრძელისა]	ECG338.1
მაკარი	ECG347.2 ECG348.2
მაკედონი (Μακεδών)	ECG015.2.3
მამა იოსიაჲსი [პალესტინის მოზაიკის მომსხმელისა]	ECG051.4
მამა მიქაელ [ურბნისის მაშენებელი]	ECG033.2
მამათმთავარი თევდოს კალონპეტისძე	[ECG255.2] ECG255.7 [ECG257.3]

მანუჩარ II ჯაყელი, მუსტაფა-ფაშა [ქაიხოსრო II ჯაყელისა და დედისიმედის ძე]	ECG099.2.12
მარიამ [გიორგი ხუდადისძის მეუღლე]	ECG260.3
მარიამ დედოფალი [სენექერიმ არწრუნის ასული, გიორგი I-ის მეუღლე, ბაგრატ IV-ის დედა]	ECG145.9
მარიამ	[ECG260.2]
მარის [მეცხედრე ელისბალისა]	ECG151.ბ.10
მარუან	[ECG049.2]
მახარებელი [გუჯარეთის ეკლესიის მამულებელი]	ECG493.1
მელაბე (Μελαβη)	ECG353.9
მესხაე (შაოსანი, არშვილოსანი)	ECG262.3
მეფე ფლავიოს დადესი (Βασίλειος Φλαύιος Δάδης)	ECG015.1.3
მზეჭაბუკ [ქაიხოსრო II ჯაყელისა და დედისიმედის ძე]	ECG099.2.12
მითრიდატე, იბერიის მეფე (Μιθριδάτης)	ECG077.14
მირდატ	ECG142.2
მირიან	ECG1031.1
მიქაელ კონსტანტის ძე [ურბნისის მამულებელი]	ECG035.2.5
მიქაელ კუმურდოს გალატოზი	ECG151.დ.17
	[ECG023.1]
	[ECG024.1]
მიქაელ ნიქოზელი ეპისკოპოსი	ECG025.2
მიქაელ ოპიზარი [ჭყონდიდის კალატოზი]	ECG916.17
	[ECG066.3]
	ECG227.1
	[ECG237.5]
მიქაელ	ECG524.1
მიხრიკ [მამა იოზ დმანისის ამირისა]	ECG254.15
მოლოზონ	ECG144.1
მორბედაე	ECG048.1

მსახურთუხუცესი ოგლა (?) ბუბა	ECG343.1
მურვან კვიციანი დავით ულუს ვარძიელი სანოლის მნიგნობარი	[ECG092.4]
მურვან ყველის ერისთავი (ძმა ბეშქენ ერისთავისა)	ECG084.4
მღვდელი გიორგი ქოჩოლავა	[ECG456.1]
მღვდელი სიმონი	ECG212.2
მწარგრძელი [მანშე (მაჰანშა) მხარგრძელის ძე]	ECG351.6
მვეც	[ECG260.1]
ნაჯმადინ სმბატის ძე (საჯმაღის)	ECG171.1
ნიკოლაოსი (Νικόλαος)	ECG282.2
ნიკოლოზ	ECG229.2 ECG495.1 ECG500.1
ნიკონი (Νίκον)	[ECG286.2]
ნინო [მეუღლე ქაიხოსრო ავალოვისა]	ECG535.9
ორიგენე	ECG257.12
ოქროი	ECG531.4
ოქროპირ [ბელელას ძე]	[ECG249.2.2]
პავლე ამბა მანგლელი	[ECG149.2]
პაზარიცლ	ECG116.7
პაპირიუპასი (Πατριούπας)	[ECG002.5]
პატრიკოს	[ECG192.1]
პეროზ მეფე	[ECG052.1]
პეტრე [ახტალის] წინამძღუარი	ECG354.2
პეტრე [ძმა ფოჭიანის მამუნებელი შიოსი]	ECG245.4
პეტრე	ECG199.1
პეტრიკოპული	ECG490.1
პეტრუ ზუცესი	ECG360.1

რამაზ	[ECG061.2.1]
რატი	ECG349.6
რუსუდან დედოფალი	[ECG261.7] [ECG382.4]
რუსუდან ჯაყელი [ზაქარია III მხარგრძელის გაზრდილი]	ECG340.4
სადუნ მანკაბერდელი	ECG351.6
სამსონ (სამსონ)	[ECG155.1] [ECG156.1]
სარგის მხარგრძელი	ECG170.5
საურმაგ	ECG116.4
საჰაკდუხტ	ECG010.4
სვიმეონ ბეროზა-ყოფილი	[ECG126.1]
სიმეონი (Συμεών)	ECG018.1
სმბატ [ქურდისა და ბარსელის მამა] (სმპატი)	ECG173.4
სმბატ ნაჯმადინის ძე (სმპატი)	ECG171.3
სმბატ უქანის ძე (სმპატი)	ECG171.2
სმბატ ქურდის ძე [უქანის ძმა] (სმპატი)	ECG173.10
სტეფანე (2)	[ECG213.1]
სტეფანე [კონსტანტის მამა]	ECG012.2
სტეფანე	ECG198.1
სტეფანოს ქართლისა პატრიკოსი	ECG026.3
სულა გურკანელი	ECG342.2
სუმონ [ძმა ჭოჭიანის მაშენებელი შიოსი]	ECG245.4
ტიკას (Τικας)	ECG002.2
ტიტუსი (Τίτος)	ECG077.7
ულუმპია ხანძთელი	ECG082.2
უქან (ილქას)	ECG171.2

უქან ძე ქურდისა [სმბატის ძმა] (იღჳსი)	ECG173.10
ფარნავაზ [ბოლნისის სიონის კარის ხელოსანი]	[ECG054.1]
ფარსმან იბერიის მეფე (Φαρσμανης)	ECG077.14
ფილოქტისტოსი (Φιλοκτίστος)	ECG004.5
ფორმიონი (Φορμιων)	[ECG320.3]
ქავთარ [ურბნისის შემწე]	ECG036.2
ქაიხოსრო II ჯაყელი	ECG099.2.10
ქაიხოსრო ავალის ძე ავალოვი	ECG535.8
ქიშვად ავალისშვილი	ECG532.3
ქობულ სტეფანოს [ადარნასეს ძე]	ECG028.1.1 ECG029.2
ქობულ	ECG116.6
ქოჭიგი	ECG381.2
ქურდ სმბატის ძე (Ριλιη)	ECG173.4
ყვარყვარე IV ჯაყელი [ქაიხოსრო II ჯაყელისა და დედისიმედის ძე]	ECG099.2.11
შალვა ერისთავთ-ერისთავი	ECG528.2 ECG529.1
შალვა	ECG502.1
შანშე (შაჰანშა) I მხარგრძელი	ECG1082.1 [ECG340.1] [ECG345.3] [ECG346.8] ECG349.3 ECG350.2 ECG351.5
შანშე II მხარგრძელი	ECG338.1 ECG339.3 ECG341.3 ECG352.1.2

	ECG352.1.4
შარა [მამა ხიჭაჭ ერისთავისა]	ECG242.2
შარიქა	ECG504.2
შარიქაჲ	ECG218.1
შაშია	ECG498.1
შერგილ დადიანი	ECG920.1.1
შერგილ	[ECG063.1]
შიო [ჭოჭიანის მაშენებელი]	ECG245.2
შიო მანყვერელი ეპისკოპოსი	ECG094.2
შოთა	ECG526.1
შოთრიკ	ECG170.8
შუმან [ურბნისის შემწე]	ECG036.2
შუმანიკ	ECG067.2.1
ჩორაჩ	ECG065.1
ჩქარ	ECG081.1
ცხორება	[ECG226.1]
ხარება	ECG521.1 ECG523.1
ხიჭაჭ [შარას ძე] ერისთავი	ECG241.2 ECG242.1
ხუაშაქ [მანშე (მაჰანშა) მხარგრძელის მეუღლე, ლაკლაკთა ასული]	ECG345.7 ECG346.8 ECG352.1.3
ხუაში [ბიეთის მაშენებელი]	ECG091.1 ECG091.4
ხუდადისძენი	ECG260.3
ხუფარაც ტიკინი	ECG260.4
ხუცესი საბა	ECG246.2

ჯუნსკანი (Ζηλσικανσ) [ხელოსანი ანისისა]	ECG159.6
ჰერაკლე (ერეკლე) [ზაგრატ მუხრანბატონის ძე]	ECG099.3.5 ECG099.3.9
ჰერმეს-მერკური (Ἑρμῆς Μερκούριουσ)	ECG332.3
ჰისე (ჰიტეი)	ECG172.4
ჰოვჰანეს ჰალბატის წინამძღვარი	ECG173.2
იოვანე ნიკოლოზის ძე	ECG229.2

სამომავლოდ, ინდექსების შევსების შედეგად უნდა შეიქმნას გარე კონტროლირებადი ლექსიკონი, ან პროსოპოგრაფიულ მონაცემთა ბაზა, რომელსაც რეფერენსად გამოყენებს ქართული წყაროების (ხელნაწერების, სიგილოგრაფიის...) ყველა ციფრული სამეცნიერო გამოცემა.

ახლა განვიხილოთ ადგილთა სახელების კოდირების წესი საქართველოს ეპიგრაფიკულ კორპუსში და შესაბამისი მაგალითები.

ადგილთა და წოდებათა სახელების კოდირება

კორპუსში მოხვედრილ ყველა წარწერის ტექსტში კოდირებულია ადგილთა სახელები `<placeName>` თავის საშუალებით, EpiDoc წესების მიხედვით, ადგილის სახელებს ატრიბუტად შეიძლება განესაზღვროს ნებისმიერი ქვეტიპი, რომელიც შემდგომ ადგილთა საძებელში, შესაბამის ველში ჩანს. საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის შემთხვევაში გვაქვს ორი ქვე ტიპი, ტოპონიმი და ეთნიკურობის სახელი, მაგალითად ECG1006 უმ ლეისუნის იოანე ეპისკოპოსის წარწერაში, სადაც პირველად გვხვდება ეთნონიმი „ქართველ“, სახელები ასეა კოდირებული:

`<ab>`

`<lb n="1"><w lemma="ესე">ესე</w> <w lemma="სამარხ">სამარხო</w>`

`<lb n="2"><persName type="clergy" key="იოვანე ფურტაველი ეპისკოპოსი"><name nymRef="იოჰანე">იოჰანე</name></persName> <roleName nymRef="ფურტაველი ეპისკოპოსი"><placeName nymRef="ფურტავი">ფოვრ`

`<lb n="3" break="no"/>ტაველ</placeName> ეპისკოპო`

`<lb n="4" break="no"/>სისა</roleName> <placeName type="ethnic" nymRef="ქართველ">ქართვე`

`<lb n="5" break="no"/>ლისა</placeName>`

</ab>

თუკი ადგილის სახელს დამატებით არ აქვს ქვეტიპი მითითებული, ადგილთა ნუსხაში ის ავტომატურად ტოპონიმად იქნება წარმოდგენილი (რადგან ყველაზე ხშირი სწორედ ეს შემთხვევაა). მოყვანილი კოდირების საფუძველზე, EFES პლატფორმაზე XML ფაილების დაინდექსირების შედეგად:

- ადგილის სახელებს შეემატება ფურტავი და ქართველ (ქვეტიპი ეთნიკურობის სახელი `type="ethnic"`)

ფურტავი	Toponym	ECG1006.2
ქართველ	Ethnic	ECG099.1.6 ECG1006.4
ქართველი (ქიყა)	Ethnic	ECG170.17
ქართლ	Toponym	ECG026.4 ECG214.1

- პროსოპოგრაფიის გვერდს შეემატება იოვანე ფურტაველი ეპისკოპოსი

იოვანე მანყურელი ცულკუესი	ECG095.6
იოვანე ფურტაველი ეპისკოპოსი	ECG1006.2
იოვანე	ECG252.2.2 ECG503.1
იოსია [მომსხმელი პალესტინის მოზაიკისა]	ECG051.3 ECG051.5

- მოხელეობის სახელების საინდექსაციო გვერდს შეემატება ნოდება ფურტაველი ეპისკოპოსი

ტიკნაც-ტიკინი	ka	ECG260.4
უფლისწულ	ka	ECG902.9
ფურტაველი ეპისკოპოსი	ka	ECG1006.2
ყმა	ka	ECG1031.8

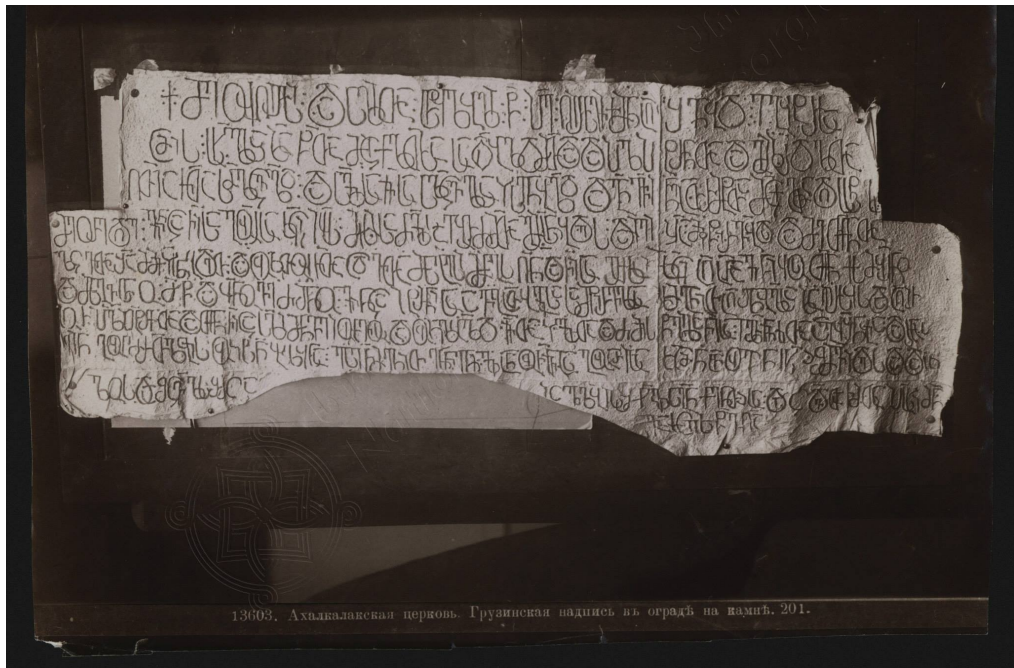
ლიგატურებისა და სხვა კერძო თავისებურებების კოდირება

X-XI საუკუნიდან ქართულ წარწერებში გვხვდება ახალი პალეოგრაფიული ნიშნები: ასოთა შენიალება, ხვეული ხელი, სხვადასხვა სახის ქარაგმის ნიშნები, განკვეთილობის ნიშნების გამოყენება.³⁵ შესაბამისად, მნიშვნელოვანია წარწერის დათარიღებისათვის მნიშვნელოვანი ამ თავისებურებების ასახვა კოდირებაშიც. (შენიალება დამახასიათებელია როგორც ქართული ხელნაწერის, ასევე ნაქარგობისათვის, ამ მცირე ქვეთავში საუბარი გვაქვს მხოლოდ ეპიგრაფიკული ძეგლების ციფრული დოკუმენტირების გზებზე).

EpiDoc სტანდარტი გვთავაზობს ლიგატურის (ლათინური ანბანის მაგალითზე)³⁶ დეფინიციასა და კოდირების მაგალითებს. ლიგატურა არის ჩვეულებრივ ორი, ან მეტი ასო საერთო შტრიხით, რომელიც მაფორმირებელი ორივე სიმბოლოსათვის. ლიგატურის ქართული შესატყვისი ტერმინია „შენიალება“. თუკი ლათინური ანბანის საფუძველზე შექმნილი განმარტებისათვის, ამოსავალია ასოთა საერთო მაფორმირებელი შტრიხი (stroke), ქართული ტერმინი მოგვაგონებს შენიალებათაგან ყველაზე ხშირს, ანის, ენის, ინის შენიალებას, ჩასმას დონის, ანისა და ონის მუცელში (წიაღში).

³⁵ ვ. ქილოგავა, ეპიგრაფიკული დამწერლობის ისტორიიდან

³⁶ “Letters joined in ligature, technically those which share a single stroke (usually an upright) forming part of both characters, such as adjacent M and N, but more broadly any two joined or superimposed characters.” EpiDoc გაიდლაინი, Scott Vanderbilt, Gabriel Bodard, Charlotte Tupman

ახტალის წარწერა (იხ. ზაზა ალექსიძე, ლუვრი - ახტალა), ფოტო დაცულია საქართველოს ეროვნულ არქივში

ვალერი სილოგავა კიდურწარწერი მთავრულის განვითარების შემდეგ ეტაპებს გამოჰყოფს, X ს-ის დასასრულსა და XI ს-ის დასაწყისში, ასოები უპირატესად მრგვალი დუქტუსით არის გადმოცემული; ასოთა შენიალება ზომიერად არის გამოყენებული; ქარაგმის ნიშნად სწორი, განივი კიდურწარწერი ხაზებია დასმული; წარწერი ნიშნებით მხოლოდ ასოთა ბოლოებია გადმოცემული.

მომდევნო ეტაპზე, XI ს-ის 20-იანი წლების დასასრულიდან და 30-იანი წლებიდან, ანისა და დონის განივი ხაზები ყელის მეშვეობით უერთდება ასოს ტანს; ასოთა კიდურების ბოლოს დასმული წანვეტებული სამკუთხედები, ცალკეულ შემთხვევებში მიმართულია ასოს ტანის როგორც შიგნით, ისე გარეთ. XI ს-ის შუა ხანებიდან, რომელიც კიდურწარწერი დამწერლობის განვითარების დასრულებული საფეხურია, იზრდება ასოთა დეკორატიული გაფორმება – წანვეტებული სამკუთხედები ასოთა კიდურების გარდა სხვა ნაწილებშიც დაისმის; იზრდება ასოთა შენიალების მაგალითები; ამასთანავე, 30-იანი წლებიდან მკვეთრად მალდება ასოების დუქტუსი.

ქენიალებას მრავალ მაგალითს ვხვდებით ნუსხურით შესრულებულ ჭყონდიდის ტაძრის გრაფიტოებს შორისაც³⁷. ქიუხედავად იმისა, რომ დღემდე არ არსებობს ლიგატურებიანი

³⁷ ვ. სილოგავა სამეგრელო-აფხაზეთის ქართული წარწერები გვ. 94

ფონტები ასომთავრულისა და ნუსხურისათვის (შესაბამისად, არ გვაქვს საშუალება დიპლომატიური გამოცემის განყოფილებაში ასოები შენიაღვრული სახით წარმოვადგინოთ), საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის ფარგლებში ლიგატურები კოდირებულია EpiDoc სტანდარტის მიხედვით, ასევე შედგენილია და ივსება ნუსხა მთავრული და ნუსხური ლიგატურებისათვის.

ლიგატურების (შენიღების) ნუსხა ☆ 📄 🗑

File Edit View Insert Format Data Tools Add-ons Help Last edit was on May 16, 2019

100% \$ % .0 .00 123 Arial 10 B I U A

	A	B	C	D	E
1	ლიგატურა		წარწერა	გამოსახულება	წყარო
2	ⲕⲓⲗ	ხუცური	ჭყონდიდი, იოვანეს გრაფიტო XIII-XIV ს.		ვ. სილოგავა სამეგრელო-აფხაზეთის ქართული წარწერები გვ. 94
3	ⲕⲓⲗⲓ	ხუცური	ჭყონდიდი, იოვანეს გრაფიტო XIII-XIV ს.		ვ. სილოგავა სამეგრელო-აფხაზეთის ქართული წარწერები გვ. 95
4	ⲆⲆ	ასომთავრული	ბაგრატის ტაძარი		ანი შენიაღვრული (ჩასმულია) ანსა და დონში (რამდენიმე შემთხვევა: ისტორიიდან", გვ. 437
5	ⲆⲆ	ასომთავრული	ბაგრატის ტაძარი		ანი შენიაღვრული (ჩასმულია) ანსა და დონში (რამდენიმე შემთხვევა: ისტორიიდან", გვ. 437
6	ⲆⲜ	ასომთავრული	ნიკორწმინდა	https://drive.google.com/	„სიტყვაში „აფხაზთა“ ანის მუცელში ფანი ჩანერილია „შენიაღვრულია შემდეგ გვხვდება ასოთა შენიაღვრა, ხშირად უჩვეულო და არაბუნებრივ ეპიგრაფიკული დამწერლობის ისტორიიდან. გვ.439
7	ⲕⲓⲗ	ასომთავრული	ნიკორწმინდა	https://drive.google.com/	„სიტყვაში „აფხაზთა“ ანის მუცელში ფანი ჩანერილია „შენიაღვრულია შემდეგ გვხვდება ასოთა შენიაღვრა, ხშირად უჩვეულო და არაბუნებრივ ეპიგრაფიკული დამწერლობის ისტორიიდან. გვ.440
8	ⲒⲆ	ასომთავრული	ჭყონდიდი, იოვანესჭყონდიდელის წარწერა XI		ვ. სილოგავა სამეგრელო-აფხაზეთის ქართული წარწერები გვ. 55
9	Ⲓⲕⲓⲗ	ასომთავრული	ხციხის კიდურწარწერი	https://upload.wikimedia	სიტყვაში „ბაგრატი“ (მე-6სტრ.) მომცრო ზომის რაე ჩასმულია განის ფეხ დამწერლობის ისტორიიდან" გვ. 438
10	Ⲓⲕⲓⲗ	ასომთავრული	ხციხის კიდურწარწერი	https://upload.wikimedia	სიტყვაში „მოსაუსუნებელად“ (მე-13 სტრ.) ნარი ჩასმულია სანსა და ბა „ეპიგრაფიკული დამწერლობის ისტორიიდან" გვ. 438
11	Ⲓⲕⲓⲗ	ასომთავრული	ხციხის კიდურწარწერი	https://upload.wikimedia	სიტყვაში „მოსაუსუნებელად“ (მე-13 სტრ.) სანი ჩასმულია ლასსა და ანს შორის; ვ. სილოგავა „ეპიგრ
12	ⲆⲆ ⲆⲆ ⲆⲆ	ასომთავრული	ხციხის კიდურწარწერი, სარკმლის წარწერა		მეტად ეფექტურია ანის, ენის, ინის, ერთ ადგილას თვით ფანისა და ხ: „ეპიგრაფიკული დამწერლობის ისტორიიდან" გვ. 438
13	Ⲓⲕ Ⲓⲕ Ⲓⲕ	ასომთავრული	ხციხის კიდურწარწერი, სარკმლის წარწერა		მეტად ეფექტურია ანის, ენის, ინის, ერთ ადგილას თვით ფანისა და ხ: „ეპიგრაფიკული დამწერლობის ისტორიიდან" გვ. 439
14	Ⲓⲕ Ⲓⲕ Ⲓⲕ	ასომთავრული	ხციხის კიდურწარწერი, სარკმლის წარწერა		მეტად ეფექტურია ანის, ენის, ინის, ერთ ადგილას თვით ფანისა და ხ: „ეპიგრაფიკული დამწერლობის ისტორიიდან" გვ. 440
15	ⲆⲆ ⲆⲆ ⲆⲆ	ასომთავრული	ხციხის კიდურწარწერი, სარკმლის წარწერა		მეტად ეფექტურია ანის, ენის, ინის, ერთ ადგილას თვით ფანისა და ხ: „ეპიგრაფიკული დამწერლობის ისტორიიდან" გვ. 441
16	ⲆⲆ ⲆⲆ ⲆⲆ	ასომთავრული	ხციხის კიდურწარწერი, სარკმლის წარწერა		მეტად ეფექტურია ანის, ენის, ინის, ერთ ადგილას თვით ფანისა და ხ: „ეპიგრაფიკული დამწერლობის ისტორიიდან" გვ. 442

EpiDoc-ი ლიგატურების მარკირებისათვის იყენებს TEI ელემენტს hi^{38} . hi ელემენტი ფართო შინაარსისაა და შესაძლოა გამოიყენებოდეს ნებისმიერი სახის გრაფიკულად განსხვავებული სიმბოლოს, სიტყვის თუ ფრაზის აღსანიშნად³⁹.

ლიგატურის კოდირების მაგალითები საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსიდან:

1. ECG006, ამაზასპის მეუღლის, ანაგრანესის ბერძნული წარწერა
`<persName><name nymRef="Avaypávης">Ἀβαυπά<hi rend="ligature">νⲓ</hi></name></persName>`
2. ECG354, ლუერის წარწერა
`<w lemma="მე">მე<hi rend="ligature">ცა</hi></w>`

³⁸ იხ. <https://epidoc.stoa.org/gl/latest/ref-hi.html> და <https://tei-c.org/release/doc/tei-p5-doc/en/html/ref-hi.html>

³⁹ hi (highlighted) marks a word or phrase as graphically distinct from the surrounding text.

თარგმანისა და კომენტარის განყოფილება

წარწერის ტექსტის განყოფილებას EpiDoc წესების მიხედვით კოდირებულ ფაილში მოსდევს წარწერის ტექსტის თარგმანისა `<div type="translation">` და კომენტარის `<div type="commentary">` განყოფილებები, მაგალითად ECG041 ბოლნისის ლამაზი გორის წარწერის ფრაგმენტის კოდირებაში კარგად ჩანს როგორ უნდა მოინიშნოს ორენოვანი ინფორმაცია `xml:lang` პარამეტრის გამოყენებით:

```
<div type="translation">
  <p xml:lang="ka">სული ე... ..ი ქრისტე შეინყაღე. </p>
  <p xml:lang="en">Christ, have mercy on the soul e.....i.</p>
</div>
```

```
<div type="commentary">
  <p xml:lang="ka">ნოდარ შოშიაშვილის ქართული წარწერების კორპუსის მიხედვით #17. წარწერაში
  განკვეთილობისა და ქარაგმის ნიშნები არ ჩანს.</p>
  <p xml:lang="en">According to the Corpus of Georgian Inscriptions by Nodar Shoshiashvili the inscription
  #17. The inscription does not contain any mark of separation or abbreviations in the inscription.</p>
</div>
```

კომენტარის განყოფილებაში, როგორც წესი, თავს იყრის ყველა ის მონაცემი ბეჭდური გამოცემიდან, რომელსაც ა. არ აქვს ცალკე ადგილი განსაზღვრული EpiDoc ფაილში ბ. ამოსავალი გამოცემისაგან განსხვავებული წაკითხვა ან დათარიღება, წარწერასთან დაკავშირებული მოსაზრება, რომელიც აღარ არის მეცნიერთა მიერ გაზიარებული ან სხვა რაიმე სახის დამატებითი ინფორმაცია.

EFES ეპიგრაფიკული ციფრული გამოცემის პლატფორმა

ციფრული გამოცემის მნიშვნელობა თანამედროვე ეპიგრაფიკოსებს კარგად აქვთ გააზრებული. დღეისათვის EpiDoc წესებს, სქემასა და ციფრული ეპიგრაფიკული საზოგადოების მიერ შექმნილ სხვა ხელსაწყოებს ეპიგრაფიკული და პაპიროლოგიური მასალის TEI-ის მიხედვით XML ფორმატში კოდირებისა და ციფრული გამოცემისათვის ასამდე საერთაშორისო პროექტი იყენებს. ყოველწლიურად EpiDoc-ის მიხედვით მასალის კოდირების ტრენინგს ესწრებიან სხვადასხვა ენისა და პერიოდის ეპიგრაფიკული მასალის მკვლევრები⁴⁰. EFES (EpiDoc Front-End Services tool) იქმნება და ვითარდება ენდრიუ მელონის ფონდის დაფინანსებით 2017 წლიდან გაბრიელ ბოდარისა და პოლინა იორდანოვას მიერ EpiDoc-ის წესების მიხედვით კოდირებული მასალის ციფრული გამოცემის საჭიროების გადასაჭრელად. (Bodard, Yordanova 2020) განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეს უფასო ხელსაწყო იმ მკვლევრებისათვის, რომელთაც ზურგს არ უმაგრებს ციფრული ჰუმანიტარიის მძლავრი ლაბორატორია ან ინსტიტუტი შესაბამისი ტექნიკური მხარდაჭერით. თუმცა, EFES მნიშვნელოვანი ხელსაწყოა არა მხოლოდ კოდირებული მასალის საბოლოო ციფრული გამოცემისათვის, არამედ მისი რედაქტირების და რეცენზირებისათვისაც (ანუ ციფრული ეპიგრაფიკული, სიგილოგრაფიული თუ პაპიროლოგიური პროექტის მიმდინარეობისას). EFES-ის ვიზუალიზაციის, საინდექსაციო და ძიების ხელსაწყოები ერთი მხრივ, ეპიგრაფიკული კორპუსის ვალიდაციასა და რედაქტირებას ემსახურება, მეორე მხრივ კი კორპუსის კრიტიკული აპარატის შედგენა-გამდიდრებისათვისაა საჭირო. ამ ხელსაწყოების შექმნაზე აქცენტი გაკეთდა, რადგან EFES-ის შემქმნელებს ეპიგრაფიკული და პაპიროლოგიური ციფრული საგამომცემლო პროცესის მნიშვნელოვან ელემენტად კვლევითი პროცესი წარმოუდგენიათ.

EFES-ის შექმნის მიზანი იყო ღია პლატფორმის შეთავაზება ციფრული ეპიგრაფიკოსებისათვის ისეთივე მდიდარი ციფრული გამოცემის შესაქმნელად, როგორებიცაა ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთის უძველეს ნარწერათა კორპუსი (Ancient Inscriptions of the Northern Black Sea (IOSPE)), ტრიპოლიტანიის ლათინურ ნარწერათა

⁴⁰ ერთ ასეთ ტრენინგს ციურიხის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მკვლევართათვის 2019 წლის 9-12 სექტემბერს ვუძღვებოდი ელი მილონასის ხელმძღვანელობით.

კორპუსი (Inscriptions of Roman Tripolitania), აფროდისიასის ბერძნულ წარწერათა კორპუსი (Inscriptions of Aphrodisias) და ბრიტანეთის რომაულ წარწერათა კორპუსი (Roman Inscriptions of Britain). ყველა ეს დიდი პროექტი მდგრადი ტექნიკური მხარდაჭერით სარგებლობს. EFES პლატფორმა აერთიანებს ეპიგრაფიკული მასალის ციფრული გამოცემის ძირეული კომპონენტებს: თითოეული წარწერის კრიტიკული და დიპლომატიური გამოცემა, ამ წარწერათა ისტორიული და აღწერითი მონაცემებს, ინდექსებს, სარჩევსა და მრავალფეროვანი საძიებო გვერდებს; იმისათვის, რომ მკვლევარმა ტექნოლოგიებში ძირეული გარკვევის გარეშე შეძლოს კოდირებული მასალის ციფრული გამოცემა.

EFES-ის ბაზას წარმოადგენს 2010 წელს კინგს კოლეჯის ციფრული ჰუმანიტარიის ლაბორატორიაში შემნილი ხელსაწყო Kiln, რომელიც ციფრული ჰუმანიტარიის ორმოცდაათზე მეტი პროექტის განხორციელებისათვის იქნა გამოყენებული, მათ შორის არის ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთის წარწერათა კორპუსი (IOSPE). პლატფორმა XML-ში კოდირებულ წარწერებზე სამუშაოდაა შექმნილი და თავადაც დიდ წილად XML ფორმატშია დანერილი, რათა ტექსტის კოდირების მცოდნე მკვლევარ-გამომცემელს გაუადვილოს პლატფორმის საკვლევ მასალაზე მორგება. Kiln შექმნილია Apache Cocoon ტექნოლოგიით; მასში ინტეგრირებულია საძიებო პლატფორმა Apache Solr, Sesame 2 როგორც RDF საცავი და ჩაშენებული Jetty ვებ სერვერი. თემფლექსების სისტემა XSLT-იზეა დაფუძნებული, ფრონტ-ენდის ფრეიმვორკად კი გამოყენებულია Foundation.

დღეისათვის EFES პლატფორმას ციფრული გამოცემისათვის იყენებს ხუთი ეპიგრაფიკული პროექტი: რომაული კირენაიკას კორპუსი (Inscriptions of Roman Cyrenaica), ტელამონი, ბულგარეთის ბერძნულ წარწერათა კორპუსი (Telamon: Greek Inscriptions from Bulgaria), სიჯიდოკი, ბიზანტიური სიგილოგრაფიის კორპუსი, (SigiDoc: text encoding for Byzantine sigillography), საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსი (Epigraphic Corpus of Georgia), ვერნაკულარის ეპიგრაფიკული ბაზა (Epigraphic Database Vernacular). ასევე მიმდინარეობს თანამშრომლობა ხეთური ლურსმული წარწერების ციფრული გამოცემის საჭიროებებზე EFES პლატფორმის მორგებისათვის.

EFES-ის ადაპტაცია სეკ-ის საჭიროებებისათვის

მრავალენოვანი კორპუსის აგების გზები – სეკ-ის მაგალითი

თუკი EpiDoc-ის სტანდარტში ჩვენი პროექტის მთავარ კონტრიბუციად კრიტიკული და დიპლომატიური ტექსტის დამწერლობის შენაცვლების კოდი გახდა, EFES პლატფორმის საქართველოს ეპიგრაფიკულ კორპუსზე მოსარგებად, ყველაზე დიდი ცვლილება იყო კორპუსში წარმოდგენილი წარწერების თითოეული ენისათვის ცალკე გვერდის დამატება. ეს ცვლილება შესაძლებელი გახდა ერთი მხრივ თითოეულ ფაილში მონიშნულმა წარწერის ენამ (განხილულია ზემოთ, წარწერის ტექსტის კოდირების განყოფილებაში) და შემდეგმა ცვლილებებმა:

tei-to-solr.xml ფაილში დაემატა კოდი

```
<xsl:template name="extra_fields">
  <field name="inscription_language">
    <xsl:value-of select="/tei:TEI/tei:text/tei:body/tei:div[@type='edition']/@xml:lang"/>
  </field>
```

tei_metadata.xml ფაილში:

```
<query>
  <q default="true"></q>
  <df>document_type</df>
  <fq escape="false"></fq>
  <rows>20000</rows>
  <sort ordering="asc">file_path</sort>
</query>
```

schema.xml ფაილში გავეწერეთ წარწერის ენის ველი inscription_language:

```
<!-- მულტილინგუური -->
<field indexed="true" name="inscription_language" stored="true" required="false" type="string" multiValued="true"/>
```

საბოლოოდ თითოეული ენის ინდექსირებული გვერდების კორპუსის მენიუში

წარმოსადგენად main.xmap ფაილში შეიქმნა ახალი map:match:

```
<map:match id="local-epidoc-index-display-lang" pattern="*/inscriptions/*/">
  <map:aggregate element="aggregation">
    <map:part src="cocoon://internal/search/tei_metadata.xml?q=epidoc&fq=inscription_language:{2}" />
    <map:part src="cocoon://_internal/menu/{1}/main.xml?url={1}/inscriptions/" />
```

```

</map:aggregate>

<map:transform src="cocoon://_internal/template/inscription-index.xml">

  <map:parameter name="language" value="{1}" />

  <map:parameter name="inscription_language" value="{2}" />

</map:transform>

<map:transform type="i18n">

  <map:parameter name="locale" value="{1}" />

</map:transform>

<map:serialize />

</map:match>

```

მენიუს ფაილში main.xml ქართული, ბერძნული, სომხური, არამეული და ლათინური წარწერებისათვის შეიქმნა ცალკე ჩამოშაშლელი მენიუ:

```

<menu label="Inscriptions" match="local-epidoc-index-display" i18n:key="menu-inscriptions">

  <item label="Georgian" match="local-epidoc-index-display-lang" params="ka"
i18n:key="menu-inscriptions_georgian"/>

  <item label="Greek" match="local-epidoc-index-display-lang" params="grc" i18n:key="menu-inscriptions_greek"/>

  <item label="Armenian" match="local-epidoc-index-display" params="hy" i18n:key="menu-inscriptions_armenian"/>

  <item label="Hebrew" match="local-epidoc-index-display" params="he" i18n:key="menu-inscriptions_hebrew"/>

  <item label="Aramaic" match="local-epidoc-index-display" params="arc" i18n:key="menu-inscriptions_aramaic"/>

</menu>

```

ქართული წარწერები

ბერძნული წარწერები

სომხური წარწერები

არამეული წარწერები

ლათინური წარწერები

ეპიგრაფიკული კორპუსი

საქართველოში აღმოჩენილი ეპიგრაფიკული ძეგლებისა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და მათი საერთაშორისო ეპიგრაფიკული ძეგლების ელექტრონული გამოცემა.

... გაგრძელება

საინდექსაციო გვერდების აგება შესრულებული კოდირების საფუძველზე

საქართველოს ეპიგრაფიკულ კორპუსს ზემოგანხილული EpiDoc წესების მიხედვით შესრულებული კოდირებისა და EFE პლატფორმის საშუალებით აქვს შემდეგი

საინდექსაციო გვერდები:

- ქარაგმა
- ლემა
- მოხსენიებული ადგილები
- ნოდებები
- სიტყვანი
- რიცხვი
- ფრაგმენტები

კორპუსის ყველა ქარაგმის საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე

ქარაგმის ნარწერის ფაილში მონიშვნის წესის შესახებ ზემოთ, ნარწერის ტექსტის კოდირების ქვეთავში ვისაუბრეთ, ახლა ვნახოთ როგორ ხდება კოდირებული მონაცემების ინდექსირება EFES-ის საშუალებით.

epidoc.xml ფაილში ვამატებთ საინდექსაციო ცხრილის სვეტებს და მათ დასახელებებს:

```
<div xml:id="abbreviation">
  <head>
    <i18n:text i18n:key="abbr">Abbreviations</i18n:text>
  </head>
  <div type="headings">
    <list>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="abbr">Abbreviation</i18n:text>
      </item>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="abbr_ex">Expansion</i18n:text>
      </item>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="indices_ref">References</i18n:text>
      </item>
    </list>
  </div>
  <div type="notes">
    <list>
      <item>
        <p>
          <i18n:text i18n:key="abbr_desc">
            Square brackets [ ] indicate that the name/word is partially or completely restored in this inscription.
          </i18n:text>
        </p>
      </item>
    </list>
  </div>
</div>
```

epidoc-abbreviation-index-to-solr.xml სტაილშეიტის საშუალებით განვსაზღვრავთ რა მონაცემები უნდა „ჩაისხას“ შექმნილ ცხრილში:

```
<?xml version="1.0" encoding="utf-8"?>
<xsl:stylesheet exclude-result-prefixes="#all" version="2.0"
  xmlns:tei="http://www.tei-c.org/ns/1.0"
  xmlns:xsl="http://www.w3.org/1999/XSL/Transform">
  <!-- This XSLT transforms a set of EpiDoc documents into a Solr
  index document representing an index of symbols in those
  documents. -->
  <xsl:import href="epidoc-index-utils.xml" />
  <xsl:param name="index_type" />
  <xsl:param name="subdirectory" />
  <xsl:template match="/">
    <add>
      <xsl:for-each-group select="//tei:expan[ancestor::tei:div/@type='edition']"
        group-by="concat(string-join(./tei:abbr, ','),'-',.)">
        <doc>
          <field name="document_type">
            <xsl:value-of select="$subdirectory" />
            <xsl:text>_</xsl:text>
            <xsl:value-of select="$index_type" />
            <xsl:text>_index</xsl:text>
          </field>
          <xsl:call-template name="field_file_path" />
          <field name="index_item_name">
            <xsl:value-of select="string-join(./tei:abbr, ',')" />
          </field>
          <field name="index_abbreviation_expansion">
            <xsl:value-of select="//text()[not(ancestor::tei:am)]"/>
          </field>
          <xsl:apply-templates select="current-group()" />
        </doc>
      </xsl:for-each-group>
    </add>
  </xsl:template>
  <xsl:template match="tei:expan">
    <xsl:call-template name="field_index_instance_location" />
  </xsl:template>
```

</xsl:stylesheet>

შემდეგ ვქმნით index-epidoc-abbreviation.xml ფაილს, ხოლო პროექტის სქემაში schema.xml ვამატებთ ნებისმიერ ახალ ველს, რომლის ამოკრებაც გვჭირდება ფაილებიდან (i.e. ნებისმიერი თავი, რომელსაც თანმიმდევრულად ვიყენებდით პროექტის ყოველი წარწერის კოდირებისათვის და მონაცემები, რომელიც ამ თავით მოვნიშნეთ, მანიპულირებადია სტაილშეიტების საშუალებით კორპუსის მიზნებიდან გამომდინარე).

რადგან საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსი ორენოვან ვებგვერდს წარმოადგენს, EFES პლატფორმის თარგმნა გახდა აუცილებელი და ამისათვის რეკომენდაციის მიხედვით *i18n:key* ელემენტი გამოვიყენეთ, რაც ნიშნავს, რომ თითოეული სათარგმნი ველი ამ თავშია

i18n:text მოქცეული, საბოლოოდ კი თარგმანი messages_ka.xml ფაილში იყრის თავს:

```
<?xml version="1.0" encoding="utf-8"?>
<!-- Example format for catalogue files. -->
<catalogue xml:lang="ka">
  <!-- header -->
  <message key="ecg">სეკ</message>
  <!-- მენიუ -->
  <message key="menu-inscriptions">წარწერები</message>
  <message key="menu-indices">ინდექსი</message>
  <message key="menu-index-abbreviation">ქარაგმა</message>
  <message key="menu-index-fragment">ფრაგმენტები</message>
  <message key="menu-index-lemma">ლემა</message>
  <message key="menu-index-numeral">რიცხვი</message>
  <message key="menu-index-person_name">პირთა საძიებელი</message>
  <message key="menu-index-symbol">სიმბოლო</message>
  <message key="menu-index-word">სიტყვანი</message>
  <message key="menu-index-role_name">წოდებები</message>
  <message key="menu-index-place_name">მოხსენიებული ადგილები</message>
  <message key="menu-prosopography">პროსოპოგრაფია</message>
  <message key="menu-search">ძიება</message>
  <message key="menu-admin">ადმინი</message>
  <message key="home-title">საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსი</message>
  <message key="language">ენა</message>
  <message key="about">პროექტის შესახებ</message>
```

<!-- added text -->

<message key="menu">

მენიუ

</message>

<message key="home-text">საქართველოში აღმოჩენილი ეპიგრაფიკული ძეგლებისა და ქართველ მეცნიერთა მიერ XX საუკუნის 40-იანი წლებიდან შექმნილი კრიტიკული გამოცემების, როგორც კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და მათი საერთაშორისო ეპიგრაფიკული საზოგადოების კვლევის საგნად ქცევისათვის,

აუცილებელია თანამედროვე სტანდარტების მიხედვით შეიქმნას საქართველოში აღმოჩენილი ეპიგრაფიკული ძეგლების ელექტრონული გამოცემა - კორპუსები. პროექტის მიზანია ეპიგრაფიკული საზოგადოებისათვის ელექტრონული ეპიგრაფიკული კორპუსის გამოცემის საერთაშორისო სტანდარტების გაცნობა და ამ საკითხის გარშემო მსჯელობის დანერგვა.

ეპიგრაფიკული და პაპიროლოგიური ტექსტების გამოცემის პირველი საერთაშორისო სტანდარტი 1931 წელს შეიქმნა და ლაიდენის კონვენციის სახელითაა ცნობილი. 2000 წლიდან ჩრდილოეთ კაროლინის უნივერსიტეტში იქმნება ერთიანი რეკომენდაციები ეპიგრაფიკული ძეგლების TEI-სა (Text Encoding Initiative) და XML-ში (Extensible Markup Language) სტრუქტურული აღწერისათვის.

რეკომენდაციების ერთობლიობა დღეს EpiDoc-ის სახელითაა ცნობილი და მის განვითარებაში ყოველდღიურად არიან ჩართული ლონდონის კინგს კოლეჯის, ლაიფციგის უნივერსიტეტის ციფრული ჰუმანიტარიის მიმართულების მკვლევრები. EpiDoc-ის წესების ერთობლიობა თავდაპირველად იქმნებოდა ლაიდენის კონვენციის მიხედვით გამოცემული წყაროების ციფრული დოკუმენტირებისათვის. თუმცა დღეს EpiDoc საზოგადოება ყოველწლიურად ფართოვდება და, შესაბამისად, ციფრული გამოცემის წესებში აისახება ახალი საკვლევო ძეგლებისა და გამოცემების თავისებურებები. დღეისათვის მოქმედებს EpiDoc-ის მერვე რედაქცია.

სამეცნიერო ღირებულების თანამედროვე ეპიგრაფიკული გამოცემის შექმნისათვის აუცილებელია როგორც EpiDoc საზოგადოებასთან, ასევე ევროპის ძველი ბერძნული და ლათინური ეპიგრაფიკის ქსელ EAGLE Europeana-სთან თანამშრომლობა (ქსელი შექმნილია ევროკომისიის ინფორმაციისა და კომუნიკაციის ტექნოლოგიების პოლიტიკის მხარდამჭერი პროგრამის ფარგლებში).

EAGLE მუშაობს EpiDoc სტანდარტის მიხედვით შექმნილი ელექტრონული გამოცემების ე.წ. Linked Data-ს (ბმულებით დაკავშირებული მონაცემები) პრინციპით გაერთიანებისათვის. არანაკლებ მნიშვნელოვანია, რომ EAGLE ცდილობს სამეცნიერო გამოცემებზე წვდომა ჩვეულებრივი მომხმარებლისათვის მაქსიმალურად გააადვილოს. EAGLE მემორანდუმის საფუძველზე თანამშრომლობს კვლევით დაწესებულებებთან და მათ მონაცემთა ბაზების გამართვაში ეხმარება; ევროპის ეპიგრაფიკოსთა საზოგადოება მობილურ აპლიკაციებს ქმნის არა მხოლოდ საკუთარი პროექტების, არამედ კვლევითი ორგანიზაციების გამოცემებისათვისაც.

</message>

<message key="home-text-first">

საქართველოში აღმოჩენილი ეპიგრაფიკული ძეგლებისა და ქართველ მეცნიერთა მიერ XX საუკუნის 40-იანი წლებიდან შექმნილი კრიტიკული გამოცემების, როგორც კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და მათი საერთაშორისო ეპიგრაფიკული საზოგადოების კვლევის საგნად ქცევისათვის, აუცილებელია თანამედროვე სტანდარტების მიხედვით შეიქმნას საქართველოში აღმოჩენილი ეპიგრაფიკული ძეგლების ელექტრონული გამოცემა - კორპუსები. პროექტის

მიზანია ეპიგრაფიკული საზოგადოებისათვის ელექტრონული ეპიგრაფიკული კორპუსის გამოცემის საერთაშორისო სტანდარტების გაცნობა და ამ საკითხის გარშემო მსჯელობის დაწყება.

</message>

<message key="home-text-second">

ეპიგრაფიკული და პაპიროლოგიური ტექსტების გამოცემის პირველი საერთაშორისო სტანდარტი 1931 წელს შეიქმნა და ლაიდენის კონვენციის სახელითაა ცნობილი. 2000 წლიდან ჩრდილოეთ კაროლინის უნივერსიტეტში იქმნება ერთიანი რეკომენდაციები ეპიგრაფიკული ძეგლების TEI-სა (Text Encoding Initiative) და XML-ში (Extensible Markup Language) სტრუქტურული აღწერისათვის. რეკომენდაციების ერთობლიობა დღეს EpiDoc-ის სახელითაა ცნობილი და მის განვითარებაში ყოველდღიურად არიან ჩართული ლონდონის კინგს კოლეჯის, ლაიფციგის უნივერსიტეტის ციფრული ჰუმანიტარიის მიმართულების მკვლევრები.

</message>

<message key="home-text-third">

EpiDoc-ის წესების ერთობლიობა თავდაპირველად იქმნებოდა ლაიდენის კონვენციის მიხედვით გამოცემული წყაროების ციფრული დოკუმენტირებისათვის. თუმცა დღეს EpiDoc საზოგადოება ყოველწლიურად ფართოვდება და, შესაბამისად, ციფრული გამოცემის წესებში აისახება ახალი საკვლევე ძეგლებისა და გამოცემების თავისებურებები. დღეისათვის მოქმედებს EpiDoc-ის მერვე რედაქცია. სამეცნიერო ღირებულების თანამედროვე ეპიგრაფიკული გამოცემის შექმნისათვის აუცილებელია როგორც EpiDoc საზოგადოებასთან, ასევე ევროპის ძველი ბერძნული და ლათინური ეპიგრაფიკის ქსელ EAGLE Europeana-სთან თანამშრომლობა (ქსელი შექმნილია ევროკომისიის ინფორმაციისა და კომუნიკაციის ტექნოლოგიების პოლიტიკის მხარდამჭერი პროგრამის ფარგლებში).

EAGLE მუშაობს EpiDoc სტანდარტის მიხედვით შექმნილი ელექტრონული გამოცემების ე.წ. Linked Data-ს (ბმულებით დაკავშირებული მონაცემები) პრინციპით გაერთიანებისათვის. არანაკლებ მნიშვნელოვანია, რომ EAGLE ცდილობს სამეცნიერო გამოცემებზე წვდომა ჩვეულებრივი მომხმარებლისათვის მაქსიმალურად გააადვილოს. EAGLE მემორანდუმის საფუძველზე თანამშრომლობს კვლევით დაწესებულებებთან და მათ მონაცემთა ბაზების გამართვაში ეხმარება; ევროპის ეპიგრაფიკოსთა საზოგადოება მობილურ აპლიკაციებს ქმნის არა მხოლოდ საკუთარი პროექტების, არამედ კვლევითი ორგანიზაციების გამოცემებისათვისაც.

</message>

<message key="visual-content-source">

წყარო: საქართველოს ეროვნული არქივი

</message>

<!-- end of added text" -->

<message key="menu-concordances">კონკორდანსი</message>

<message key="menu-concordance-bibliography">ბიბლიოგრაფია</message>

<message key="menu-inscriptions_georgian">ქართული წარწერები</message>

<message key="menu-inscriptions_armenian">სომხური წარწერები</message>

<message key="menu-inscriptions_greek">ბერძნული წარწერები</message>

<message key="menu-inscriptions_hebrew">ებრაული წარწერები</message>

<message key="menu-inscriptions_aramaic">არამეული წარწერები</message>

<message key="menu-inscriptions_latin">ლათინური წარწერები</message>

<!-- საინდექსაციო გვერდზე -->

<message key="index_title">ნარწერები</message>

<message key="index_inscription">ნარწერების სრული ჩამონათვალი</message>

<message key="filename">ფაილი</message>

<message key="file_title">ნარწერის სათაური</message>

<message key="editor">რედაქტორი/გამომცემელი: </message>

<message key="index_desc">ნარწერების საინდექსაციო გვერდების სანახავად მიჰყევით ბმულს</message>

<message key="download">შეგიძლიათ გადმოწეროთ ნარწერები XML ფორმატში</message>

<message key="epidoc_indices">საინდექსაციო გვერდები</message>

<message key="indices_desc">საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის ავტომატური საინდექსაციო გვერდები</message>

<message key="symbols">სიმბოლოები</message>

<message key="symbols_desc">კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია ნარწერა, რომელშიც სიმბოლო სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი</message>

<message key="abbr">ქარაგმა</message>

<message key="abbr_ex">გახსნა</message>

<message key="abbr_desc">კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია ნარწერა, რომელშიც ქარაგმა სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი.

მიღებულია, რომ ეპიგრაფიკულ ძეგლებში დაქარაგმების ისეთივე წესები გამოიყენებოდა როგორც ხელნაწერებში.

მხოლოდ ასოიანი დაქარაგმების დროს შემოკლების მიზნით წერდნენ სიტყვის მხოლოდ დასაწყის ასოს.

შუაშეკვეცილობითი დაქარაგმების დროს შესამოკლებელი სიტყვა წარმოდგენილია დასაწყისი და ბოლო ასოებით ან მარცვლებით.

უხმოვნო დაქარაგმების დროს შემოკლება ხდება ხმოვნების ხარჯზე.

</message>

<message key="fragments">ფრაგმენტები</message>

<message key="indices_tabl_lang">ენა</message>

<message key="indices_ref">ნარწერა</message>

<message key="fragment_desc">კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია ნარწერა, რომელშიც სიმბოლო სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი.</message>

<message key="num">რიცხვი</message>

<message key="value">მნიშვნელობა</message>

<message key="num_desc">კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია ნარწერა, რომელშიც ასოს რიცხვითი მნიშვნელობა სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი.</message>

<message key="words">სიტყვანი</message>

<message key="words_desc">კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია ნარწერა, რომელშიც სიტყვა სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი.

</message>

<message key="lemma">ლემების სია</message>

<message key="lemma_desc">კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია წარწერა, რომელშიც ლემის რეალიზაცია სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი.</message>

<message key="persname">პირთა სახელები</message>

<message key="relation">კავშირი</message>

<message key="status">სტატუსი</message>

<message key="ethnic_name">ეთნიკური</message>

<message key="toponym">ტოპონიმი</message>

<message key="date">თარიღი: </message>

<message key="role_name">წოდებები</message>

<message key="name">სახელი</message>

<message key="placename">წარმომავლობა</message>

<message key="persname_desc">კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია წარწერა, რომელშიც პირის სახელი სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი.</message>

<message key="rolename_desc">კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია წარწერა, რომელშიც მოხელეობის სახელი სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი.</message>

<message key="place_name">ადგილთა საძიებელი</message>

<message key="placename_desc">კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია წარწერა, რომელშიც ადგილის სახელი სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი.</message>

<message key="filename_desc">ქართული წარწერები</message>

<message key="transL_persname">თარგმანი</message>

<message key="title">წოდება</message>

<message key="bibl_c">ბიბლიოგრაფია</message>

<message key="local-search">დეტალური ძიება</message>

<message key="search">ძიების პარამეტრები</message>

<message key="search_Lemma">ძიება ლემატიზებულ ტექსტში</message>

<message key="search_greek">ბერძნული ანბანი</message>

<message key="search_new">ხელახალი ძიება</message>

<message key="search_date">თარიღი</message>

<message key="facets">საძიებო კრიტერიუმები</message>

<message key="filtered">არჩეულია</message>

<message key="no-result">არაფერი მოიძებნა</message>

<message key="facet-orig_in_place">წარმომავლობა</message>

<message key="facet-support_material">მასალა</message>

<message key="facet-inscription_category">ტექსტის კატეგორია </message>

<message key="facet-script_type">დამწერლობა</message>

<message key="facet-execution">შესრულების ტექნიკა</message>

<message key="facet-khanmetoba">ხანმეტობა და ჰანმეტობა</message>

<message key="facet-date_in_text">თარიღი ტექსტში</message>

<message key="facet-curse">წყევლის ფორმულები</message>

<message key="facet-decoration">დეკორი</message>

<message key="facet-source_repository">დაცულია</message>

<message key="facet-support_object_type">ობიექტის ტიპი</message>

<message key="facet-inscription_collection">წარწერის ტიპი</message>

<message key="facet-origin_date_evidence">დათარიღების საფუძველი</message>

<message key="facet-mentioned_places">მოსხენიებული ადგილები</message>

<message key="facet-mentioned_divinities">მოსხენიებული წმინდანები</message>

<message key="facet-found_provenance">აღმოჩენის ადგილი</message>

<message key="facet-inscription_type">წარწერის ტიპი</message>

<!-- გამოცემის გვერდი iospe-->

<message key="epidoc-xslt-iospe-monument">ძეგლი</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-monument-type">ობიექტის ტიპი: </message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-not-specified">არ არის მითითებული</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-material">მასალა: </message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-description">აღწერა:</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-find-place">აღმოჩენის ადგილი:</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-unknown">არ არის მითითებული</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-find-circumstances">გარემოებები:</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-find-context">კონტექსტი:</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-modern-location">ამჟამინდელი მდებარეობა:</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-dimensions">ზომა: </message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-institution-inventory">ინსტიტუცია და შიფრი:</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-inscribed-field">წარწერიანი ზედაპირი:</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-faces-code">აღწერა:</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-placement-text">ტექსტის მდებარეობა:</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-style-lettering">ასოთა მოხაზულობა: </message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-letterheights">ასოთა სიმაღლე:</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-text">ტექსტი</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-origin">წარმომავლობა</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-category">კატეგორია</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-date">დათარიღება</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-dating-criteria">დათარიღების საფუძველი</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-editions">გამოცემები</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-unpublished">გამოუცემელი</message>

<message key="epidoc-xslt-iospe-apparatus">კრიტიკული აპარატი</message>
<message key="epidoc-xslt-iospe-translation">თარგმანი: </message>
<message key="epidoc-xslt-iospe-commentary">კომენტარი: </message>
<message key="epidoc-xslt-iospe-images">ფოტო</message>
<message key="epidoc-xslt-iospe-handnote">ანბანი, შესრულების ტექნიკა: </message>
<message key="epidoc-xslt-iospe-deconote">დეკორი: </message>
<message key="epidoc-xslt-iospe-condition">მდგომარეობა: </message>
<message key="epidoc-xslt-iospe-changes">ცვლილებები ფაილში: </message>
<message key="epidoc-xslt-iospe-public">ციფრული გამოცემა: </message>

<!-- გამოცემის გვერდი inslib -->

<message key="epidoc-xslt-inslib-description">აღწერა</message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-unknown">უცნობია</message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-text">ნარწერიანი ზედაპირი: </message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-letters">ასოთა მოხაზულობა</message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-date">დათარიღება: </message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-findspot">სადაურობა: </message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-original-location">თავდაპირველი მდებარეობა: </message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-last-recorded-location">ბოლო აღწერილი მდებარეობა: </message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-repository">ამჟამინდელი მდებარეობა: </message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-edition">კრიტიკული</message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-diplomatic">დიპლომატიური</message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-translation">თარგმანი</message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-commentary">კომენტარი</message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-bibliography">ბიბლიოგრაფია: </message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-constituted-from">ამოკითხვა</message>
<message key="epidoc-xslt-inslib-images">ფოტო</message>

<!-- გამოცემის გვერდი sample -->

<message key="epidoc-xslt-sample-translation">თარგმანი</message>
<message key="epidoc-xslt-ecg-edition">კრიტიკული</message>
<message key="epidoc-xslt-ecg-diplomatic">დიპლომატიური</message>
</catalogue>

ლემების საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე

ნარწერის ტექსტის კოდირების აღწერისას მოვიტანეთ მინიმალური ლინგვისტური ანოტირების მაგალითი. საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსისათვის შევიმუშავეთ წესი, რომლის მიხედვითაც თითოეულ სიტყვას, გარდა კავშირებისა ერთვის შესაბამისი სალექსიკონო ფორმა, ანუ ლემა. ზემოგანხილული EpiDoc კოდირების საფუძველზე, EFES პლატფორმის epidoc.xml ფაილში დავამატეთ შესაბამისი ცხრილის ველები:

```
<!-- ლემების სია -->
<div xml:id="lemma">
  <head><i18n:text i18n:key="lemma">Lemmata</i18n:text></head>
  <div type="headings">
    <list>
      <item><i18n:text i18n:key="lemma">Lemma</i18n:text></item>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="indices_tabL_lang">Language code</i18n:text>
      </item>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="indices_ref">References</i18n:text>
      </item>
    </list>
  </div>
  <div type="notes">
    <list>
      <item>
        <p><i18n:text i18n:key="lemma_desc">Square brackets [ ] indicate that the name/word is partially or
completely restored in this inscription.</i18n:text></p>
      </item>
    </list>
  </div>
</div>
```

epidoc-lemma-index-to-solr.xsl სტაილშეიტის საშუალებით განვსაზღვრავთ რა მონაცემები უნდა „ჩაისხას“ შექმნილ ცხრილში:

```
<?xml version="1.0" encoding="utf-8"?>
<xsl:stylesheet exclude-result-prefixes="#all"
  version="2.0"
  xmlns:tei="http://www.tei-c.org/ns/1.0"
  xmlns:xsl="http://www.w3.org/1999/XSL/Transform">
```

```

<!-- This XSLT transforms a set of EpiDoc documents into a Solr
index document representing an index of symbols in those
documents. -->
<xsl:import href="epidoc-index-utils.xsl" />
<xsl:param name="index_type" />
<xsl:param name="subdirectory" />
<xsl:template match="/">
  <xsl:variable name="root" select="." />
  <xsl:variable name="lemma-values">
    <xsl:for-each select="//tei:w[@lemma][ancestor::tei:div/@type='edition']/@lemma">
      <xsl:value-of select="normalize-space(.)" />
      <xsl:text> </xsl:text>
    </xsl:for-each>
  </xsl:variable>
  <xsl:variable name="lemmata"
    select="distinct-values(tokenize(normalize-space($lemma-values), '\s+'))" />
  <add>
    <xsl:for-each select="$lemmata">
      <xsl:variable name="lemma" select="." />
      <xsl:variable name="w" select="$root//tei:w[ancestor::tei:div/@type='edition'][contains(concat(' ', @lemma, ' '),
$lemma)]" />
      <doc>
        <field name="document_type">
          <xsl:value-of select="$subdirectory" />
          <xsl:text>_</xsl:text>
          <xsl:value-of select="$index_type" />
          <xsl:text>_index</xsl:text>
        </field>
        <xsl:call-template name="field_file_path" />
        <field name="index_item_name">
          <xsl:value-of select="$lemma" />
          <xsl:value-of select="count($w)" />
        </field>
        <field name="language_code">
          <xsl:value-of select="$w[1]/ancestor-or-self::*[@xml:lang][1]/@xml:lang"/>
        </field>
        <xsl:apply-templates select="$w" />
      </doc>
    </xsl:for-each>

```

```

</add>
</xsl:template>
<xsl:template match="tei:w">
  <xsl:call-template name="field_index_instance_location" />
</xsl:template>
</xsl:stylesheet>

```

შემდეგ შევქმენით index-lemma-abbreviation.xml ფაილი, რის შემდეგაც, EFES პლატფორმის სამართავი პანელიდან შესაძლებელი ხდება წარწერების XML ფაილების დაინდექსირება და თითოეული წარწერისათვის ლემების ამოკრება.

მოხსენიებული ადგილების საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე

წარწერაში მოხსენიებული ადგილთა სახელების კოდირება EpiDoc წესების მიხედვით წარწერის ტექსტის კოდირების ქვეთავში განვიხილეთ, EFES პლატფორმაზე ამ წესების მიხედვით კოდირებული წარწერებიდან ადგილთა სახელების ამოსაკრებად epidoc.xml ფაილში დავამატეთ შესაბამისი ცხრილის ველები:

```

<!-- ადგილის სახელი -->
<div xml:id="mentioned_places">
  <head><i18n:text i18n:key="place_name">Place Names</i18n:text></head>
  <div type="headings">
    <list>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="place_name">Place Name</i18n:text>
      </item>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="indices_tab_lang">Language code</i18n:text>
      </item>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="indices_ref">References</i18n:text>
      </item>
    </list>
  </div>

```

epidoc-place_name-index-to-solr.xml სტაილშიტით კი განვსაზღვრავთ ცხრილის თითოეულ სვეტში წარწერებიდან ამოკრებილი რა მონაცემები უნდა განთავსდეს:

```
<?xml version="1.0" encoding="utf-8"?>
```



```

<xsl:stylesheet exclude-result-prefixes="#all"
    version="2.0"
    xmlns:tei="http://www.tei-c.org/ns/1.0"
    xmlns:xsl="http://www.w3.org/1999/XSL/Transform">
<!-- This XSLT transforms a set of EpiDoc documents into a Solr
    index document representing an index of symbols in those
    documents. -->
<xsl:import href="epidoc-index-utils.xsl" />
<xsl:param name="index_type" />
<xsl:param name="subdirectory" />
<xsl:template match="/">
    <add>
        <xsl:for-each-group select="//tei:placeName[@nymRef][ancestor::tei:div/@type='edition']" group-by="@nymRef">
            <doc>
                <field name="document_type">
                    <xsl:value-of select="$subdirectory" />
                    <xsl:text>_</xsl:text>
                    <xsl:value-of select="$index_type" />
                    <xsl:text>_index</xsl:text>
                </field>
                <xsl:call-template name="field_file_path" />
                <field name="index_item_name">
                    <xsl:value-of select="@nymRef" />
                </field>
                <xsl:apply-templates select="current-group()" />

                <field name="language_code">
                    <xsl:value-of select="@nymRef[1]/ancestor-or-self::*[@xml:lang][1]/@xml:lang"/>
                </field>
            </doc>
        </xsl:for-each-group>
    </add>
</xsl:template>
<xsl:template match="tei:placeName">
    <xsl:call-template name="field_index_instance_location" />
</xsl:template>
</xsl:stylesheet>

```

ერთი მხრივ, წინა თავში განხილული EpiDoc კოდირებისა და მეორე მხრივ ამ ცვლილებების საფუძველზე კორპუსის მენიუს შესაბამის განყოფილებებში ვიღებთ ავტომატურად დაინდექსირებულ ადგილთა სახელების სიას:

ადგილთა სახელები	ტიპი	ნარწერა
Ἀβασγία	Ethnic	[ECG280.2]
Ἀβασγία	Toponym	ECG316.8
Ἄϊδος	Toponym	ECG071.5
Ἄρμενία	Toponym	ECG006.1
Βιθυνίος	Ethnic	[ECG021.2.9]
Διοσκουρία	Toponym	ECG301.6
Ζικχία	Toponym	ECG405.1
Ἡρακλείας	Toponym	[ECG287.2]
Ἰβηρ	Ethnic	ECG006.3 ECG077.14
Νάξιος	Ethnic	ECG324.3
Σύρι	Toponym	ECG011.17
საქსაჲ (აფხაზთა)	Toponym	ECG152.4
ნიქსიქსე (უფლისციხე)	Toponym	ECG152.7
აგარიან	Ethnic	ECG099.3.13
ანბერდი	Toponym	[ECG170.2]
ატენ	Toponym	ECG1031.9
ატენი	Toponym	[ECG016.1] ECG1031.2 ECG1031.2
აფხაზ	Ethnic	ECG915.17
ამოცქი (Աշոցք)	Toponym	ECG170.6
ანყური	Toponym	ECG094.2 ECG095.6 ECG100.1
ბერდიკი (Βεργίχ)	Toponym	ECG172.6
ბოლნისი	Toponym	[ECG057.2]

გაენონი	Toponym	ECG356.2
განძა	Toponym	ECG356.3
გოლგოთა	Toponym	[ECG356.1]
დმანის	Toponym	[ECG244.1] [ECG244.4] ECG254.16 [ECG257.3] ECG257.7
ვალე	Toponym	ECG099.2.4
ვარძაგარა	Toponym	ECG252.1.3
ვარძია	Toponym	ECG092.1 ECG092.4 ECG093.1
ვალეძორი	Toponym	ECG356.2
ვაში (ყაჯუ)	Toponym	[ECG170.7]
ზაქევონქი (Закевонск)	Toponym	ECG171.11
თმოგვი	Toponym	ECG092.5
კაიტბუკი	Toponym	ECG356.3
კერროლი	Toponym	ECG356.3
კერვენუტი (ყენესუს)	Toponym	ECG171.12
კოში	Toponym	ECG352.1.3
ლორე (Lore)	Toponym	ECG170.17
მაჭა	Toponym	ECG085.7
მიჯა	Toponym	ECG237.3 ECG237.4
ნორბედი	Toponym	ECG356.3
ოპიზა	Toponym	ECG1103.3
რევი	Toponym	ECG085.3
საბერძნეთ	Toponym	ECG080.4
სარვენისნი	Toponym	ECG080.10
საფარა	Toponym	[ECG096.1]
სომეხი (hwng)	Toponym	ECG170.15 ECG170.17 ECG173.1
ფურტავი	Toponym	ECG1006.2

ქართველ	Ethnic	ECG099.1.6 ECG1006.4
ქართველი (ქრსაგ)	Ethnic	ECG170.17
ქართლ	Toponym	ECG026.4 ECG214.1
ქართლ	Toponym	[ECG224.1]
შათი	Toponym	ECG356.2
შარჰი	Toponym	ECG356.2
შაშიანი	Toponym	ECG349.3
ციხისჯუარ	Toponym	ECG122.2
ხარსანანი	Toponym	ECG080.9
ჰალალაშენი (რაქაქაქს)	Toponym	ECG170.6
ჰალბატი (რაქაქას)	Toponym	ECG167.1 ECG170.5 ECG170.7 ECG171.4 ECG173.3
ჰალბატი (რაქაქასა)	Toponym	ECG170.9
ჰინვანი	Toponym	

ნოდებათა საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე

ნარწერის ტექსტში დადასტურებული ნოდებათა სახელების EpiDoc წესების მიხედვით კოდირების შემდეგ, EFES პლატფორმის შესაბამის კომპონენტებში შევიტანეთ ცვლილებები, epidoc.xml ფაილში დავამატეთ შესაბამისი ველები:

```
<!-- მოხელეობი სახელი -->
<div xml:id="role_name">
<head><i18n:text i18n:key="role_name">Role Names</i18n:text></head>
<div type="headings">
<list>
<item>
<i18n:text i18n:key="role_name">Role Name</i18n:text>
</item>
<item>
<i18n:text i18n:key="indices_tabl_lang">Language code</i18n:text>
```

```

</item>
<item>
  <i18n:text i18n:key="indices_ref">References</i18n:text>
</item>
</list>
</div>
<div type="notes">
<list>
<item>
  <p><i18n:text i18n:key="rolename_desc">Square brackets [ ] indicate that the name/word is partially or
completely restored in this inscription.</i18n:text></p>
</item>
</list>
</div>
</div>

```

რადგანაც ჩვენს კორპუსში დაცულ სხვადასხვაენოვან ნარწერებში გვხვდება მოხელეობის სახელები ცხრილის ერთი სვეტი ენის კოდისათვის გამოყავით.

შემდეგ, epidoc-role_name-index-to-solr.xsl სტაილშიტში გავწერეთ ნარწერებიდან დაინდექსირებული რომელი მონაცემები უნდა განთავსდეს ცხრილში:

```

<?xml version="1.0" encoding="utf-8"?>
<xsl:stylesheet exclude-result-prefixes="#all"
  version="2.0"
  xmlns:tei="http://www.tei-c.org/ns/1.0"
  xmlns:xsl="http://www.w3.org/1999/XSL/Transform">
<!-- This XSLT transforms a set of EpiDoc documents into a Solr
  index document representing an index of symbols in those
  documents. -->
<xsl:import href="epidoc-index-utils.xsl" />
<xsl:param name="index_type" />
<xsl:param name="subdirectory" />
<xsl:template match="/">
<add>
  <xsl:for-each-group select="//tei:roleName[@nymRef][ancestor::tei:div/@type='edition']" group-by="@nymRef">
  <doc>
    <field name="document_type">
      <xsl:value-of select="$subdirectory" />
      <xsl:text>_</xsl:text>

```

```

<xsl:value-of select="$index_type" />
<xsl:text>_index</xsl:text>
</field>
<xsl:call-template name="field_file_path" />
<field name="index_item_name">
  <xsl:value-of select="@nymRef" />
</field>
<xsl:apply-templates select="current-group()" />
<field name="language_code">
  <xsl:value-of select="@nymRef[1]/ancestor-or-self::*[@xml:lang][1]/@xml:lang"/>
</field>
</doc>
</xsl:for-each-group>
</add>
</xsl:template>
<xsl:template match="tei:roleName">
  <xsl:call-template name="field_index_instance_location" />
</xsl:template>
</xsl:stylesheet>

```

შედეგად, მენიუს შესაბამის განყოფილებაში კორპუსში მოხსენიებული ყველა მოხელეობის სახელის ნახვა შესაძლებელი:

კვადრატული ფრჩხილით [] აღნიშნულია წარწერა, რომელშიც მოხელეობის სახელი სრულად ან ნაწილობრივად აღდგენილი.		
წოდებები	ენა	წარწერა
ἀββᾶ	grc	[ECG002.3]
ἀρχιερεύς	grc	[ECG077.2]
ἀρχιζαγράφος	grc	ECG009.1 ECG075.7
ἀρχιτέκτων	grc	ECG009.2 ECG075.8
ἀστυνόμος	grc	[ECG320.1]
Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ	grc	[ECG077.1]
αὐτοκράτωρ	grc	[ECG077.4] ECG077.7
βασιλεύς Ἀρμενίας	grc	[ECG006.1]

βασιλεύς Ἰβήρων	grc	ECG006.3 ECG077.13
βασιλεύς	grc	[ECG005.1] ECG015.1.3 ECG077.14 ECG328.2.1
βασίλισσα	grc	ECG005.8 ECG324.3
δημαρχικός ἐξουσίας	grc	[ECG077.3] ECG077.8
ἐπαρχος	grc	ECG283.2.2
ἐπίσκοπος	grc	[ECG289.2] ECG317.8
ἐπίτροπος	grc	[ECG005.3] [ECG006.6]
ήσυχαστής	grc	[ECG002.2]
Καῖσαρ	grc	[ECG077.1]
καῖσαρ	grc	ECG077.7 ECG077.11
λεγωνάρις	grc	[ECG333.6]
πατήρ πατρίδος	grc	ECG077.6
πιτιάζης	grc	ECG015.1.3
πιτιάξης	grc	ECG327.8
σεβαστός	grc	[ECG077.2] ECG077.8 ECG077.11
στρατιώτης	grc	[ECG333.5]
τέκτων	grc	ECG075.4
τιμητής	grc	[ECG077.6] ECG077.10
τροφεύς	grc	[ECG005.2] ECG006.6
ὑπατος	grc	ECG077.5 ECG077.9 ECG077.12
Γωαυμ	hy	ECG157.3
ῥωαυληρ	hy	ECG152.5

ათაბაგ	ka	ECG099.1.10 ECG099.2.10 ECG315.6 ECG341.3 ECG341.4 ECG351.6
ათაბაქ	ka	ECG339.3
ამბა	ka	ECG149.2
ამირა	ka	ECG221.6 ECG382.2
ამირობა	ka	ECG254.17
ამირსპასალარ	ka	ECG099.1.11 ECG335.6 ECG340.3 ECG345.5 ECG351.6 ECG356.2
ამირსპასალარი (ამჩირსაყასაყარ)	hy	ECG170.3 ECG172.1
არქიმანდრიტ	ka	ECG555.3
ატენის ციხისთავი	ka	ECG1031.2
აფხაზთა და ქართველთა მეფე	ka	ECG902.6
ალმაშენებელ	ka	ECG093.3 ECG094.2 ECG097.1
ბარზბან	ka	ECG373.3
ბედიელი	ka	ECG512.2
ბოლნელი ეპისკოპოსი	ka	ECG070.3
ბოლნელი	ka	ECG068.3
გალატოზ	ka	ECG494.1 ECG916.17
დედოფალ	ka	[ECG089.3] ECG099.3.3 ECG145.9 ECG247.3 ECG088.2
დეკანოზ	ka	ECG146.6

ეპისკოპოზ	ka	ECG095.6
ეპისკოპოს	ka	ECG134.2 ECG141.2
ეპისკოპოს	ka	ECG025.2 [ECG052.4] [ECG053.1] ECG143.3 ECG148.1 [ECG231.1] [ECG244.7] [ECG355.8] ECG148.1
ეპისკოპოსი (ხაჩსიკიყი)	hy	ECG170.17
ერისთავ	ka	ECG094.2 ECG117.3 ECG241.2 ECG249.1.2 [ECG388.8]
ერისთავთ-ერისთავ	ka	ECG112.2 ECG221.6 ECG225.1.3 ECG225.3.5 ECG225.4.4 ECG228.1 ECG384.2
ერისთავთ-ერისთავი	ka	[ECG070.3] ECG221.4
ერისთავობა	ka	ECG131.2.12
ვარძიელი საწოლის მწიგნობარი	ka	[ECG092.4]
იესეიან-დავითიან-სოლომონიან-ბაგრატოვანი	ka	ECG099.1.4
იშხანი, მთავარი (იქხას)	hy	ECG170.4 ECG170.4
კათალიკოზ	ka	ECG214.2 ECG224.1
კუმურდოელი	ka	ECG145.13 ECG146.1 ECG148.1

კურაპალატ	ka	ECG080.5 ECG1031.11
მამად-მთავარ	ka	[ECG257.3]
მამათმთავარ	ka	ECG255.2 ECG255.7 [ECG336.4]
მამათმთავრობა	ka	[ECG257.7]
მამასახლის	ka	ECG1031.13
მამფალი	ka	ECG068.5 ECG068.6
მანგლელი	ka	ECG149.4
მანდატურთუხუცეს	ka	[ECG335.5] [ECG336.3] ECG339.2 ECG341.2 ECG342.1 ECG345.4 ECG349.3 ECG350.2 ECG351.5 ECG356.2 ECG352.1.2
მანდატურთუხუცესი (მასიუასიიქაქილგეს)	hy	ECG170.3
მაშენებელ	ka	ECG493.3
მეორედ მაშენებელი	ka	ECG1103.2
მეფე (ქადასიი)	hy	ECG170.2 ECG170.2

მეფე	ka	[ECG052.1] ECG080.6 [ECG089.2] ECG099.1.9 ECG099.3.1 ECG101.1.1 [ECG145.5] ECG212.2 ECG212.3 ECG217.1 ECG217.1 ECG221.4 [ECG249.1.1] [ECG261.8] ECG261.15 ECG383.1 ECG902.10 ECG915.17
მეფეთ მეფე	ka	[ECG092.3] ECG530.1 ECG530.2
მეფეთა მეფე	ka	ECG085.2 ECG088.1 ECG099.1.6 ECG1031.3 ECG1031.10
მეფეთამეფობა	ka	ECG254.11 ECG255.2
მეფობა	ka	ECG089.4 ECG247.2 ECG254.14 ECG254.22 [ECG255.3]
მელვინეთუხუცეს	ka	ECG344.1
მთავარეპისკოპოს	ka	ECG094.2
მთავარეპისკოპოს	ka	ECG100.2
მიტროპოლიტი	ka	ECG447.2
მნათე	ka	ECG501.1
მოლარეთუხუცესი	ka	[ECG530.3]
მოდლუარ	ka	ECG096.2 ECG097.3

მსახურთუხუცეს	ka	ECG343.1
მღვდელ	ka	ECG212.2
მღვდელთმოდღვარ	ka	ECG145.12
მღვდელი (ქახასაყ)	hy	ECG170.17
მღვდელმოდღვარი	ka	ECG068.3
მწიგნობართუხუცეს	ka	ECG338.1
ნახპეტი	ka	[ECG057.3]
ნიქოზელი ეპისკოპოსი	ka	[ECG024.1]
პატრიკოს	ka	ECG026.5 ECG101.1.4 [ECG192.1]
პატრონი	ka	ECG093.3 ECG1031.4
პირველ-ეპისკოპოსი	ka	ECG022.2
სევასტოს	ka	ECG1031.11
ტიკინ	ka	ECG260.4
ტიკნაც-ტიკინი	ka	ECG260.4
უფლისწულ	ka	ECG902.9
ფურტაველი ეპისკოპოსი	ka	ECG1006.2
ყმა	ka	ECG1031.8
შაჰინშა (შაჰინშა)	hy	ECG171.13
შაჰინშაჰი (შაჰინშაჰი)	hy	ECG170.3
ციხისთავი	ka	ECG1031.2
წინამძღუარ	ka	ECG315.1 ECG354.2
წინამძღუარი სიონისაჲ	ka	ECG1031.13
ჭყონდიდელ	ka	[ECG089.5]
ხუცეს	ka	[ECG246.2]
ხუცესობა	ka	[ECG360.1]
კპატოს	ka	ECG027.2.9 ECG028.2.5

რიცხვთა საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე

ნარწერის ტექსტში ანბანურად მოცემული რიცხვები `<num>` თავით აღინერება, რიცხვითი მნიშვნელობა კი `value` ატრიბუტის გასწვრივ მიეთითება, როგორც ეს მაგალითად ECG902 ხცისის ანანია მთავარეპისკოპოსისეული საამშენებლო ნარწერისთვისაა გაკეთებული:

```
<num value="222">სკბ</num>
```

EpiDoc წესების მიხედვით შესრულებული ამ კოდირების საფუძველზე საინდექსაციო გვერდების ასაგებად EFES პლატფორმის epidoc.xml ფაილში შევქმენით ცხრილი:

```
<!-- რიცხვი -->
<div xml:id="numeral">
  <head>
    <i18n:text i18n:key="num">Numerals</i18n:text>
  </head>
  <div type="headings">
    <list>
      <item><i18n:text i18n:key="num">Numeral</i18n:text></item>
      <item><i18n:text i18n:key="value">Value</i18n:text></item>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="indices_ref">References</i18n:text>
      </item>
    </list>
  </div>
  <div type="notes">
    <list>
      <item>
        <p><i18n:text i18n:key="num_desc">Square brackets [ ] indicate that the name/word is partially or completely restored in this inscription.</i18n:text></p>
      </item>
    </list>
  </div>
</div>
```

შემდეგ, epidoc-numeral-index-to-solr.xml სტაილშიტში გავწერეთ ნარწერებიდან ამოკრებილი რომელი მონაცემები უნდა განთავსდეს ცხრილში:

```
<?xml version="1.0" encoding="utf-8"?>
<xsl:stylesheet exclude-result-prefixes="#all"
```

```

    version="2.0"
    xmlns:tei="http://www.tei-c.org/ns/1.0"
    xmlns:xsl="http://www.w3.org/1999/XSL/Transform">
<!-- This XSLT transforms a set of EpiDoc documents into a Solr
    index document representing an index of symbols in those
    documents. -->
<xsl:import href="epidoc-index-utils.xsl" />
<xsl:param name="index_type" />
<xsl:param name="subdirectory" />
<xsl:template match="/">
    <add>
        <xsl:for-each-group select="//tei:num[@value][ancestor::tei:div/@type='edition']"
group-by="concat(.,'##',@value)">
            <doc>
                <field name="document_type">
                    <xsl:value-of select="$subdirectory" />
                    <xsl:text>_</xsl:text>
                    <xsl:value-of select="$index_type" />
                    <xsl:text>_index</xsl:text>
                </field>
                <xsl:call-template name="field_file_path" />
                <field name="index_item_name">
                    <xsl:value-of select="." />
                </field>
                <field name="index_numeral_value">
                    <xsl:value-of select="@value"/>
                </field>
                <xsl:apply-templates select="current-group()" />
            </doc>
        </xsl:for-each-group>
    </add>
</xsl:template>
<xsl:template match="tei:num">
    <xsl:call-template name="field_index_instance_location" />
</xsl:template>
</xsl:stylesheet>

```

შედეგად, ცალკე გვერდზე კორპუსში სხვადასხვაენოვან ნარწერებში მოხსენიებულ რიცხვთა სიაა წარმოდგენილი:

რიცხვი	მნიშვნელობა	ნარჩენი
აბ	21	ECG1.2.11
ბ	5	ECG077.9 ECG077.10
გ	3	ECG072.4
დ	3	ECG077.12
ე	4	ECG077.9 ECG077.13
ევ	137	[ECG309.1]
ვ	7	[ECG077.4] ECG077.6
ვბ	14	ECG077.5
ვგ	14	ECG291.2
ვდ	21	ECG1.1.8
ვე	6	[ECG077.5]
ვე		ECG170.2
ვზ	2	ECG170.8
ვთ		ECG170.15
ვბ	9	ECG173.1
ვგ	50	ECG170.15
ვდ		ECG171.21
ვე	60	ECG173.1
ვე		ECG170.15
ვზ		ECG171.21
ვთ	600	ECG173.1
ვბგ	655	ECG159.1
ვ		ECG012.6
ვ		ECG131.2.8
ვ	1	ECG131.2.10

ო	10	ECG337.5 ECG364.5
ოვ	16	ECG382.5
იზ	17	ECG012.8
კ	20	ECG089.5
კა	21	[ECG530.4]
ლ	30	ECG256.1
ლჴ	38	ECG092.2
ნბ	52	ECG364.5
რ პდ	964	ECG131.2.5
რვ	106	ECG102.2
რკ	120	ECG121.2
რმიე	155	ECG094.1
რპა	181	ECG120.2.9
რფე	945	ECG016.1
სიე	215	ECG081.6
სივ	966	ECG915.17
სკბ	222	ECG902.13
სმიბ	1032	ECG225.4.7
სმიბ	252	ECG221.1
სმიე	255	ECG358.9
სე	260	ECG229.5
ტკბ	323	ECG115.9
ტპვ	123	ECG537.4
ტფბ	362	[ECG244.12]
უმგ	443	ECG534.3
ხქ	966	[ECG915.17]

ხყჳ	6896	ECG349.2 ECG350.1
ხყუთ	6899	ECG351.2

ფრაგმენტული ნარწერების საინდექსაციო გვერდი EFES-ზე

წესების მიხედვით შესაბამისი კოდირების შედეგად კორპუსში შესაძლებელია ყველა ფრაგმენტული ნარწერის ნახვა. EFES პლატფორმის epidoc.xml ფაილში შევქმენით ცხრილი:

```

<!-- ფრაგმენტები-->
<div xml:id="fragment">
  <head>
    <i18n:text i18n:key="fragments">Fragments</i18n:text>
  </head>
  <div type="headings">
    <list>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="fragments">
          Fragment
        </i18n:text>
      </item>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="indices_tabL_lang">Language code</i18n:text>
      </item>
      <item>
        <i18n:text i18n:key="indices_ref">References</i18n:text>
      </item>
    </list>
  </div>
  <div type="note">
    <list>
      <item>
        <p>
          <i18n:text i18n:key="fragment_desc">Square brackets [] indicate that the name/word is partially or
          completely restored in this inscription.</i18n:text>
        </p>
      </item>
    </list>
  </div>

```

```

    </p>
  </item>
</list>
</div>
</div>

```

ხოლო epidoc-fragments-index-to-solr.xml სტაილშიტში გავწერეთ წარწერებიდან ამოკრებილი რომელი მონაცემები უნდა განთავსდეს ცხრილში:

```

<?xml version="1.0" encoding="utf-8"?>
<xsl:stylesheet exclude-result-prefixes="#all"
  version="2.0"
  xmlns:tei="http://www.tei-c.org/ns/1.0"
  xmlns:xsl="http://www.w3.org/1999/XSL/Transform">
  <!-- This XSLT transforms a set of EpiDoc documents into a Solr
    index document representing an index of symbols in those
    documents. -->
  <xsl:import href="epidoc-index-utils.xml" />
  <xsl:param name="index_type" />
  <xsl:param name="subdirectory" />
  <xsl:template match="/">
    <add>
      <xsl:for-each-group select="//tei:orig[not(parent::tei:del or parent::tei:choice)] | //tei:w[@part != 'N']"
        group-by=".">
        <doc>
          <field name="document_type">
            <xsl:value-of select="$subdirectory" />
            <xsl:text>_</xsl:text>
            <xsl:value-of select="$index_type" />
            <xsl:text>_index</xsl:text>
          </field>
          <xsl:call-template name="field_file_path" />
          <field name="index_item_name">
            <xsl:value-of select="." />
          </field>
          <field name="language_code">
            <xsl:value-of select="ancestor-or-self::*[@xml:lang][1]/@xml:lang"/>
          </field>
          <xsl:apply-templates select="current-group()" />
        </doc>
      </xsl:for-each-group>
    </add>
  </template>

```

```

        </xsl:for-each-group>
    </add>
</xsl:template>
<xsl:template match="tei:orig|tei:w">
    <xsl:call-template name="field_index_instance_location" />
</xsl:template>

</xsl:stylesheet>

```

ძიება სექ-ში, Facets, შესრულებული კოდირების საფუძველზე

ხანმეტობა-ჰაემეტობის, შესრულების ტექნიკის, ანბანისა თუ სხვა
მახასიათებლებით ფილტრაცია

EFES პლატფორმას ჩაშენებული აქვს ძიების სისტემა, რომლის საშუალებით შესრულებული კოდირების საფუძველზე შესაძლებელია ნარწერების ფილტრაცია. TEI ჰედერში განვიხილეთ ნარწერის დათარიღების, შესრულების ტექნიკის თუ ანბანის კოდირების EpiDoc წესები, EFES პლატფორმა საშუალებას გვაძლევს თითოეული ეს პარამეტრი ფილტრაციის ელემენტად ვაქციოთ.

search.xml ფაილი განსაზღვრავს ძიების რა პარამეტრებს ჩავრთავთ,

tei-to-solr.xml სტაილში აკავშირებს TEI-ში შესრულებულ კოდირებასა და საძიებო სისტემას:

```

<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<xsl:stylesheet exclude-result-prefixes="#all" version="2.0"
    xmlns:kiln="http://www.kcl.ac.uk/artshums/depts/ddh/kiln/ns/1.0"
    xmlns:tei="http://www.tei-c.org/ns/1.0"
    xmlns:xd="http://www.oxygenxml.com/ns/doc/xsl"
    xmlns:xs="http://www.w3.org/2001/XMLSchema"
    xmlns:xsl="http://www.w3.org/1999/XSL/Transform">
<xsl:import href="../../../kiln/stylesheets/solr/tei-to-solr.xml" />
<xd:doc scope="stylesheet">
<xd:desc>
<xd:p><xd:b>Created on:</xd:b> Oct 18, 2010</xd:p>
<xd:p><xd:b>Author:</xd:b> jvieira</xd:p>
<xd:p>This stylesheet converts a TEI document into a Solr index document. It expects the parameter file-path,
which is the path of the file being indexed.</xd:p>

```

```

</xd:desc>
</xd:doc>
<xsl:template match="/">
  <add>
    <xsl:apply-imports />
  </add>
</xsl:template>
<xsl:template match="//tei:summary/seg" mode="facet_inscription_type">
  <field name="inscription_type">
    <xsl:value-of select="."/>
  </field>
</xsl:template>
<xsl:template match="tei:rs[@key]" mode="facet_mentioned_institutions">
  <field name="mentioned_institutions">
    <xsl:value-of select="@key"/>
  </field>
</xsl:template>
<xsl:template match="tei:persName[@type='divine']" mode="facet_mentioned_divinities">
  <field name="mentioned_divinities">
    <xsl:value-of select="@key"/>
  </field>
</xsl:template>
<xsl:template match="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:history/tei:origin/tei:origPlace"
mode="facet_origin_place">
  <field name="origin_place">
    <xsl:value-of select="."/>
  </field>
</xsl:template>
<xsl:template match="tei:persName/tei:name[@nymRef]" mode="facet_person_name">
  <field name="person_name">
    <xsl:value-of select="@nymRef"/>
  </field>
</xsl:template>
<xsl:template
match="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:physDesc/tei:objectDesc/tei:supportDesc/tei:support/o
bjectType" mode="facet_support_object_type">
  <field name="support_object_type">
    <xsl:value-of select="."/>
  </field>

```

```

</xsl:template>
<xsl:template
match="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:history/tei:provenance/tei:placeName/tei:seg"
mode="facet_found_provenance">
  <field name="found_provenance">
    <xsl:value-of select="."/>
  </field>
</xsl:template>
<xsl:template
match="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:physDesc/tei:objectDesc/tei:supportDesc/tei:support/tei:material" mode="facet_support_material">
  <field name="support_material">
    <xsl:value-of select="."/>
  </field>
</xsl:template>
<xsl:template
match="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:physDesc/tei:handDesc/tei:handNote/tei:rs[@type='script']" mode="facet_script_type">
  <field name="script_type">
    <xsl:value-of select="."/>
  </field>
</xsl:template>
<xsl:template
match="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:physDesc/tei:handDesc/tei:handNote/tei:rs[@type='execution']" mode="facet_execution">
  <field name="execution">
    <xsl:value-of select="."/>
  </field>
</xsl:template>
<xsl:template match="//tei:text/tei:body/tei:div/tei:ab/tei:rs[@type='date']" mode="facet_date_in_text">
  <field name="date_in_text">
    <xsl:value-of select="."/>
  </field>
</xsl:template>
<xsl:template match="//tei:text/tei:body/tei:div/tei:ab/tei:rs[@type='pn']" mode="facet_khanmetoba">
  <field name="khanmetoba">
    <xsl:value-of select="."/>
  </field>
</xsl:template>

```

```

<xsl:template match="//tei:text/tei:body/tei:div/tei:ab/tei:rs[@type='curse']" mode="facet_curse">
  <field name="curse">
    <xsl:value-of select="."/>
  </field>
</xsl:template>
<!-- This template is called by the Kiln tei-to-solr.xsl as part of
the main doc for the indexed file. Put any code to generate
additional Solr field data (such as new facets) here. -->
<xsl:template name="extra_fields">
  <field name="inscription_language">
    <xsl:value-of select="/tei:TEI/tei:text/tei:body/tei:div[@type='edition']/@xml:lang"/>
  </field>
  <xsl:call-template name="field_inscription_type"/>
  <xsl:call-template name="field_mentioned_institutions"/>
  <xsl:call-template name="field_mentioned_divinities"/>
  <xsl:call-template name="field_person_name"/>

  <xsl:call-template name="field_found_provenance"/>
  <xsl:call-template name="field_origin_place"/>
  <xsl:call-template name="field_support_material"/>
  <xsl:call-template name="field_support_object_type"/>

  <xsl:call-template name="field_script_type"/>
  <xsl:call-template name="field_execution"/>
  <xsl:call-template name="field_date_in_text"/>
  <xsl:call-template name="field_khanmetoba"/>
  <xsl:call-template name="field_curse"/>
</xsl:template>
<xsl:template name="field_inscription_type">
  <xsl:apply-templates mode="facet_inscription_type" select="//tei:summary/seg"/>
</xsl:template>
<xsl:template name="field_mentioned_institutions">
  <xsl:apply-templates mode="facet_mentioned_institutions" select="//tei:text/tei:body/tei:div[@type='edition']"/>
</xsl:template>
<xsl:template name="field_mentioned_divinities">
  <xsl:apply-templates mode="facet_mentioned_divinities" select="//tei:text/tei:body/tei:div[@type='edition']" />
</xsl:template>
<xsl:template name="field_person_name">
  <xsl:apply-templates mode="facet_person_name" select="//tei:text/tei:body/tei:div[@type='edition']" />

```

```

</xsl:template>

<xsl:template name="field_found_provenance">
  <xsl:apply-templates mode="facet_found_provenance"
select="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:history/tei:provenance/tei:placeName/tei:seg"/>
</xsl:template>

<xsl:template name="field_origin_place">
  <xsl:apply-templates mode="facet_origin_place"
select="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:history/tei:origin/tei:origPlace"/>
</xsl:template>

<xsl:template name="field_support_material">
  <xsl:apply-templates mode="facet_support_material"
select="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:physDesc/tei:objectDesc/tei:supportDesc/tei:support/tei:material"/>
</xsl:template>

<xsl:template name="field_support_object_type">
  <xsl:apply-templates mode="facet_support_object_type"
select="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:physDesc/tei:objectDesc/tei:supportDesc/tei:support/objectType"/>
</xsl:template>

<xsl:template name="field_script_type">
  <xsl:apply-templates mode="facet_script_type"
select="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:physDesc/tei:handDesc/tei:handNote/tei:rs[@type='script']">
  </xsl:apply-templates>
</xsl:template>

<xsl:template name="field_execution">
  <xsl:apply-templates mode="facet_execution"
select="//tei:teiHeader/tei:fileDesc/tei:sourceDesc/tei:msDesc/tei:physDesc/tei:handDesc/tei:handNote/tei:rs[@type='execution']">
  </xsl:apply-templates>
</xsl:template>

<xsl:template name="field_date_in_text">
  <xsl:apply-templates mode="facet_date_in_text" select="//tei:text/tei:body/tei:div/tei:ab/tei:rs[@type='date']">
  </xsl:apply-templates>
</xsl:template>

<xsl:template name="field_khanmetoba">
  <xsl:apply-templates mode="facet_khanmetoba" select="//tei:text/tei:body/tei:div/tei:ab/tei:rs[@type='pn']">
  </xsl:apply-templates>

```

```
</xsl:template>
```

```
<xsl:template name="field_curse">
```

```
<xsl:apply-templates mode="facet_curse" select="//tei:text/tei:body/tei:div/tei:ab/tei:rs[@type='curse']">
```

```
</xsl:apply-templates>
```

```
</xsl:template>
```

```
</xsl:stylesheet>
```

results-to-html.xml სტაილშიტი განსაზღვრავს როგორ უნდა განხორციელდეს ძიება და სად გამოისახოს შედეგები:

```
<?xml version="1.0" encoding="utf-8"?>
```

```
<xsl:stylesheet exclude-result-prefixes="#all" version="2.0"
```

```
xmlns:h="http://apache.org/cocoon/request/2.0"
```

```
xmlns:i18n="http://apache.org/cocoon/i18n/2.1"
```

```
xmlns:kiln="http://www.kcl.ac.uk/artshums/depts/ddh/kiln/ns/1.0"
```

```
xmlns:rdf="http://www.w3.org/1999/02/22-rdf-syntax-ns#" 
```

```
xmlns:xs="http://www.w3.org/2001/XMLSchema" 
```

```
xmlns:xsl="http://www.w3.org/1999/XSL/Transform">
```

```
<!-- XSLT for displaying Solr results. -->
```

```
<xsl:param name="root" select="/" />
```

```
<xsl:include href="results-pagination.xml" />
```

```
<!-- Split the list of Solr facet fields that need to be looked up  
in RDF for its labels into a sequence for easier querying. -->
```

```
<xsl:variable name="rdf-facet-lookup-fields-sequence"  
select="tokenize($rdf-facet-lookup-fields, ',')" />
```

```
<!-- Display an unselected facet. -->
```

```
<xsl:template match="int" mode="search-results">
```

```
<xsl:variable name="name" select="../@name" />
```

```
<xsl:variable name="value" select="@name" />
```

```
<!-- List a facet only if it is not selected. -->
```

```
<xsl:if test="not($request/h:parameter[@name=$name]/h:value = $value)">
```

```
<li>
```

```
<a>
```

```
<xsl:attribute name="href">
```

```
<xsl:value-of select="$query-string-at-start" />
```

```
<xsl:text>&amp;</xsl:text>
```

```
<xsl:value-of select="$name" />
```

```
<xsl:text>=</xsl:text>
```



```

        <xsl:value-of select="kiln:escape-for-query-string($value)" />
    </xsl:attribute>
    <xsl:call-template name="display-facet-value">
        <xsl:with-param name="facet-field" select="$name" />
        <xsl:with-param name="facet-value" select="$value" />
    </xsl:call-template>
</a>
<xsl:call-template name="display-facet-count" />
</li>
</xsl:if>
</xsl:template>
<!-- Display unselected facets. -->
<xsl:template match="lst[@name='facet_fields']" mode="search-results">
    <xsl:if test="lst/int">
        <h3>Facets</h3>
        <div class="section-container accordion"
            data-section="accordion">
            <xsl:apply-templates mode="search-results" />
        </div>
    </xsl:if>
</xsl:template>
<xsl:template match="lst[@name='facet_fields']/lst"
    mode="search-results">
    <xsl:variable name="toggle_facet_items"><xsl:text>toggle_visibility('</xsl:text><xsl:value-of
select="@name"/><xsl:text>');</xsl:text></xsl:variable>
    <section>
        <p class="title" data-section-title="">
            <a href="#">
                <xsl:attribute name="onclick"><xsl:value-of select="$toggle_facet_items"/></xsl:attribute>
                <xsl:apply-templates mode="search-results" select="@name" />
            </a>
        </p>
        <div class="content" data-section-content="">
            <xsl:attribute name="id"><xsl:value-of select="@name"/></xsl:attribute>
            <xsl:attribute name="style"><xsl:text>display:none;</xsl:text></xsl:attribute>
            <ul class="no-bullet">
                <xsl:apply-templates mode="search-results" />
            </ul>
        </div>
    </section>

```

```

</section>
</xsl:template>
<!-- Display a facet's name. -->
<xsl:template match="lst[@name='facet_fields']/lst/@name"
  mode="search-results">
  <i18n:text key="facet-{"}>
    <xsl:for-each select="tokenize(., '_)">
      <xsl:value-of select="upper-case(substring(., 1, 1))" />
      <xsl:value-of select="substring(., 2)" />
      <xsl:if test="not(position() = last())">
        <xsl:text> </xsl:text>
      </xsl:if>
    </xsl:for-each>
  </i18n:text>
</xsl:template>
<!-- Display an individual search result. -->
<xsl:template match="result/doc" mode="search-results">
  <xsl:variable name="document-type" select="str[@name='document_type']" />
  <xsl:variable name="short-filepath"
    select="substring-after(str[@name='file_path'], '/')" />
  <xsl:variable name="result-url">
    <xsl:choose>
      <xsl:when test="$document-type = 'tei'">
        <xsl:value-of select="kiln:url-for-match('local-tei-display-html', ($language, $short-filepath), 0)" />
      </xsl:when>
      <xsl:when test="$document-type = 'epidoc'">
        <xsl:value-of select="kiln:url-for-match('local-epidoc-display-html', ($language, $short-filepath), 0)" />
      </xsl:when>
    </xsl:choose>
  </xsl:variable>
  <li>
    <a href="{ $result-url}">
      <xsl:value-of select="arr[@name='document_title']/str[1]" />
    </a>
  </li>
</xsl:template>
<!-- Display search results. -->
<xsl:template match="response/result" mode="search-results">
  <xsl:choose>

```

```

<xsl:when test="number(@numFound) = 0">
  <h3>No results found</h3>
</xsl:when>
<xsl:when test="doc">
  <ul>
    <xsl:apply-templates mode="search-results" select="doc" />
  </ul>
  <xsl:call-template name="add-results-pagination" />
</xsl:when>
</xsl:choose>
</xsl:template>
<!-- Display selected facets. -->
<xsl:template match="*[@name='fq']" mode="search-results">
  <h3>Current filters</h3>
  <ul>
    <xsl:choose>
      <xsl:when test="local-name(.) = 'str'">
        <xsl:apply-templates mode="display-selected-facet" select="." />
      </xsl:when>
      <xsl:otherwise>
        <xsl:for-each select="str">
          <xsl:apply-templates mode="display-selected-facet" select="." />
        </xsl:for-each>
      </xsl:otherwise>
    </xsl:choose>
  </ul>
</xsl:template>
<!-- Display selected facet. -->
<xsl:template match="str" mode="display-selected-facet">
  <!-- ORed facets have names and values that are different from
  ANDed facets and must be handled differently. ORed facets
  have the exclusion tag at the beginning of the name, and may
  have multiple values within parentheses separated by " OR
  ". -->
  <xsl:choose>
    <xsl:when test="starts-with(., '{!tag}')">
      <xsl:call-template name="display-selected-or-facet" />
    </xsl:when>
    <xsl:otherwise>

```

```

    <xsl:call-template name="display-selected-and-facet" />
  </xsl:otherwise>
</xsl:choose>
</xsl:template>
<xsl:template match="text()" mode="search-results" />
<xsl:template name="display-facet-count">
  <xsl:text> (</xsl:text>
  <xsl:value-of select="." />
  <xsl:text>)</xsl:text>
</xsl:template>
<xsl:template name="display-facet-value">
  <xsl:param name="facet-field" />
  <xsl:param name="facet-value" />
  <xsl:choose>
    <xsl:when test="$facet-field = $rdf-facet-lookup-fields-sequence">
      <xsl:variable name="rdf-uri" select="concat($base-uri, $facet-value)" />
      <!-- QAZ: Uses only the first rdf:Description matching
           the $rdf-uri, due to the Sesame version not
           including the fix for
           https://github.com/eclipse/rdf4j/issues/742 (if an
           inferencing repository is used). -->
      <xsl:variable name="rdf-name"
select="$root/aggregation/facet_names/rdf:RDF/rdf:Description[@rdf:about=$rdf-uri][1]/*[@xml:lang=$language][1]"
/>
      <xsl:choose>
        <xsl:when test="normalize-space($rdf-name)">
          <xsl:value-of select="$rdf-name" />
        </xsl:when>
        <xsl:otherwise>
          <xsl:value-of select="$facet-value" />
        </xsl:otherwise>
      </xsl:choose>
    </xsl:when>
    <xsl:otherwise>
      <xsl:value-of select="$facet-value" />
    </xsl:otherwise>
  </xsl:choose>
</xsl:template>
<!-- Display a selected facet. -->

```

```

<xsl:template name="display-selected-facet">
  <xsl:param name="name" />
  <xsl:param name="value" />
  <xsl:variable name="name-value-pair">
    <!-- Match the fq parameter as it appears in the query
      string. -->
    <xsl:value-of select="$name" />
    <xsl:text>=</xsl:text>
    <xsl:value-of select="kiln:escape-for-query-string($value)" />
  </xsl:variable>
  <li>
    <xsl:call-template name="display-facet-value">
      <xsl:with-param name="facet-field" select="$name" />
      <xsl:with-param name="facet-value" select="$value" />
    </xsl:call-template>
    <xsl:text> (</xsl:text>
    <!-- Create a link to unapply the facet. -->
    <a>
      <xsl:attribute name="href">
        <xsl:value-of select="kiln:string-replace($query-string-at-start,
          $name-value-pair, '')" />
      </xsl:attribute>
      <xsl:text>x</xsl:text>
    </a>
    <xsl:text>)</xsl:text>
  </li>
</xsl:template>
<!-- Display a selected AND facet. -->
<xsl:template name="display-selected-and-facet">
  <xsl:variable name="name" select="substring-before(., ':')" />
  <xsl:variable name="value"
    select="replace(., '^[^:]+:&quot;(.*)&quot;$', '$1')" />
  <xsl:call-template name="display-selected-facet">
    <xsl:with-param name="name" select="$name" />
    <xsl:with-param name="value" select="$value" />
  </xsl:call-template>
</xsl:template>
<!-- Display a selected OR facet. -->
<xsl:template name="display-selected-or-facet">

```

```

<xsl:variable name="name"
    select="substring-before(substring-after(., '}), ':)" />
<xsl:variable name="value" select="substring-before(substring-after(., ':(, '))" />
<xsl:for-each select="tokenize($value, ' OR ')">
  <xsl:call-template name="display-selected-facet">
    <xsl:with-param name="name" select="$name" />
    <!-- The facet value has surrounding quotes. -->
    <xsl:with-param name="value" select="substring(., 2, string-length(.)-2)" />
  </xsl:call-template>
</xsl:for-each>
</xsl:template>
<xsl:function name="kiln:string-replace" as="xs:string">
  <!-- Replaces the first occurrence of $replaced in $input with
    $replacement. -->
  <xsl:param name="input" as="xs:string" />
  <xsl:param name="replaced" as="xs:string" />
  <xsl:param name="replacement" as="xs:string" />
  <xsl:sequence select="concat(substring-before($input, $replaced),
    $replacement, substring-after($input, $replaced))" />
</xsl:function>
</xsl:stylesheet>

```

ამ ცვლილებების შემდეგ, საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსის საძიებო გვერდზე შესაძლებელია წარწერების ფილტრაცია მათ ტექსტში დადასტურებული ხანმეტი თუ ჰაემეტი ფორმების

შესრულების ტექნიკა
ხანმეტობა და ჰაემეტობა
<ul style="list-style-type: none"> ალხუმარ თე (1) ალხუმართეთ (1) ალხუმართეს (1) ალჰუმართე (1) თავყანისხცეს (1) მეო ხ ხეყ ავ (1) შეხენიე (2) შეხინყალენ (1) შეხუაბთ (1) ხულოცოს (1)

ტექსტში დადასტურებული თარიღის

« 1 2 3 4 ... »

დათარიღების საფუძველი
დამწერლობა
შესრულების ტექნიკა
ხანმეტობა და პაემეტობა
თარიღი ტექსტში
<p>(1)</p> <p>დასაბამითგანთა წელთა ხქ (1)</p> <p>დღე თვედორობად (1)</p> <p>ინდიკტიონსა მემეთმეფისა გიორგისა ძისა დიმიტრისა მესხრამეტესა (1)</p> <p>ქორონიკონი იყო ტებ (1)</p> <p>ქორონიკონი იყო რვ (1)</p> <p>ქორონიკონი ნბ (1)</p> <p>ქორონიკონი აყო სვ (1)</p> <p>ქორონიკონი იყო (1)</p> <p>ქორონიკონსა ხყვე (1)</p> <p>ქორონიკონსა ტპვ (1)</p> <p>ქორონიკონსა ხყვე (1)</p> <p>ქორონიკონსა ხყვე (1)</p> <p>ქორონიკონსა ხყვე (1)</p> <p>ქრონიკონ იყვ სკბ (1)</p> <p>ქრონიკონი იყო ტკვ (1)</p> <p>ქრონიკონი სმე (1)</p> <p>ქრონიკონი იყო ტოფ (1)</p> <p>ქრონიკონი იყო სიე (1)</p> <p>ქრონიკონს ლჭ (1)</p> <p>ქრონიკონს რმიე (1)</p> <p>ქრონიკონსა სიე (1)</p> <p>ქრონიკონსა რდე (1)</p> <p>ქრონიკონსა ვნპ (1)</p>

ანდაც წყევლის ფორმულების მიხედვით:

ვინ შეცვალა კრული არს ამით ხატ ითა და ჩემი თა ჯუართა ქრისტე
 შეინყალე სული გაბრიელ კუმურდოელი სად ამენ (1)
 ვინ არა გარდაიჭად ოს ღმერთმან მისგან იძიენ ამენ (1)
 ვინ სრულობით არა გარდაიჭადოს კრულია ამით ხატითა და ჩუენითა
 ჯუართა ფასი სრული აგუილია (1)
 ვინ შეც ვალოს კრულია ღმრთის პირითა (1)
 ვინ შეც ალოს კრულია ამით ხატითა ჩემით ჯუართა (1)
 ვინცა ესე დაწერილი რაფსაცა მიზეზისათვის აღმოშალოს ბრძანებასა
 კრულმცა არს ღმრთისა პირითა მკვდარი და ცოცხა ლი განუცხნელად
 და ჩუენითამცა ბრალთა მზღველი არს დღესა მას განკითხვისასა (1)
 ვინცა შემდგომად ჩემსა აილოს წყევასამცა ქუეშე არს ვით ა ნესტორ
 და ოროგდ ნე (1)
 ვინცა შემიცვალოს კრულმცა არს ღმრთისა პირითა (1)
 ვინცა დააკლოს კრულმცა არს (1)
 კრულია ამით ხატითა ვინ შეუცვალოს (1)
 კრულმცა წმიდად საყდრისაგან და ვინცა ათსს იმცა (1)

კორპუსის განთავსება სერვერზე და ციფრული მდგრადობა, გამონვევები და პერსპექტივები

ჩვენ მიერ საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსისათვის EFES პლატფორმაზე შეტანილი ცვლილებების შედეგი განთავსებულია github-ის რეპოზიტორიაში⁴¹, რომლის განახლებაც epigraphy.iliauni.edu.ge მისამართზე კორპუსის ავტომატურ განახლებას იწვევს. გარდა github რეპოზიტორიისა, კორპუსის ფაილები რამდენიმე ცალად შენახულია უნივერსიტეტისათვის გამოყოფილ Google Drive-სა, მკვლევართა პირად მონყობილობებში. კორპუსის ამ ფორმით არსებობა საშუალებას მოგვცემს მუდმივად შევამატოთ იმავე წესით კოდირებული წარწერების ახალი ფაილები. ცხადია ეპიგრაფიკა ქართული წყაროთმცოდნეობის მხოლოდ ერთი ნაწილია, გამოცემის ის პრინციპები, რაც სტანდარტიდან გამომდინარე განისაზღვრა, ასევე კონტროლირებადი ლექსიკონები და ადგილთა საცავი, გამოსადეგი იქნება სხვა ისტორიული წყაროების ციფრული სამეცნიერო გამოსაცემისთვისაც. ჩვენს კორპუსში (რადგან პრიორიტეტს უძველესი წარწერების გამოცემა წარმოადგენდა), წარწერების უმრავლესობა ლაპიდარულია, გვაქვს რამდენიმე

⁴¹ <https://github.com/Tamarae/ecg-02.git>

მოზაიკური და ფრესკული წარწერაც, თუმცა სამომავლოდ ნაკანრი ან ნაქარგი წარწერების
ციფრული აღწერა და გამოცემა იმავე სტანდარტით უნდა მოხდეს.

დასკვნა

სადისერტაციო კვლევის ფარგლებში მომზადდა ციფრული რესურსი, „საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსი“. მის შესაქმნელად საჭირო გახდა ეპიგრაფიკული და პაპიროლოგიური მასალის ციფრული გამოცემის საერთაშორისო სტანდარტის, EpiDoc-ის ადაპტირება საქართველოს მრავალენოვანი ეპიგრაფიკული მემკვიდრეობისთვის. ადაპტირების ეტაპი მოიცავდა მეთოდოლოგიის შემუშავება-ადაპტირების, ასევე კვლევითსა და გამოყენებით ეტაპებს:

ა. 2018 წლიდან მოქმედ EpiDoc 9.0 ვერსიაში (<https://epidoc.stoa.org/>) ჩვენი კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით პირველად შევიდა ქართული წარწერების ციფრული გამოცემისათვის აუცილებელი მთავრულის, ნუსხურისა და მხედრულის შენაცვლების კოდები.

ბ. ასეთივე შენაცვლების კოდი შეიქმნა საქართველოს სომხურენოვანი წარწერების ელექტრონული გამოცემის მოსამზადებლად (სომხური წარწერების შემთხვევაშიც ეს პირველად მომზადდა) და შევიდა EpiDoc 9.0 ვერსიაში სომხური წარწერებისათვის.

გ. ამ ეტაპზე კორპუსში შეტანილი ყველა წარწერა (ქართული, არამეული, ბერძნული, სომხური) კოდირებულ იქნა EpiDoc სტანდარტის მიხედვით და გამოყენებულ იქნა LOD პრინციპი. ამან მოგვცა შესაძლებლობა წარწერებში მოხსენიებული ყველა ადგილი, მასალა და ობიექტის ტიპი ბმულებით დაგვეკავშირებინა საერთაშორისო ეპიგრაფიკის გარე კონტროლირებად ლექსიკონებთან (<https://www.eagle-network.eu/>).

დ. სადისერტაციო კვლევის მიზნებისთვის გადაინერა EFES პლატფორმა და მოხერხდა მისი სრულად მორგება საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსისთვის; შედეგად, სრულად გაქართულდა პლატფორმა, ასევე მრავალენოვან წარწერათა კოდირებული ფაილების ვებზე ასახვა, ახალი საინდექსაციო გვერდების აგება, სრული ბიბლიოგრაფიის გენერირება და გამოცემის სარედაქციო XSL-ის მომზადება (edition structure xsl). ამდენად, საქართველოს ეპიგრაფიკული კორპუსითა და მის შესაქმნელად საგანგებოდ მომზადებული მეთოდოლოგიური, კვლევითი და გამოყენებითი ეტაპებით საქართველოს მრავალენოვანი ეპიგრაფიკა პირველად ინტეგრირდა სრულად ეპიგრაფიკული მემკვიდრეობის საერთაშორისო დოკუმენტირებისა და კვლევის გენერალურ ხაზთან. რაც, პირველ ყოვლისა, ამ უმდიდრესი ეპიგრაფიკული მემკვიდრეობის საერთაშორისო სამეცნიერო მიმოქცევებში სრულფასოვან ჩართვას უზრუნველყოფს. სამომავლო გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენს საქართველოში აღმოჩენილი და დაცული უძველესი წარწერების, პირველ რიგში, ურარტული ეპიგრაფიკული ძეგლების, თანამედროვე ციფრული გამოცემის მომზადება. კვლევის პროცესში შესწავლილ იქნა და 2019 წელს დაიბეჭდა საქართველოს ეპიგრაფიკის, როგორც დარგის ისტორია მისი ორი მნიშვნელოვანი ეტაპით. გამოიკვეთა, რომ საქართველოში დარგის განვითარების სპეციფიკა, საფეხურები, მეტ-ნაკლები სისრულით მიჰყვებოდა ევროპაში ეპიგრაფიკის განვითარების მნიშვნელოვან ეტაპებს.

კვლევამ გამოავლინა რუსეთის იმპერიის მიერ XVIII-XIX საუკუნეებში კავკასიის კოლონიური ექსპლუატაციის მიზნით დაფინანსებული კვლევითი ექსპედიციების არაერთი ახალი მასალა, ზოგადად, ამ ექსპედიციების როლი საქართველოს ემიგრაციული მემკვიდრეობის შესწავლის საქმეში. კერძოდ, ევროპელი მეცნიერებისა და ქართველ სწავლულთა თანამშრომლობა, რომლის ფარგლებში ჯერ ადგილობრივი სწავლულები აწვდიდნენ ცნობებს რუსეთის საიმპერატორო სამეცნიერო აკადემიასა და ევროპის სააზიო საზოგადოებებს ახალი აღმოჩენების შესახებ, შედეგად კი უცხოეთში იბეჭდებოდა მნიშვნელოვანი პუბლიკაციები ქართული ემიგრაციის შესახებ.

ნაშრომში ნაჩვენებია ემიგრაციის კვლევაში საუნივერსიტეტო ეტაპის (1918 წლიდან) განსაკუთრებული როლი და ამ გზით საქართველოში სამეცნიერო ემიგრაციის დაარსების არაერთი სიახლე. მეოცე საუკუნის პირველი მეოთხედის ქართული ემიგრაციის სკოლა კონცეპტუალიზებულია, როგორც იმდროინდელი ევროპული სკოლის საინტერესო პროექცია. ასევე ნაჩვენებია, გასაგები მიზეზების გამო, როგორ დაშორდა საბჭოთა პერიოდის ემიგრაცია საერთაშორისო საგამომცემლო დარგობრივ სტანდარტებს, კერძოდ, 1931 წელს შემუშავებულ ლაიდენის კონვენციას, ემიგრაციული და პაპიროლოგიური დოკუმენტების ბეჭდური გამოცემის წესებს. საერთაშორისო და ქართულ გამოცემათა შედარებითი ანალიზის საფუძველზე ნაჩვენებია, რომ მრავალრიცხოვანი ქართულენოვანი გამოცემები არ მისდევს აღნიშნულ საერთაშორისო სტანდარტს, შესაბამისად, ავტორთა უმრავლესობა არ იზიარებს ლაიდენის კონვენციას. აქედან გამომდინარე, კვლევითი ნაშრომი და მისი ციფრული მეთოდოლოგიური ჩარჩო, „საქართველოს ემიგრაციული კორპუსი“ მნიშვნელოვანია არაერთი პერსპექტივიდან; მათ შორის სამი განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა:

- ა. როგორც ციფრული გამოცემის წინა ეტაპის, ლაიდენის კონვენციისა და ზოგადად, ბეჭდური გამოცემების მიერ კონცეპტუალიზებული ჩარჩოს შევსება და წინა საუკუნის 30-იანი წლებიდან დასავლურ ემიგრაციასთან განწყვეტილი კავშირის აღდგენა;
- ბ. როგორც საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ დაცული უმდიდრესი ემიგრაციული და პაპიროლოგიური წყაროების თანამედროვე ციფრული დოკუმენტირებისთვის ერთიანი, საერთაშორისო სტანდარტებთან ადაპტირებული ეკოსისტემის შექმნა;
- გ. როგორც აუცილებელი წინაპირობა ისტორიის მნიშვნელოვანი ეტაპების გადააზრებისა თანამედროვე გლობალური თუ პოსტკოლონიალური კვლევების პერსპექტივიდან.

ბიბლიოგრაფია

1. ანტიკურ ადგილთა ციფრული საცავი: <https://pleiades.stoa.org>
2. ეპიგრაფიკული და პაპიროლოგიური წყაროების ციფრული გამოცემის სტანდარტი: <https://epidoc.stoa.org>
3. EAGLE კონტროლირებული გარე ლექსიკონები: <https://www.eagle-network.eu/resources/vocabularies/>
4. EFES პლატფორმის აღწერილობა: <https://github.com/EpiDoc/EFES/wiki>
5. ბროსე, მარი. 2016. *პირადი მიმონერა*. თბილისი: არტანუჯი
6. ბროსე, მარი. 2011. *არქეოლოგიური მოგზაურობა სამეგრელოსა და აფხაზეთში*. თარგ. ხათუნა ნიკლაური. თბილისი: მნიგნობარი
7. გიულდენშტედტი, ი. ა. 1962, 1964. *უცხოური წყაროები საქართველოს შესახებ: გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში*. თარგ. გ. გელაშვილი. თბილისი: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა.
8. დანელია, კორნელი. სარჯველაძე, ზურაბ. 1997. *ქართული პალეოგრაფია*
9. ეკო, უმბერტო. 2008. *გუტენბერგიდან ინტერნეტამდე*. თარგ. მარინე ხუციშვილი. თბილისი
10. სილოგავა, ვალერი. 1986. *მარი ბროსე - ქართული ეპიგრაფიკის მკვლევარი*. მრავალთავი
11. სილოგავა, ვალერი. 1994. *კუმურდო - ტაძრის ეპიგრაფიკა*. თბილისი: მეცნიერება
12. ყაუხჩიშვილი, თინათინ. 1951. *ბერძნული წარწერები საქართველოში*. თბილისი
13. ყაუხჩიშვილი, თინათინ. 2002. *ბერძნული ეპიგრაფიკა*. თბილისი: თსუ, კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეციისტიკის ინ-ტი.
14. ყაუხჩიშვილი, თინათინ. 2009. *საქართველოს ბერძნული წარწერების კორპუსი*. თბილისი: ლოგოსი.
15. შოშიაშვილი, ნოდარ. 1980. *ქართული წარწერების კორპუსი*. ტ. 1. თბილისი: მეცნიერება.
16. ჩიქობავა, არნოლდ. 1940. *ქართულ-ხუნძური წარწერა, XIV საუკუნე, დაღესტანი*. მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე 1, no. 4: 321-327.
17. წერეთელი, გიორგი. 1939. *საქართველოს მუზეუმის ურარტული ძეგლები*. სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალი. ენის ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტი აკად. ნ. მარის სახელობისა. თბილისი : საქ. მეცნ. აკადემია
18. ჭიჭინაძე, ზაქარია. 1920. *გერმანელი დოკტორ იაკობ რეინგესი მეფე ერეკლეს კარზედ რუსთაგან კომისრათ და მინისტრათ დანიშნული საქართველოში*

19. ხანთაძე, შოთა. 1966. *მარი ბროსე*. თბილისი: საბჭოთა საქართველო
20. ხუციშვილი, მანანა. 2003. *პარიზის "სააზიო საზოგადოება" და პირველი სამეცნიერო კავშირები საქართველოსთან*. ჟურნალი ამირანი. ნომერი 9
21. ჯავახიშვილი, ივანე. 1926. *ქართული სიგელთა-მცოდნეობა ანუ დიპლომატიკა*
22. ჯავახიშვილი, ივანე. 1949. *ქართული პალეოგრაფია*
23. Brosset, Marie-Félicité. 1847-1848. *Rapports sur un voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie: exécuté en 1847-1848 sous les auspices du prince Vorontzoff, lieutenant du Caucase*
24. Bodard, Gabriel. 2014. *EpiDoc: Epigraphic Documents in XML for Publication and Interchange EpiDoc*.
25. Bodard, Gabriel. Yordanova, Polina. 2020. *Publication, Testing and Visualisation with EFES: A Tool For All Stages of The EpiDoc XML Editing Process*. Studia Universitatis Babeş-Bolyai - Digitalia
26. Cayless, Hugh, Charlotte Roueché, Tom Elliott, and Gabriel Bodard. 2009. Epigraphy in 2017. *DHQ: Digital Humanities Quarterly* 3 (1).
<http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/3/1/000030/000030.html>
27. Cohen, Danie J. 2013. *Hacking the Academy: New Approaches to Scholarship and Teaching from Digital Humanities*.
28. Elliott, Tom, Gabriel Bodard, and Hugh Cayless. 2007. *EpiDoc: Epigraphic Documents in TEI XML*
29. Fitzpatrick, Kathleen. 2012. *The Humanities, Done Digitally*
<https://doi.org/10.5749/minnesota/9780816677948.003.0002>
30. Güldenstädt, Johann Anton. 1787-1791. *Reisen durch Russland und im Caucasischen Gebürge Auf Befehl der Russisch-Kayserlichen Akad. der Wiss. hrsg. von P. S. Pallas*. - St. Petersburg
31. Kirschenbaum, Matthew. 2012. *What Is Digital Humanities and What's It Doing in English Departments?* <https://doi.org/10.5749/minnesota/9780816677948.003.0001>
32. Lang, David. 1962. *A Modern History of Georgia*. London: Weidenfeld and Nicolson
33. McCarty, Willard. 2014. *Getting there from here. Remembering the future of digital humanities*. *Literary and Linguistic Computing*, Volume 29, Issue 3, 283–306,
<https://doi.org/10.1093/lc/fqu022>

34. Reineggs, J. 1797. *Allgemeine historisch-topographische Beschreibung des Kaukasus*. T. 2. Aus dessen nachgelassenen Papieren gesammelt u. hrsg. v. F. E. Schröder. Hildesheim, Sankt Petersburg: Gerstenberg & Dittmar
35. Rued-Cunliffe, Henriette. 2010. Towards a decision support system for reading ancient documents. *Literary and Linguistic Computing* 25 (4): 365-377.
36. Dow, Sterling. 1969. *Conventions in Editing*. Duke University
37. Schulz, Friedrich. 1840. *Urartian Inscriptions at Van*. *Journal Asiatique*
38. van Groningen, Bernard A. 1932. De signis criticis in edendo adhibendis. *Mnemosyne* 59 (4): 362-365. <http://www.jstor.org/stable/4426628>.
39. Tsereteli, G. 1943. *A Bilingual Inscription from Armazi near Mçeta in Georgia*. *The Journal of Roman Studies* , Volume 33 , Issue 1-2 , November 1943 , pp. 82 - 86
<https://doi.org/10.2307/296630>
40. Tsereteli, M. 1933. *Études Ourartéens La Stèle de Kélachine* *Revue D'Assyriologie Et D'archéologie Orientale* 30, no. 1 (1933): 1-49. <http://www.jstor.org/stable/23294219>

დანართი 1

კოდირებული ქართული წარწერების სრული ჩამონათვალი

ფაილი	წარწერის სათაური	რედაქტორი/გამომცემელი:
ECG010	საჰაკდუხტის სავედრებელი წარწერა	გიორგი ბოჭორიძე
ECG012	წყისეს წარწერა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG013	აკაურთას ეკლესიის საამშენებლო წარწერის ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG016	ატენის სიონი, მოსახსენებელი ზღუდის შემქმნელი ხელოსნისა (ატენის სარქალის წარწერა)	ნოდარ შოშიაშვილი; მარი ბროსე
ECG022	ზემო ნიქოზის ღვთაების ტაძრის მოსახსენებელი ამშენებელ ზაქარია პირველი ეპისკოპოსისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG023	ზემო ნიქოზის ღვთაების ტაძრის საამშენებლო წარწერა ეპისკოპოსისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG024	ზემო ნიქოზის მთავარანგელოზის ტაძრის საამშენებლო წარწერა მიქაელ ეპისკოპოსისა;	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG025	ზემო ნიქოზის მთავარანგელოზის ტაძრის მოსახსენებელი მიქაელ ეპისკოპოსის დისწულისა;	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG026	მცხეთის ჯვრის მოსახსენებელი სტეფანოს ქართლის პატრიკოსისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG027	მცხეთის ჯვრის მოსახსენებელი დემეტრე კპატოსისა	ნოდარ შოშიაშვილი

ECG028	მცხეთის ჯვრის მოსახსენებელი ადარნარსე კვატოსისა და ქობულისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG029	მცხეთის ჯვრის მოსახსენებელი ქობულ-სტეფანოსისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG030	მცხეთის ჯვრის მოსახსენებელი თემისტიასი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG031	მცხეთის ჯვრის 595/605 წწ. მოსახსენებლის ფრაგმენტი;	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG032	მცხეთის ჯვრის 595/605 წწ. მოსახსენებლის ფრაგმენტი (II)	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG033	ურბნისის სიონის საამშენებლო წარწერა კოსტანტისა და მამა მიქაელისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG034	ურბნისის სიონის აღდგენის წარწერა თევდორე ეპისკოპოსისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG035	ურბნისის სიონის მოსახსენებელი სიონის განმარტებლისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG036	ურბნისის სიონის მოსახსენებელი სიონის შემწეებისა: ქავთარის და შუშანისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG037	ურბნისის სიონის მოსახსენებელი აბიათარ დეკანოზისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG038	ბოლნისის „ლამაზი გორის“ ჯვარი ბარნაბასი, V/VI საუკუნე	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG039	ბოლნისის „ლამაზი გორას“ V/VI სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი

ECG040	ბოლნისის „ლამაზი გორას“ V/VI სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG041	ბოლნისის „ლამაზი გორას“ V/VI სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG042	ბოლნისის „ლამაზი გორას“ V/VI სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG043	ბოლნისის „ლამაზი გორას“ VII/VIII სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG044	ბოლნისის „ლამაზი გორას“ V/VI სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG045	ბოლნისის „ლამაზი გორას“ V/VI სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG046	ბოლნისის „ლამაზი გორას“ V/VI სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG047	ბოლნისის „ლამაზი გორას“ VI/VII სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG048	ბოლნისის „ლამაზი გორას“ VIII სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG049	პალესტინის წარწერა I	გიორგი წერეთელი
ECG050	პალესტინის წარწერა II	გიორგი წერეთელი
ECG051	პალესტინის წარწერა III	გიორგი წერეთელი
ECG052	ბოლნისის სიონის 494 ნ. საამშენებლო წარწერა დავით ეპისკოპოსისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG053	ბოლნისის სიონის 494 ნ. მოსახსენებელი ამშენებლისა და ხელოსნების	ნოდარ შოშიაშვილი

ECG054	ბოლნისის სიონის 494 ნ. ხელოსნების (კარის შემბმელების) ფარნავაზისა და აზარუხტის მოსახსენებელი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG055	ბოლნისის სიონის 494 ნ. ვარდან ნახპეტის წარწერა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG056	ბოლნისის სიონის 494 ნ. ძნელას წარწერა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG057	ბოლნისის სიონის V/VI სს. ბოლნისის ნახპეტის წარწერა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG058	ბოლნისის სიონის V/VI სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG059	ბოლნისის სიონის V/VI სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG060	ბოლნისის სიონის V/VI სს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG061	ბოლნისის სიონის VII ს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG062	ბოლნისის სიონის VIII ს. ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG063	ბოლნისის მუნიციპალიტეტის VII ს. მოსახსენებელი ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG064	ბოლნისის მუნიციპალიტეტის VII ს. მოსახსენებელი ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG065	ბოლნისის სიონის მოსახსენებელი ჩორაჩისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG066	ბოლნისის სიონის ეპიტაფია მიქაელისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG067	ბოლნისის სიონის ეპიტაფია იოანე ბოლნელისა და მოსახსენებელი შუმანიკისა	ნოდარ შოშიაშვილი

ECG068	ბოლნისის სიონის ელია ბოლნელის წარწერა ლამისთევის დაწესების შესახებ	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG069	ბოლნისის სიონის X ს. წარწერის ფრაგმენტი	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG070	ბოლნისის სიონის X ს. საამშენებლო წარწერა ბოლნელი ეპისკოპოსისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG078	უკანგორი. V/VI სს. მოსახსენებელი (II)	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG079	უკანგორი. V/VI სს. მოსახსენებელი (III)	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG080	ზარზმის ივანე სულასძის წარწერა ეგუტერის აშენებისა	ვალერი სილოგავა
ECG081	ფიის წმ. თეოდორეს ეკლესიის ჩქარის წარწერა	ნოდარ შოშიაშვილი; ვალერი სილოგავა;
ECG082	ხეოთის ულუმპია ხანცთელის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG083	აგარის (ურვალის) თეოდორეს წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG084	აგარის (ურვალის) სატრაპეზოს წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG085	საროს ციხის ვაჩე გურგენისძის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG086	წუნდის იჩქით გურგენისძის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG087	ვანის ქვაბების იჩქით გურგენისძის მამულის აშენების წარწერა	ვალერი სილოგავა;

ECG088	ვანის ქვაბების იჩქით გურგენისძის კედლის აშენების წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG089	ვანის ქვაბების ანტონ ჭყონდიდელის ზღუდის აშენების წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG090	საფარის წმ. საბას ტაძრის ფარეზასძის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG091	ბიეთის ხუაშის ორი წარწერა;	ვალერი სილოგავა; ვახტანგ ბერიძე;
ECG092	თმოგვის მურვან კვიციანისძის წარწერა;	ვალერი სილოგავა;
ECG093	ვარძის პატრონ ივანეს (ჯაყელის) წარწერა;	ვალერი სილოგავა;
ECG094	პატარა სმადის ერისთავ შაბურისძისა და შიო მანყვერელი მთავარეპისკოპოსის წარწერა;	ვალერი სილოგავა;
ECG095	პატარა სმადის ივანე მანყვერელ ეპისკოპოსის წარწერა ეკვტერის აშენებისა;	ვალერი სილოგავა;
ECG096	საფარის წმ. გიორგის ეკლესიის გრიგოლ ნაფშუენისძის წარწერა (I);	ვალერი სილოგავა;
ECG097	საფარის წმ. გიორგის ეკლესიის გრიგოლ ნაფშუენისძის წარწერა (II);	ვალერი სილოგავა;
ECG098	საფარის წმ. გიორგის ეკლესიის იოვანეს წარწერა წყაროს აშენებისა;	ვალერი სილოგავა;
ECG099	ვალეს დედისიმედის წარწერა (ყველაზე დიდი ეპიგრაფიკული ძეგლი საქართველოში);	ვალერი სილოგავა;
ECG100	ქარზამეთის გრიგოლ მანყვერელი ეპისკოპოსის წარწერა;	ვალერი სილოგავა; ექვთიმე თაყაიშვილი;

ECG1006	უმ ლეისუნის იოანე ეპისკოპოსის წარწერა; Umm Leisun inscription	ლიგმანი; Zeligman; იანა ჩეხანოვეცი; Yana Tchekha
ECG1007	სათხის სააღაპე წარწერა გიორგი შაზელისძისა	ვალერი სილოგავა
ECG101	აბასთუმნის წარწერა	ვალერი სილოგავა; ნოდარ შოშიაშვილი
ECG102	ზარზმის ფერისცვალების ხატის პავლე მამასახლისის წარწერა	ვალერი სილოგავა; გიორგი ჩუბინაშვილი; ივანე ჯავახიშვილი
ECG103	ხვილიშას ტაძრის თეოდოტის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG1031	ატენის სიონი, ცამეტსტრიქონიანი წარწერა	თეიმურაზ ბარნაველი
ECG104	ვალეს კრავის წარწერა	ვალერი სილოგავა; ნოდარ შოშიაშვილი
ECG105	ვალეს არსენის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG106	ვალეს ნავრაის ძისწულის წარწერა	ვალერი სილოგავა; ნოდარ შოშიაშვილი
ECG1063	ხცისი, დასავლეთ ფასადის წარწერები	გიორგი ჩუბინაშვილი
ECG107	ხეოთის ვაჩაჲს, გურაჲს და მირაჲს წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG108	საფარის მიძინების ტაძრის ვაჩე ხუროთმოძღვრის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG109	უდეს ფარსმანისა და მანანის წარწერა	ვალერი სილოგავა; ნოდარ შოშიაშვილი
ECG110	ბოდოკლდის იოვანე გალატოზის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG1103	აშოტ კურაპალატის წარწერა;	ნოდარ შოშიაშვილი;
ECG1104	ოპიზის ეკლესიის რელიეფების ექტიტორული წარწერა აშოტისა და დავითისა;	ნოდარ შოშიაშვილი;
ECG111	ბოგას თეოდორეს წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG112	ზარზმის ეპრაქსია ლაკლაკთა დედის წარწერა ღვთისმშობლის ხატზე	ვალერი სილოგავა; გიორგი ჩუბინაშვილი
ECG113	ზარზმის ფერისცვალების ხატის ზვიად ერისთავის წარწერა	ვალერი სილოგავა; გიორგი ჩუბინაშვილი
ECG114	ზარზმის ფარსმან ერისთავის წარწერა სამწერობელზე	გიორგი ჩუბინაშვილი

ECG115	ციხისუბნის ასვათის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG116	ამხეს საუმარგის, ბერძენის, ქობულის, პაზარიჭლის, გაბრიელის და ასვათის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG117	ვარძიის რატი ერისთავთ-ერისთავის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG118	საფარის წმ. საბას ტაძრის სვიმეონის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG119	საფარის წმ. გიორგის ეკლესიის პავლეს, ბასილის, სვიმეონის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG120	ბიეთის ზაალ თოვასძის წარწერა ეკვტერის აშენებისა	ვალერი სილოგავა; ვახტანგ ბერიძე
ECG121	საფარის წმ. საბას ტაძრის ოქროპირ გაბეცასძის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG122	საფარის წმ. საბას ტაძრის იოვანე ღვინას შვილის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG123	საფარის წმ. საბას ტაძრის გიორგი მალეს წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG124	საფარის წმ. საბას ტაძრის თორნიკის, ტაბარის და ლაშხის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG125	საფარის წმ. საბას ტაძრის გიორგის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG126	საფარის წმ. საბას ტაძრის სვიმეონ ბეროზა-ყოფილის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG127	ვალეს გაბრიელ მახარებლის გამოსახულების წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG128	საფარის მიძინების ტაძრის წარწერა ეკლესიის მაკურთხეველი მაცხოვრის რელიეფზე	ვალერი სილოგავა

ECG129	საფარის მიძინების ტაძრის წარწერა კანკელის ფილის კომპოზიციაზე „დანიელი ლომების ხაროში“	ვალერი სილოგავა
ECG130	საფარის მიძინების ტაძრის წარწერები კანკელის ფილის ვედრების კომპოზიციაზე	ვალერი სილოგავა
ECG131	კუმურდოს ტაძრის სამშენებლო წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG134	იოვანე ეპისკოპოსის წარწერა	თაყაიშვილი; ნიკო ბერძენიშვილი; ვახტანგ ბერიძე; ნ.
ECG135	კუმურდოს მარიამ დედოფლის წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG141	გოლიათის სააღაპე წარწერა	აე; ექვთიმე თაყაიშვილი; ნიკო ბერძენიშვილი; ვ. ცის
ECG142	კუმურდოს მირდატის და გოლიათის სააღაპე წარწერა	ოსე; ექვთიმე თაყაიშვილი; ნიკო ბერძენიშვილი; ვ. ც
ECG143	კუმურდოს მოლოზონის სააღაპე წარწერა	ექვთიმე თაყაიშვილი; ნიკო ბერძენიშვილი; ვ. ცისკარი
ECG144	კუმურდოს მოლოზონის წარწერა	ოსე; ექვთიმე თაყაიშვილი; ნიკო ბერძენიშვილი; ვ. ც
ECG145	ბაგრატ მეფისა და მარიამ დედოფლის წარწერა	ოსე; ექვთიმე თაყაიშვილი; ნიკო ბერძენიშვილი; ვ. ც
ECG146	ზოსიმე კუმურდოელის წარწერა	ოსე; ექვთიმე თაყაიშვილი; ნიკო ბერძენიშვილი; ვ. ც
ECG148	გაბრიელ კუმურდოელის სააღაპე წარწერა	ოსე; ექვთიმე თაყაიშვილი; ნიკო ბერძენიშვილი; ვ. ც
ECG149	ამბა პავლე მანგლელის სააღაპე წარწერა	ოსე; ექვთიმე თაყაიშვილი; ნიკო ბერძენიშვილი; ვ. ც
ECG150	კუმურდოს აბელას წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG151	წარწერები ტაძრის დასავლეთ მინაშენის შესასვლელის ტიმპანზე	ვალერი სილოგავა
ECG184	V-VI სს. წინადადება ბიბლიური „შესაქმედან“	გიორგი ოთხმეზური; ზაზა ალექსიძე
ECG185	ნაგზაურა 2. V-VI სს. წარწერის ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური; ზაზა ალექსიძე
ECG186	აბაზას მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური; ნოდარ შოშიაშვილი; ვ. ჯაფარი
ECG187	წარწერის ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG188	უცნობ პირთა მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური; ნოდარ შოშიაშვილი; ვ. ჯაფარი

ECG189	მიქაელ და გაბრიელ მთავარანგელოზთა განმარტებითი წარწერა	გიორგი ოთხმეზური
ECG190	მოსახსენებელი ერემიასი და ფლავოჭისა	გი ოთხმეზური; ნოდარ შოშიაშვილი; ნიკო ბერძენიძე
ECG192	პატრიკოსის მოსახსენებელი(?)	გიორგი ოთხმეზური; ზაზა ალექსიძე
ECG194	[თეკლა] პირველმონამეს განმარტებითი წარწერა	გიორგი ოთხმეზური; ზაზა ალექსიძე
ECG195	ჯვრის განმარტებითი წარწერა	გიორგი ოთხმეზური; ზაზა ალექსიძე
ECG197	ქართული აბეცედარიუმი	გიორგი ოთხმეზური; ზაზა ალექსიძე
ECG198	სტეფანესა და ზიქას მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური
ECG199	პეტრეს და თევდორეს მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური
ECG200	VIII-IXსს. ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური; დ. ბერძენიშვილი
ECG201	წმ. მარიამის განმარტებითი წარწერა	გიორგი ოთხმეზური; ექვთიმე თაყაიშვილი
ECG202	ბაკურის მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური
ECG203	ვარაზის მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური
ECG204	IX-X სს. ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური; ზაზა ალექსიძე
ECG213	მოსახსენებელი სტეფანესი	გიორგი ოთხმეზური
ECG214	1010-1033 წწ. მელქისედეკ კათალიკოსის სადიდებელი	გიორგი ოთხმეზური
ECG215	1010-1033 წწ. ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG217	1020-1048/9 წწ. მოსახსენებელი დავით და კვირიკე მეფეებისა	გიორგი ოთხმეზური
ECG218	1020-1048/9 წწ. მოსახსენებელი შარიაქასი	გიორგი ოთხმეზური
ECG221	საამშენებლო წარწერა თეოდორესი	გიორგი ოთხმეზური
ECG222	საამშენებლო წარწერა თეოდორესი	გიორგი ოთხმეზური; ვალერი სილოგავა
ECG223	საამშენებლო წარწერა თეოდორესი	გიორგი ოთხმეზური
ECG224	კათალიკოს იოანე V ოქროპირის სადიდებელი წარწერა	გიორგი ოთხმეზური

ECG225	საამშენებლო წარწერა ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავის მოსახსენებლით	გიორგი ოთხმეზური
ECG226	ცხორებას მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური
ECG227	მიქაელის და მისი შვილების მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური
ECG228	ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავის მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური
ECG229	საამშენებლო წარწერა ჯოვანესი, ნიკოლოზის ძისა	გიორგი ოთხმეზური
ECG230	ადარნასეს მოსახსენებელი წარწერა	გიორგი ოთხმეზური
ECG231	მოსახსენებელი გიორგისა	გიორგი ოთხმეზური
ECG232	გრაფიტოს ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG233	XI-XII სს. ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG234	XI-XII სს. ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG235	XI-XII სს. ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG236	XI-XII სს. ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG237	დანერილი ივანე ლომსიანისძისა მიჯის ეკლესიისადმი	გიორგი ოთხმეზური
ECG238	დანერილი ნადის დაწესების შესახებ	გიორგი ოთხმეზური
ECG239	XI ს-ის II ნახ.-XII სს. წარწერის ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG240	XI ს-ის II ნახ.-XII სს. წარწერის ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG241	საამშენებლო წარწერა ხიჭაჭ ერისთავთ-ერისთავისა	გიორგი ოთხმეზური
ECG242	მოსახსენებელი ხიჭაჭ შარასძისა	გიორგი ოთხმეზური
ECG243	XII ს. (1125 წ-ის შემდ.). წარწერის ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG244	საამშენებლო წარწერის ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG245	შიოს და მისი ძმების საამშენებლო წარწერა	გიორგი ოთხმეზური

ECG246	მოსახსენებელი საბა ხუცესისა	გიორგი ოთხმეზური
ECG247	სამშენებლო წარწერა თევდორესი	გიორგი ოთხმეზური
ECG248	მიქაელ და გაბრიელ მთავარანგელოზთა განმარტებითი წარწერები. მზის საათის წარწერა	გიორგი ოთხმეზური
ECG249	მოსახსენებელი თამარ მეფისა და კახა ერისთავისა და სამშენებლო-ქტიტორული წარწერა ოქროპირ ბელელას-ძისა	გიორგი ოთხმეზური
ECG252	ვარძაგარას საზღვრის მანიშნებელი წარწერა და იოვანეს მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური
ECG253	მთავრული გრაფემა დ-ონი ჯამის ძირზე	გიორგი ოთხმეზური
ECG254	მოსახსენებელი ამირა იოზ მისრიკის-ძისა	გიორგი ოთხმეზური
ECG255	დასავლეთ კარიბჭის სამშენებლო წარწერა მამათმთავარ თევდოსისა	გიორგი ოთხმეზური
ECG256	აფრიდონის შეწირულობის აქტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG257	დანერილი დმანელი მამათმთავრისა	გიორგი ოთხმეზური
ECG258	საღებავით შესრულებული წარწერის ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG259	საღებავით შესრულებული წარწერის ფრაგმენტი	გიორგი ოთხმეზური
ECG260	ხუდადისძეთა მოსახსენებელი	გიორგი ოთხმეზური
ECG261	რუსუდან და დავით მეფეთა „ჭელი“	გიორგი ოთხმეზური
ECG262	ლექსი-ეპიტაფია	გიორგი ოთხმეზური
ECG315	ახტალის თორმეტი მოციქულის ეკლესიის წარწერა	ზაზა ალექსიძე; ექვთიმე თაყაიშვილი
ECG335	ჰნევიანქის (ძელი ჭემმარიტი) ივანე მანდატურთუხუცესისა და	ლეონ მელიქეთ-ბეგი

	ამირსპასალარის ძის, სუმბატის, წარწერა	
ECG336	ჰნევეანქის (ძელი ჭემმარიტი) თეოდორე მამათმთავრის წარწერა	ლეონ მელიქსეთ-ბეგი
ECG337	ჯუჯაქენდის წარწერა	ლეონ მელიქსეთ-ბეგი
ECG338	ქობაირის მონასტრის ეპიტაფია შანშეს მწიგნობართუხუცესის მათესი და მისი მეუღლის თენისა	თემო ჯოჯუა; გიორგი გაგოშიძე
ECG339	ქობაირის მონასტრის ეპიტაფია ივანე მანდატურთუხუცესის ძის, შანშე ათაბაგის ძმის, ბერი პიმენისი	ქეთი ასათიანი; გიორგი კალანდია
ECG340	ქობაირის მონასტრის ეპიტაფია პატრონი შაჰანშას ძის, [ზაქარია] ამირსპასალარის გაზრდილის, ჯაყელის ასულის რუსუდანისა	თემო ჯოჯუა; გიორგი გაგოშიძე
ECG341	ქობაირის მონასტრის ეპიტაფია ივანე მანდატურთუხუცესის ძის, ათაბაგ შანშეს ძმის, ათაბაგ ვაჰრამისა	თემო ჯოჯუა; გიორგი გაგოშიძე
ECG342	ქობაირის მონასტრის ეპიტაფია ივანე მანდატურთუხუცესის ასულისა და გურკენელი სულას მეუღლის თამარისა	თემო ჯოჯუა; გიორგი გაგოშიძე
ECG343	ქობაირის მონასტრის ეპიტაფია მსახურთუხუცესის ოგლა (?) ბუბასი;	ჯოჯუა; Temur Djojua; გიორგი გაგოშიძე; Giorgi Gag
ECG344	ქობაირის მონასტრის ეპიტაფია მელვინეთუხუცეს ივანეს მეუღლის გურჯიხათუნისა	თემო ჯოჯუა; გიორგი გაგოშიძე
ECG345	ქობაირის მონასტრის ეპიტაფია ეკლესიისა და მონასტრის აღმშენებლის, შაჰანშა მანდატურთუხუცესის ცოლის, ზაქარია ამირსპასალარის	თემო ჯოჯუა; გიორგი გაგოშიძე

	დედის, ლაკლაკთა ასულის ხუაშაქისა	
ECG346	ქობაირის მონასტრის ხუაშას ეპიტაფია-ლექსი	ვალერი სილოგავა; პარუირ მურადიანი
ECG347	ქობაირის მონასტრის მაკარის ეპიტაფია	თემო ჯოჯუა; გიორგი გაგომიძე
ECG348	ქობაირის მონასტრის მაკარის შვილის, გრიგოლის, ეპიტაფია	თემო ჯოჯუა; გიორგი გაგომიძე
ECG349	ქობაირის მონასტრის შანშე I-ის ძის, ბერი გიორგის, წარწერა (I)	ლეონ მელიქსეთ-ბეგი
ECG350	ქობაირის მონასტრის შანშე I-ის ძის, ბერი გიორგის, წარწერა (II)	ლეონ მელიქსეთ-ბეგი
ECG351	ქობაირის მონასტრის შაჰანშა მანდატურთუხუცესის ძის, მწარგრძელის, და მისი თანამეცხედრის ათაბაგ-ამირსპასალარის, სადუნის ასულის ვანენის წარწერა	ლეონ მელიქსეთ-ბეგი
ECG352	კოშის წარწერა	ვალერი სილოგავა; აკაკი შანიძე
ECG354	ლუერის წარწერა	ზაზა ალექსიძე
ECG355	კურთანის წარწერა	ვალერი სილოგავა; პარუირ მურადიანი
ECG356	თეჟარუიქის სამშენებლო წარწერა	ვალერი სილოგავა; პარუირ მურადიანი
ECG358	შაჰნაზირის ოთხთა ძმათა ძნელაძსძეთა წარწერა (I)	ვალერი სილოგავა; ლეონ მელიქსეთ-ბეგი
ECG359	შაჰნაზირის დავითის წარწერა II	ვალერი სილოგავა; ლეონ მელიქსეთ-ბეგი
ECG360	უკანგორი, მოსახსენებელი თათვარაზისა	ნოდარ შოშიაშვილი
ECG361	ხუნზახის X წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG362	სამილახის წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG363	ურადას წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG364	რულუჯაბის წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი

ECG365	ხუნზახის I ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG366	ხუნზახის II ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG367	ხუნზახის III ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG368	ხუნზახის IV ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG369	ხუნზახის V ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG370	ხუნზახის VI ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG371	ხუნზახის VII ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG372	ხუნზახის VIII ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG373	ხუნზახის IX ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG374	ხუნზახის XI ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG375	ხუნზახის XII ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG376	ხუნზახის XIII ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG377	გინიჩუტლის ქართული ნარწერა დალესტნიდან	ტოგო გუდავა, შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG378	მითლიჭურიბის ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG379	ჰონატლის I ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG380	ჰონატლის II ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG381	მურუხის ნარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG382	ყარსის ციხის ქართული ნარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG383	ანჩისხატის ბაზილიკის სამშენებლო ნარწერა	რუსუდან გვერდნითელი
ECG384	ზედა ვარძის „კიდურყვავილოვანი“ ნარწერა	ციალა გაბაშვილი
ECG385	ვანის ქვაბების პოეტური ნარწერა I	შერმადინ ონიანი
ECG386	ვანის ქვაბების პოეტური ნარწერა II	შერმადინ ონიანი
ECG387	ჰალას ქართული-ხუნძური ნარწერა დალესტნიდან	არნოლდ ჩიქობავა, შაჰბან ჰაფიზოვი

ECG388	ტად-რაალის ქართული-ხუნძური წარწერა დალესტნიდან	ტოგო გუდავა, შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG389	ზარზმის ისაკისა და მისი შვილების წარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG390	თანუსის წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG391	აქაროს მთის I წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG392	აქაროს მთის II წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG393	აქაროს მთის III წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG394	აქაროს მთის IV წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG395	აქაროს მთის V წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG396	აქაროს მთის VI წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG397	აქაროს მთის VII წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG398	აქაროს მთის VIII წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG399	აქაროს მთის IX წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG400	აქაროს მთის X წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG401	აქაროს მთის XI წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG402	აქაროს მთის XII წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG403	აქაროს მთის XIII წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG404	აქაროს მთის XIV წარწერა დალესტნიდან	შაჰბან ჰაფიზოვი
ECG440	მსიგხუა, მიქაელის სავედრებელი წარწერა I	ლია ახალაძე
ECG441	მსიგხუას მიქაელას წარწერა II, IX-X სს	ლია ახალაძე
ECG445	ბედიის კონსტანტინე მეფეთა მეფის წარწერა	ლია ახალაძე
ECG447	ბედიის ანტონ ბედიელის წარწერა	ლია ახალაძე
ECG452	ბესლეთის ხიდის წარწერა	ლია ახალაძე
ECG453	ილორის გალატოზის წარწერა	ლია ახალაძე
ECG454	გიორგი მთავარეპისკოპოსის წარწერა	ლია ახალაძე

ECG455	ილორის გიორგი გურგენიძის ნარწერა	ღია ახალაძე
ECG456	გიორგი ქოჩოლავას ნარწერა	ღია ახალაძე
ECG458	ლუმურიში, საგდუხტ დეოფალთა დეოფლის ნარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG459	ანუხვა, გიორგი ბასილის ძის ნარწერა ქვაჯვრის სვეტზე	ვალერი სილოგავა
ECG462	სკურჩის ნარწერა, XI ს.	ღია ახალაძე
ECG468	ფრესკული ნარწერა ნმ. მარინეს გამოსახულებასთან	ღია ახალაძე
ECG469	რუმას ნარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG470	გრიგოლ გალატოზთუხუცესის ნარწერა	ღია ახალაძე
ECG474	ლიხნის ნარწერა კომეტის გამოჩენის შესახებ, 1066	ღია ახალაძე
ECG476	ლიხნის ნმ. კირილეს ფრესკის ნარწერა	ღია ახალაძე
ECG477	ლიხნის ნმ. ბასილის ფრესკის ნარწერა	ღია ახალაძე
ECG478	ლიხნის ნმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის ნარწერა	ღია ახალაძე
ECG479	ლიხნის ნმ. გრიგოლ ნოსელის ნარწერა	ღია ახალაძე
ECG480	ანუხვა, ნარწერა სვეტზე	ღია ახალაძე
ECG482	ოზბეგ დადიანის ნარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG483	გუდავას რაბაისა და ნუგამწირას ნარწერა	ღია ახალაძე
ECG484	გუდავას დეკანოზის ნარწერა	ღია ახალაძე
ECG485	წარჩე, ფაშასძის ნარწერა, 20-50	ვალერი სილოგავა
ECG489	მარიამის ნარწერა ნმ. ეკატერინეს ხატზე	ვალერი სილოგავა
ECG490	პეტრიკოპულის ნარწერა	ვალერი სილოგავა
ECG492	გუჯარეთის ხეობა. თოთხამის ციხის ეკლესია, ფრაგმენტი, IX-X სს.	თამაზ გოგოლაძე; დევი ბერძენიშვილი

ECG493	გუჯარეთის ხეობა. „ნითელი ეკლესია“, სავედრებელი წარწერა ეკლესიის ექტიტორის მახარებლისა, X-XI სს.	თამაზ გოგოლაძე; დევი ბერძენიშვილი; სერგი მაკალაძე
ECG494	გუჯარეთის ხეობა. „ნითელი ეკლესია“, წარწერა დავით გალატოზისა (?), X-XI სს	თამაზ გოგოლაძე
ECG495	გუჯარეთის ხეობა. მაჭარწყლის ეკლესია, სავედრებელი წარწერა ნიკოლოზისა, X-XI სს.	თამაზ გოგოლაძე; დევი ბერძენიშვილი; სერგი მაკალაძე
ECG496	გუჯარეთის ხეობა. ტყემლოვანის ეკლესია, კვირიკეს სავედრებელი წარწერა, X-XI სს.	თამაზ გოგოლაძე
ECG497	გუჯარეთის ხეობა. ტყემლოვანის ეკლესია, წარწერის ფრაგმენტი, X-XI სს.	თამაზ გოგოლაძე; დევი ბერძენიშვილი
ECG498	ბორჯომის ხეობა. საკირე. „საყდრივაკის“ ეკლესია, სავედრებელი წარწერა შაშიასი, X-XI სს.	თამაზ გოგოლაძე; დევი ბერძენიშვილი
ECG499	ბორჯომის ხეობა. საკირე. „საყდრივაკის“ ეკლესია, სავედრებელი წარწერა შპ (?), X-XI სს.	თამაზ გოგოლაძე; დევი ბერძენიშვილი
ECG500	ბორჯომის ხეობა. ფოთოლეთის წმიდა გიორგის ეკლესია, სავედრებელი წარწერა ნიკოლოზისა, XI ს.	თამაზ გოგოლაძე
ECG501	ბორჯომის ხეობა. ფოთოლეთის წმიდა გიორგის ეკლესია, სავედრებელი წარწერა მნათესი, XI ს.	თამაზ გოგოლაძე
ECG502	ბორჯომის ხეობა. ფოთოლეთის წმიდა გიორგის ეკლესია, სავედრებელი წარწერა შალვასი, XI ს..	თამაზ გოგოლაძე
ECG503	ბორჯომის ხეობა. ფოთოლეთის წმიდა გიორგის ეკლესია, სავედრებელი წარწერა იოვანესი, XI ს.	თამაზ გოგოლაძე

ECG504	ბორჯომის ხეობა. ფოთოლეთის წმიდა გიორგის ეკლესია, სავედრებელი წარწერა შარიაქასი, XI ს.	თამაზ გოგოლაძე
ECG505	ბორჯომის ხეობა. ფოთოლეთის წმიდა გიორგის ეკლესია, სავედრებელი წარწერა თორნიკისა, XI ს.	თამაზ გოგოლაძე
ECG506	ბორჯომის ხეობა. ფოთოლეთის წმიდა გიორგის ეკლესია, სავედრებელი წარწერა უცნობი პირისა, XI ს.	თამაზ გოგოლაძე
ECG507	სავედრებელი წარწერა ეკლესიის კრებულისა	თამაზ გოგოლაძე
ECG508	სავედრებელი წარწერა თეოდორესი	თამაზ გოგოლაძე
ECG509	სავედრებელი წარწერა ბასილისა	თამაზ გოგოლაძე
ECG510	სავედრებელი წარწერა კვირიკისი	თამაზ გოგოლაძე
ECG511	ფოთოლეთის ეკლესიის კანკელი	თამაზ გოგოლაძე
ECG512	სავედრებელი წარწერა დამიანე ბედიელისა	თამაზ გოგოლაძე
ECG513	სავედრებელი წარწერა	თამაზ გოგოლაძე
ECG514	ქართული ანბანი	თამაზ გოგოლაძე
ECG515	სავედრებელი წარწერა უცნობი პირისა	თამაზ გოგოლაძე
ECG516	სავედრებელი წარწერა ბასილისა კახისა	თამაზ გოგოლაძე
ECG517	სავედრებელი წარწერა კვირიკისი	თამაზ გოგოლაძე
ECG518	წარწერა ხატის გადმოსვენების შესახებ	თამაზ გოგოლაძე
ECG519	სავედრებელი წარწერის ფრაგმენტი	თამაზ გოგოლაძე
ECG520	სავედრებელი წარწერა კვირიკისი	თამაზ გოგოლაძე
ECG521	სავედრებელი წარწერა ხარეზასი	თამაზ გოგოლაძე
ECG522	სავედრებელი წარწერა თეოდორესი	თამაზ გოგოლაძე
ECG523	სავედრებელი წარწერა ხარეზასი	თამაზ გოგოლაძე
ECG524	სავედრებელი წარწერა მიქაელისა	თამაზ გოგოლაძე

ECG525	სავედრებელი წარწერა კვრიკესი	თამაზ გოგოლაძე
ECG526	შოთა და იაის ფრესკული წარწერა	თამაზ გოგოლაძე
ECG527	ბორჯომის ხეობა. ახალდაბის წმიდა გიორგის ეკლესია	თამაზ გოგოლაძე
ECG528	გუჯარეთის ხეობა. ტიმოთესუბნის (კიმოთისმანის) წმიდა ბარბარეს ეკლესია	დევი ბერძენიშვილი
ECG529	წარწერის ფრაგმენტი შალვა ერისთავთ-ერისთავისა, მეჭურჭლეთუხუცესისა, მანდატურთუხუცესისა	თამაზ გოგოლაძე
ECG530	ვის გიორგის (გიორგი V ბრწყინვალის) მოლა	
ECG531	გუჯარეთის ხეობა. თონეთის წმიდა გიორგის ეკლესია	თამაზ გოგოლაძე; დევი ბერძენიშვილი
ECG532	ბორჯომის ხეობა. ლიკანის ღმრთისმშობლის ეკლესია	თამაზ გოგოლაძე; დევი ბერძენიშვილი
ECG533	საალმშენებლო წარწერა გივი ავალიშვილისა და მისი მეუღლის, მეფეთმფის ასულ სოფიოსი	თამაზ გოგოლაძე
ECG534	ბორჯომის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი	თამაზ გოგოლაძე
ECG535	ბორჯომის ხეობა. ყვიბისის წმიდა გიორგის ეკლესია	თამაზ გოგოლაძე
ECG536	ტიმოთესუბნის (კიმოთისმანის) ღმრთისმშობლის ეკლესია, ეპიტაფიის ფრაგმენტი ზაზა ავალიშვილისა	თამაზ გოგოლაძე
ECG537	წარწერა მთავარი კარიბჭის თავზე	ზაზა ალექსიძე
ECG555	ეპიფანე არქიმანდრიტის გრაფიტი	დარეჯან კლდიაშვილი; ზაზა სხირტლაძე
ECG902	ხცისის ანანია მთავარეპისკოპოსისეული საამშენებლო წარწერა	გიორგი ჩუბინაშვილი

ECG914	მოხისის სამების წარწერა	ირაკლი გელაშვილი, თამაზ გოგოლაძე
ECG915	ჭყონდიდის სანათლავის საამშენებლო წარწერა, 996 წ.	ვალერი სილოგავა
ECG916	ჭყონდიდის კალატოზ მიქაელ ოპიზარის წარწერა, [996 წ.]	ვალერი სილოგავა
ECG917	ჭყონდიდის წარწერა მაცხოვრის გამოსახულების გარშემო	ვალერი სილოგავა
ECG918	[იოვანე ჭყონდიდელის] ეპიტაფიის ფრაგმენტები	ვალერი სილოგავა
ECG919	ჭყონდიდის „სვეტის“ წარწერის ფრაგმენტები	ვალერი სილოგავა
ECG920	ჭყონდიდი, შერგილ დადიანის წარწერა	ვალერი სილოგავა

დანართი 2

ბერძნული წარწერების სრული ჩამონათვალი

ფაილი	წარწერის სათაური	რედაქტორი/გამომცემელი:
ECG002	ნილკნის აკლდამის ბერძნული წარწერა;	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG003	სეფიეთის კირქვის ფილა;	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG004	სეფიეთის ბერძნული წარწერა;	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG005	დრაკონტის დედოფლის წარწერა;	David Braund; თინათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG006	არმაზციხე-ბაგინეთი. ამაზასპეს მეუღლის წარწერა;	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili; დევიდ ბრაუნდი; Tinatin Kauhchishvili
ECG007	ნოსირის ბერძნული წარწერა;	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG008	ბერძულწარწერიანი კირქვის ფილა კავთისხევიდან;	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG009	მხატვართუხუცეს ავრელი აქოლისის ბერძნული წარწერა სამთავროს სამაროვნიდან;	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG011	ვანის დეკრეტი;	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili; ოთარ ლორთქიფანიძე; Otmar Stieglitz
ECG014	ნუხის ბერძულწარწერიანი ფილა;	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG015	ბერძულწარწერიანი ვერცხლის ლანგარი არმაზისხევიდან	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG017	წარწერა თუთიის მედალიონზე წებელდიდან;	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG018	ორნამენტებიანი და ბერძულწარწერებიანი კვარცხლბეკი კაზრეთიდან;	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG019	ვაშნარის ბერძნული წარწერა	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG020	ოქროს ბეჭედი წარწერით „დედატოს“	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG021	ბერძულწარწერიანი ბრინჯაოს მედალი;	ნათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kauhchishvili
ECG071	ანაპის ბერძულწარწერიანი მარმარილოს ფილის ფრაგმენტი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG072	ანაპის პრიზმა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG073	ბერძულწარწერიანი ვერცხლის ლანგარი	თინათინ ყაუხჩიშვილი

ECG075	მცხეთის ანტიოქიის ეკლესიის ქვიშაქვის სტელა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG076	მოგვთა უბანში აღმოჩენილი ქვიშაქვის ფილა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG077	ვესპასიანეს წარწერა; Stele of Vespasian	თინათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kaukhchishvili
ECG268	ოქროს ბეჭედი	თინათინ ყაუხჩიშვილი; მარგარიტა ლორთქიფანიძე
ECG269	რკინის ბეჭედი მოგვთაკარიდან	თინათინ ყაუხჩიშვილი; თ. სურგულაძე; ა. სიხარულიძე
ECG270	ოქროს ბეჭედი ამეთვისტოთი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG271	ჰემატიტის მძივი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG272	იასპის ქვა	თინათინ ყაუხჩიშვილი; М. И. Максимовა
ECG273	ოქროს ბეჭედი	თინათინ ყაუხჩიშვილი; ქ. ჯავახიშვილი; გ. ნენეაშვილი
ECG274	რკინის ბეჭედი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG275	ბრინჯაოს ბეჭდის ნატეხი	თინათინ ყაუხჩიშვილი; A. Zakharow
ECG276	ნითელი შუშის თვალი	თინათინ ყაუხჩიშვილი; A. Zakharow; И. Помяловский
ECG277	ბრინჯაოს ბეჭედი	თინათინ ყაუხჩიშვილი; М. И. Максимовა
ECG279	თეთრი ქვის საბეჭდავი მონოგრამა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG280	ნანდრიფშის წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG281	მოზაიკური წარწერა a	თინათინ ყაუხჩიშვილი; А. Зотов; В. А. Леквичев
ECG282	ბიჭვინთის მუზეუმის წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG283	პეტრე ეპარქოსის მოლიბდული	თინათინ ყაუხჩიშვილი; А. Г. Хрушкова
ECG286	ამფორა ეშერიდან; Amphor form Eshera	თინათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kaukhchishvili
ECG287	ამფორა	თინათინ ყაუხჩიშვილი; Л. А. Шервашидзе; Л. Н. Мелик-Бекридзе
ECG288	სინოპური ლუტერიონი	თინათინ ყაუხჩიშვილი; М. Трапш
ECG289	აგური ბერძნულწარწერიანი დამლით	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG290	აგური ბერძნული მთავრული წარწერით	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG291	ლაპიდარული გრაფიტო	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG292	ატენის სიონის წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი; И. Помяловский
ECG293	ვერცხლის ლანგრის ფრაგმენტი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG294	ბერძნულწარწერიანი ჭურჭელი ზრუდერიდან; Zguderi. Owner's name on a jar, 3rd cent. A.D.	თინათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kaukhchishvili
ECG295	ვერცხლის კოვზი	თინათინ ყაუხჩიშვილი; მ. ქელიძე
ECG296	ოქროს ფირფიტა (გულსაკიდი)	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG297	მინის ფიალა	თინათინ ყაუხჩიშვილი; ნ. უგრეხელიძე; В. В. Паламарчук
ECG299	ჯამი გრაფიტოთი	დევიდ ბრაუნდი
ECG300	კრამიტის დამლა	დევიდ ბრაუნდი

ECG301	გვანდრაში აღმოჩენილი სინოპური ამფორა; Sinopian amphoras unearthed in Gvandra	დევიდ ბრაუნდი; David Braund
ECG303	ინტალიო	დევიდ ბრაუნდი
ECG304	ფიალაზე დატანილი ბერძნული ლიგატურა	დევიდ ბრაუნდი
ECG305	წარწერა ბრინჯაოს ბალთაზე	თინათინ ყაუხჩიშვილი; >Ю. Н. Воронцов
ECG308	სამკაულის ფრაგმენტი IV-V სს.; ბერძნული წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG309	სოხუმის კირქვის ფილის ფრაგმენტი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG310	ოქროს ქამრის ბალთა	ყაუხჩიშვილი; ს. ყაუხჩიშვილი; მარგ. ლორთქიფანიძე
ECG311	ოქროს ბეჭედი	თინათინ ყაუხჩიშვილი; მარგ. ლორთქიფანიძე
ECG312	ზევასის ოქროს ბეჭედი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG313	რკინის ბეჭედი	თინათინ ყაუხჩიშვილი; H. S. Nyberg; M. И. Максимова
ECG314	ანაპის მარმარილოს სტელა	თინათინ ყაუხჩიშვილი; ა. ამირანაშვილი
ECG316	ბიჭვინტის ბულა (I)	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG317	ბიჭვინტის ბულა (II)	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG318	ნოქალაქევის ბულა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG319	ცაიშის ბერძნული წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG320	ნოქალაქევის კერამიკული ჭურჭლის სახელური;	თინათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kaukhchishvili
ECG321	მოზაიკური იატაკი ბერძნული წარწერებით	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG322	ნოქალაქევის კერამიკული ფილა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG323	ნოქალაქევის კერამიკული ხუფი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG324	საბეჭდავი ოქროს ბეჭედი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG325	ნაკიფარის ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG326	ნოქალაქევის წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG327	ასპავრუკის ოქროს ბეჭედი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG328	პენალი ბერძნული წარწერებით	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG329	ვანი, პედესტალის ბერძნული გრაფიტი; Graffiti on the city wall of Vani, near the gates: beside a pedestal	თინათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kaukhchishvili
ECG330	ვანის ბერძნული წარწერა (II)	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG331	ვანის ბერძნული წარწერა (III)	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG332	წარწერა სანათურზე; Dioskourias-Sebastopolis. Dedication of a clay lamp to Hermes-Mercurius, 2nd-4th cent. A.D. (SEG 18 573)	თინათინ ყაუხჩიშვილი; Tinatin Kaukhchishvili

ECG333	კირქვის ოთხკუთხა ბერძნულწარწერიანი სტელა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG334	წილკნის გულსაკიდი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG353	კრამიტის დამლა ითხვისიდან;	დევიდ ბრაუნდი; David Braund
ECG357	საბეჭდავი ბეჭედი ზღუდერიდან;	დევიდ ბრაუნდი; David Braund
ECG405	სიმონ კანანელის ტაძრის ბერძნული წარწერა	В. Латышев; Архимандрит Леонид Ка
ECG406	კერამიკული ფილა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG407	მაცხვარიშის წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG408	ლატალის ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG409	ფარის ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG410	წარწერები ოქროს ფირფიტებზე	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG411	ვერცხლის ფირფიტა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG412	ფერწერული ხატი ლაგურკიდან	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG413	ჭედური ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG414	ჭედური ჯვარი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG415	თეთრი ბროლის პირამიდის ფორმის საბეჭდავი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG416	წვირმის ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG417	შეჭედილი ჯვარი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG418	ადიშის ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG419	ღვთისმშობლის ხატი	ყაუხჩიშვილი; И. Помяловский; Д. З. Б
ECG420	მარკოზის ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG421	ჭედური ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG422	გელათის საკურთხევლის წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG423	ატენის სიონის წარწერები	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG424	კაბენის ღვთისმშობლის ეკლესიის წარწერები	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG425	იკვის წმ. გიორგის ეკლესიის წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG426	ტიმოთესუბნის ტაძარი, საკურთხევლის კონქის წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG427	ტიმოთესუბნის ტაძრის გუმბათის წარწერა	თინათინ ყაუხჩიშვილი; Е. П. Привалова
ECG428	აბულბუგის ქვა	თინათინ ყაუხჩიშვილი; ლ. მუსხელიშვილი
ECG429	ლიპის ეკლესიის ქვა	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG430	წალენჯიხის ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG431	მარტვილის ვერცხლის ტრიპტიხი	თინათინ ყაუხჩიშვილი

ECG432	წილკნის ღვთისმშობლის ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი
ECG433	ხობის ღვთისმშობლის ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი; ექ. თაყაიშვილი
ECG434	გელათის მაცხოვრის ხატი	თინათინ ყაუხჩიშვილი

დანართი 3

კორპუსის სრული ბიბლიოგრაფია

- [ბასმაჯიანი, 1931](#): *Կ.Յ. Բասմաճեանს Հայերէն արձանագրութիւնք Ասույ , Բագსայրի և Մարմաշիսու Պարիս, 1931*
- [ორბელი, 1965](#): *Յ. Ա. Օրբելի Դիպան հայ վիճագրութեան Պ.1, Երևան 1965*
- [სარგისიანი, 1864](#): *Տէրսես Սարգիսեան Տեղագրութիւնք ի Փոքր և ի Մեծ Հայս Կենստիկ, 1864*
- [MIA CSCO Vol 166](#): *I. Molitor MIA CSCO. Vol 166. Subsidia, 10*
- [აბულაძე, 1949](#): *ილია აბულაძე, ქართლი წერის ნიმუშები, პალეოგრაფიული ალბომი, 1949*
- [აბულაძე, 1964](#): *ვლადიმერ აბულაძე , საავალიშვილოს ისტორიიდან*
- [აბულაძე, 1973](#): *ილია აბულაძე, ქართლი წერის ნიმუშები, პალეოგრაფიული ალბომი, 1973*
- [აბულაძე, 1983](#): *ვლადიმერ აბულაძე , ბორჯომის ხეობის წარსული და აწმყო*
- [ალადაშვილი, 1954](#): *ნათელა ალადაშვილი რელიეფი ოპიზიდან აშოტ კურაპალატის გამოსახულებით*
- [ალექსიძე, 1987](#): *ზაზა ალექსიძე, ატენის სიონის სომხური წარწერები, ეპიგრაფიკული ძეგლები და ხელნაწერთა მინაწერები, თბილისი, 1978*
- [ალექსიძე, 2011](#): *ზაზა ალექსიძე, ლუვრი, სინას მთა, ნაზარეთი: ეპიგრაფიკული ეტიუდები, ქრისტიანული კავკასია, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი, ტ.2, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი თბილისი, 2011*
- [ალექსიძე, 2012](#): *ზაზა ალექსიძე ადრექრისტიანული საეკლესიო კომპლექსი დმანისთან, თბილისი, 2012*
- [ალექსიძე, 2016](#): *ზაზა ალექსიძე, ლუვრი - ახტალა, ქრისტიანული კავკასია, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი, ტ. 3, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, თბილისი, 2016*
- [ალიშანი, 1881](#): *Ղևոնդ Ալիշան Ծիրակ, Տեղագրութիւն պատկերացոյց Կենստիկ, 1881*
- [ალიშანი, 1890](#): *Ղևոնդ Ալիշան ԱյարատԿենստիկ, 1890*
- [ამირანაშვილი, 1944](#): *შალვა ამირანაშვილი, ქართული ხელოვნების ისტორია, 1, 1944*
- [ამირანაშვილი, 1958](#): *შალვა ამირანაშვილი, ბოლნისის ტაძრის აგების თარიღის დაზუსტებისათვის*
- [ამირანაშვილი, 1961](#): *შალვა ამირანაშვილი ქართული ხელოვნების ისტორია*
- [ამირანაშვილი, 1963](#): *Ш. Я. Амиранашвили, Вклад Грузии в сокровищницу художественной культуры, 1963*

- ამირანაშვილი, 1968: ჯ. ამირანაშვილი, ადრეფეოდალური ხანის ქართული არქიტექტურისა და რელიგიური ქანდაკების ძეგლები, 1968
- არქიმანდრიტი იოანე ღრიმეცი, 1863: Описание монастырей Ахпатского и Санагинского архим. Иоанн Крымский СПб 1863
- ასათიანი, კალანდია, 2011: ქეთი ასათიანი, გიორგი კალანდია, ქობერის მონასტრის ქართული წარწერები, Artpalace, სამეცნიერო-პოპულარული ჟურნალი, საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმი, 3 (01), 29.07.2011
- ბართოლომეი, 1887: J. Bartholomaei, Letter, M. Brosset, bibliographie analytique des oeuvres de Marie-Felicité Brosset. Membre de L'Académie Imperiale des Sciences se Saint Petersburg. 1824-1879. SPbg. 1887
- ბარნაველი, 1957: თეიმურაზ ბარნაველი, ატენი სიონის წარწერები, თბილისი, 1957
- ბაქრაძე, 1864: Д. З. Бакрадзе Сванетия
- ბაქრაძე, 1953: საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართული ეპიგრაფიკული ძეგლების კატალოგი, შედგენილი და დასაბეჭდად მომზადებული ა. ბაქრაძისა და ს. ბოლქვაძის მიერ. 1953. (19, #16, ტაბ. IV, 2 (დედნ. შრიფ.; მხედრ. ტრანსკრ.; ფოტო)
- ბაქრაძე, 1954: აკაკი ბაქრაძე ქართული ეპიგრაფიკა, როგორც ისტორიული წყარო (V-VIII სს.) დისერტაცია: ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად თბილისი, 1954
- ბერიძე, 1955: ვახტანგ ბერიძე, სამცხის ხუროთმოძღვრება, XIII-XVI საუკუნეები, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1955
- ბერიძე, 1976: В. Беридзе, Грузинская архитектура с древнейших времен до начала XX века, 1976
- ბერძენიშვილი, 1964: დავით ბერძენიშვილი, ბოლნისის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული, II, 1964
- ბერძენიშვილი, 1964: დევი ბერძენიშვილი, დმანელი ამირას უცნობი წარწერა ფინეზაურის ხეობიდან, თბილისი 1964
- ბერძენიშვილი, 1964: ნ. ბერძენიშვილი, ჯავახეთის 1933 წლის ექსპედიციის დღიური იხ. მისი "საქართველის ისტორიის საკითხები", ისტორიული გეოგრაფია, ტ. I, 1964
- ბერძენიშვილი, 1964: ნიკო ბერძენიშვილი საქართველოს ისტორიის საკითხები, წიგნი I
- ბერძენიშვილი, 1985: დევი ბერძენიშვილი, ნარკვევები საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიიდან (ზემო ქართლი – თორი, ჯავახეთი)
- ბერძენიშვილი, 1987: დევი ბერძენიშვილი, არქიტექტურულ-ისტორიული გზამკვლევი "გუჯარეთი"
- ბერძენიშვილი, 1987: დევი ბერძენიშვილი, არქიტექტურულ-ისტორიული გზამკვლევი "გუჯარეთი"
- ბერძენიშვილი, 2000: დევი ბერძენიშვილი, დმანისხევი, დმანისი, II, თბილისი, 2000

- ბერძენიშვილი, 2000: დევი ბერძენიშვილი, ჯავახეთი, ისტორიულ ხუროთმოძღვრული გზამკვლევი, თბილისი 2000
- ბერძენიშვილი, 2006: დევი ბერძენიშვილი, დეპედის ხეობის ისტორიული გეოგრაფიისათვის, დმანისი, V, თბილისი, 2006
- ბერძენიშვილი, 2014: დევი ბერძენიშვილი ნარკვევები ქვემო ქართლის ისტორიული გეოგრაფიიდან
- ბოჭორიძე, 1929: რაჭის ისტორიული ძეგლები გიორგი ბოჭორიძე საქართველოს მუზეუმის მოამბე V ტფილისი 1929
- ბრაუნდი, 2014: დევიდ ბრაუნდი, საქართველო ანტიკურ ხანაში კოლხეთისა და ამიერკავკასიის იბერიის ისტორია ძვ.წ. 550-ახ.წ. 562, ბათუმი, 2014
- ბროსე, 1838: M. Brosset, *Explications, Mémoire de l'Academie Impériale des Sciences St.Pétersbourg*, VI série, Livre 4-5, St.Pétersbourg, 1838
- ბროსე, 1840: M. Brosset, *Explications: Mémoire de l'Academie Impériale des Sciences St.Pétersbourg*. VI série.t. IV, 1840
- ბროსე, 1850: Brosset M.F. *Voyage arheologique en Transcaucasie* St.Petersb. 1850
- ბროსე, 1851: M. Brosset, *Rapports sur un Voyage Archéologiqye dans la Géorgia et dans l'Academie*, Exécute en 1847-1848, Memmbre de l'Academie Impériale des Sciences, Avec un Atlas de 45 planches lithographiées (Sankt-Pétersbourg), 1851
- ბროსე, 1851: M. Brosset, *Rapports I*.
- ბროსე, 1851: M. Brosset, *Rapports VI*.
- ბროსე, 1854: M. Brosset, *Lettres de M. Bartholomaei, relatives aux auintiquités géorgiennes*, Bulletin hist. philolog. de l'Academie des Sciences de St.-Pétersbourg, XI, St.-Pétersbourg, 1854
- გაბაშვილი, 1967: ციალა გაბაშვილი, ზედა ვარძიის „კიდურყვავილოვანი“ ნარნერა, ძეგლის მეგობარი, თბილისი, 1967, 10-11
- გამყრელიძე, 1967: ალ. გამყრელიძე, ქართული დამწერლობის უძველესი ნიმუშები, „ძეგლის მეგობარი“, 10-11, 1967
- გაფრინდაშვილი, 1951: გივი გაფრინდაშვილი, უცნობი ნარნერა ვარძიაში, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, XII, თბილისი, 1951
- გვარამაძე, 1982: ი. გვარამაძე, "დროება" არქეოლოგიური შენიშვნები N150, 1982
- გვერდნიტელი, 1987: რუსუდან გვერდნიტელი, ანჩისხატის ბაზილიკის სამშენებლო ნარნერა, მნათობი, თბილისი, 1987, I
- გოგოლაძე, 2014: თამაზ გოგოლაძე, ბორჯომის ხეობის ისტორიული და ხუროთმოძღვრული ძეგლები (გზამკვლევი)
- გოგოლაძე, 2014: თამაზ გოგოლაძე ფოთოლეთის ეკლესიის ნაკანრი ნარნერები და მათი ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ანალიზი
- გოგოლაძე, 2019: თამაზ გოგოლაძე თორის ხეობის ეპიგრაფიკული კორპუსი

- გუდავა, 1954: ტოგო გუდავა, *ორი წარწერა (ქართული და ქართულ - ხუნძური) დალესტინიდან*, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1954, ნაკვ. 30
- დარჩიაშვილი, 2010: *ძიებანი ქართულ-სომხური ურთიერთობების ისტორიიდან შანშე დარჩიაშვილი* თბილისი 2010
- დეეტერსი, 1955: G. Deeters *Das Alter der georgischen Schrift: or. Chr. Band 39. Vierte Serie. Dritter Band*, 1955
- ერზენკეანცი, 1886: *Հսախօսական տեղագրութիւն Հաղբատայ աշխարհահիշակ վասից սրբոյ Նշանի Գործ Ռուսոմբ բեգ Երզնեսաց Հաղբատեցոյ Վարարչապատ* 1886
- ერიცოვი, 1872: А. Эрицов, *Монастырь Ахтала*, Кавказская старина, I, 1872
- ზაქარაია, 1965: პარმენ ზაქარაია, *ნაქალაქარ ურბნისის ხუროთმოძღვრება*, 1965
- ზედგენიძე, 1977: გიორგი ზედგენიძე *თორელ-ჯავახთა და ჯავყელ-მესხთა სამამულო მფლობელობის შესახებ ბორჯომის ხეობაში*, კრებულში: კრებული მიძღვნილი აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავისადმი
- ზედილიცი, 1872: *Изследование древних гробниц близ сел. Мцхета Н. Зейдлиц* Известия Кавказского отдела Русского географического общества. 1872 г. Т.1
- ზელიგმანი, 2015: J. Seligman, *A Georgian Monastery from the Byzantine Period at Khirbat Umm Leisun*, Jerusalem 2015
- თარხნიშვილი, 1950: M. Tarchnišvili, *Les récentes découvertes épigraphiques et littéraires en géorgien*, Le Muséon, LXIII, 3-4, Louvain, 1950
- თარხნიშვილი, 1964: M. Tarchnišvili, *Le soulèvement de Bardas Skléros*: BK. Vol XVII-XVIII, 45-46. Paris, 1964
- თაყაიშვილი, 1901: Е. Такайшвили, *Грузинския надписы Ахталы*, Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа, вып. 29, 1901
- თაყაიშვილი, 1907: ექვთიმე თაყაიშვილი, *არხეოლოგიური მოგზაურობანი და შენიშვნანი*, ნ. I, 1907
- თაყაიშვილი, 1909: Е. Такайшвили, *Христианские Памятники*, МАК,12, Москва, 1909
- თაყაიშვილი, 1913: Е. Такайшвили *Археологические экскурсии разыскания и заметки*, 1913
- თაყაიშვილი, 1914: *არხეოლოგიური მოგზაურობანი და შენიშვნანი* ექვთიმე თაყაიშვილი
- თაყაიშვილი, 1929: ექვთიმე თაყაიშვილი, *სომხით-საორბელოს ძეგლების წარწერები*, ჟურნ. კავკასიონი, პარიზი 1929
- თაყაიშვილი, 1949: ექვთიმე თაყაიშვილი *სუმბატ დავითის ძის ქრონიკა ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთა შესახებ* ნაკვეთი 27
- თაყაიშვილი, 1949: ექვთიმე თაყაიშვილი *სუმბატ დავითის ძის ქრონიკა, ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთა შესახებ*

თაყაიშვილი, 1905: ექვთიმე თაყაიშვილი *Археологическія экскурсіи, разысканія и заметки - Выпускъ II - Перепечатано изъ I Вып. "Известій Кавказскаго Отделенія Императорскаго Московскаго Археологическаго Общества" - Тифлисъ - 1905*

ინგოროყვა, 1950: პავლე ინგოროყვა *გიორგი მერჩულე მნათობი*, 7

კაკაბაძე, 1966: სარგის კაკაბაძე *რუსთაველი და მისი ვეფხისტყაოსანი*

კეკელიძე, 1960: კორნელი კეკელიძე, *ბოლნისის ტაძრის ნარჩენების ინტერპრეტაციისათვის: ეტიუდები*, VI, 1960

კორბო, 1953: Virjilio Corbo, M. Tarchnishvili, , Ierusalem, 1953, #28

კორბო, 1955: Virjilio Corbo, , Gerasalemme, 1955

კოსტანიანცი, 1913: *Վիճակս տարեգիր, ցուցակ ժողովածոյ արձանագրութեանց հայոց Կ.Կոստանեսց Կ.Պետերբուրգ 1913*

კოჭლამაზაშვილი, 2017: *ლიპარიტის უბნის ეკლესიის ნარჩენა*, კრებ. ქრისტიანულ არქეოლოგიური ძიებანი IX, თბილისი, 2016-2017

ლალაიანი, 1901: *Բողալուի գաւառ Ե.Լալայան թիֆլիս 1901*

მაკალათია, 1957: სერგი მაკალათია *ბორჯომის ხეობა (ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევი)*

მამარდაშვილი, 1994: მ. მამარდაშვილი , *ხელის გამოსახულებიანი ნარჩერიანი სტელა გომარეთიდან, თბილისი 1994*

მარი, 1911: ნიკო მარი *შავშეთსა და კლარჯეთში მოგზაურობის დღიურები*

მაჭავარიანი, 1985: ელენე მაჭავარიანი *ბოლნისის სიონის საამშენებლო ნარჩენა*, 1985

მეგრელიძე, 1952: ივანე მეგრელიძე, *სტალინირის და ზემო ნიქოზის სიძველეები*, სტალინირის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები. ტ. I, 1952

მელიქსეთ-ბეგი, 1927: ლეონ მელიქსეთ-ბეგი, *ქობერი და მისი სომხური და ქართული ნარჩენები*, ჟურნალი "ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე", VII, თბილისი, 1927

მელიქსეთ-ბეგი, 1928: ლეონ მელიქსეთ-ბეგი *ჩრდილო მხარეთა სომეხთა მოძღვარნი და მათი ვინაობა სომეხ-ქართველთა ურთიერთობის საკითხებთან დაკავშირებით (ცდა ისტორიულ ლიტერატურული გამოკვლევისა)*, ტფილისი, 1928

მელიქსეთ-ბეგი, 1964: ლეონ მელიქსეთ-ბეგი, *ლორე-ტაშირის ქართული ეპიგრაფიკა*, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 108, 1964

მესხია, 1979: შოთა მესხია, *საშინაო პოლიტიკური ვითარება და სამოხელეო წყობა XII საუკუნის საქართველოში*, თბილისი, 1979

მეფისაშვილი, 1971: რ. მეფისაშვილი *კიდევ ერთხელ ბოლნისისა და დმანისის ძეგლების შესახებ*, ძეგლის მეგობარიძეგლის მეგობარი, 1971

მეფისაშვილი, 1975: P. Меписашвили, В. Цинцадзе, *Архитектура нагорной части исторической провинции Грузии – Шида Картли*, 1975

- მურადიანი, 1968: П. Мурадян, *Армянская надпись храма Джвари*, ВОН АН Арм. ССР 2(297), Ереван, 1968
- მურადიანი, 1977: პარუი მურადიანი, *სომხეთის ქართული წარწერები*, წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა (სომხურ ენაზე), Armeno-Georgica, ტ. I, ერენის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ერევანი, 1977
- მუსხელიშვილი, 1938: ლევან მუსხელიშვილი, ბოლნისი, ენიმკის მოამბე III, 1938
- მუსხელიშვილი, 1940: ლ. მუსხელიშვილი *თორელთა გენეალოგიის გარკვევის ცდა ჰამამლუს XII საუკუნის წარწერებთან დაკავშირებით*
- მუსხელიშვილი, 1941: ლევან მუსხელიშვილი, *არქეოლოგიური ექსკურსიები მაშავრის ხეობაში*, 1941
- მუსხელიშვილი, 1941: ლევან მუსხელიშვილი *უკანგორის ისტორიული ნაშთები*, ენიმკის მოამბე, ტ X, 1941
- მჭედლიშვილი, 1984: ბ. მჭედლიშვილი, *ბოლნისის სიონის დათარიღებისათვის: მაცნე (ისტ. და არქეოლოგ. სერია)*, 1984, #3
- ნატროევი, 1900: А. Натроев, *Мцхета и его собор Светицховели*, 1900
- ოთხმეზური, 1981: გიორგი ოთხმეზური XII-XIII საუკუნეების მიჯნის ქართული ლიპიდარული წარწერები, როგორც საისტორიო წყარო, საქართველოს ისტორიის წყაროები, VI, თბილისი, მეცნიერება, 1981
- ოთხმეზური, 2016: გიორგი ოთხმეზური დმანისის რაიონის ეპიგრაფიკული ძეგლები (წარწერების მიმოხილვა და ისტორიული ექსკურსი), 2016
- ოთხმეზური, 2018: *ქვემო ქართლის ეპიგრაფიკული კორპუსი* გიორგი ოთხმეზური თბილისი 2018
- ონიანი, 1967: შერმადინ ონიანი, ვანის ქვაბთა ორი პოეტური წარწერა, ძეგლის მეგობარი, თბილისი, 1967, 10-11
- პატარიძე, 1984: რამაზ პატარიძე, ბოლნისის ტაძრის სამშენებლო წარწერები: „მნათობი“, 1984, #1
- პრივალოვა, 1980: *Роспись Тимотесубани Е. П. Привалова*
- ჟორდანია, 1892: თედო ჟორდანია, *ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა*, ნ. I, 1892
- ჟორდანია, 1897: თედო ჟორდანია, *ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა*, შეკრებილი, ქრონოლოგიურად დაწყობილი და ახსნილი თ. ჟორდანიას მიერ (1213 წლიდან 1700 წლამდე), ნ. II, 1897
- როსტომოვი, 1898: *Ахалкалакский уезд в археологическом отношении* И.П. Ростомов, 1898
- რჩეულიშვილი, 1994: ლ. რჩეულიშვილი *ქართული ხელოვნების ისტორიის ნარკვევები*, 1994
- სარჯველაძე, დანელია, 1997: *ქართული პალეოგრაფია* ზურაბ სარჯველაძე კორნელი დანელია „ნეკერი“ 1997
- საუერი, 1931: I. Sauer *Kreuzkirche bei Mzchet (Georgien) in ihrer geschichtlichen Bedeutung* RQ, 39, 1931

- სადგელოვი, 1898:** Г. Садзагелов-Ивериели Описание Никозкой Михайло-архангельской церкви в Карталинии, 1898
- სილოგავა, 1970:** ვალერი სილოგავა, *ეპიგრაფიკული ეტიუდები*, თსუშ. ტ. X, 1970
- სილოგავა, 1972:** ვალერი სილოგავა, *ქართული სამართლის ძეგლები დასავლეთ საქართველოს ლაპიდარულ წარწერებში*: „მაცნე“, ის. 1972. #4. (146 მხედრ. ტრანსკრ.)
- სილოგავა, 1980:** ვალერი სილოგავა, *ყარსის ციხის ერთი ქართული წარწერა*, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე (ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია), თბილისი, 1980, I
- სილოგავა, 1980:** ვალერი სილოგავა, *ცნობები და შენიშვნები სომხეთის ქართული ეპიგრაფიკული ძეგლების გამოცემის შესახებ*, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, II, თბილისი, 1980
- სილოგავა, 1983:** ვალერი სილოგავა, *სამხრეთ საქართველოს წარწერების შესწავლა ხელნაწერთა ინსტიტუტის ეპიგრაფიკული ექსპედიციის მიერ*, მრავალთავი, 1983, 10, გვ. 264-289
- სილოგავა, 1990:** ვალერი სილოგავა, *ეპიგრაფიკული ეტიუდები და შენიშვნები*, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე, ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია, IV, თბილისი, 1990
- სილოგავა, 1993:** ვალერი სილოგავა, *თორელთა ფეოდალური სახლის ერთი მემორიალური ძეგლი (ახალდაბის წარწერა)*, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები
- სილოგავა, 1994:** ვალერი სილოგავა, *კუმურდო, ტაძრის ეპიგრაფიკა*, თბილისი 1994
- სილოგავა, 1997:** ვალერი სილოგავა, *ხეოთის ახალაღმოჩენილი წარწერები, მესხეთი (საისტორიო კრებული)*, I, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ახალციხე, 1997
- სილოგავა, 2000:** ვალერი სილოგავა, *სამცხე-ჯავახეთის ისტორიული მუზეუმის ქართული ეპიგრაფიკული ძეგლები*, კატალოგი-გზამკვლევი, ახალციხე, 2000
- სილოგავა, 2000:** ვ. სილოგავა *ქვემო ქართლის წარწერები*, კრებ. „დმანისი“, II, 2000
- სილოგავა, 2000:** ვალერი სილოგავა *შრომების კრებული*, ტ. II
- სილოგავა, 2004:** ვალერი სილოგავა, *სამეგრელო-აფხაზეთის ქართული ეპიგრაფიკა*
- სილოგავა, 2006:** ვალერი სილოგავა, *ახალი ეპიგრაფიკული მასალა სამცხე-ჯავახეთის ისტორიულ მუზეუმში*, თსუ მესხეთის ფილიალი, შრომები, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სერია, I, ახალციხე-თბილისი, 2006
- სილოგავა, 2008:** ვალერი სილოგავა, *ქობერის ეპიტაფია-ლექსი*, ქართული ენა, ენციკლოპედია, თბილისი, 2008
- სილოგავა, 2013:** ვალერი სილოგავა, *რუსთაველური ლექსი-წარწერა სამცხიდან (1103 წ.)*, ახალციხისა და ტაო-კლარჯეთის ეპარქია, ზარზმის მონასტრის აღორძინების ფონდი „ზარზმის სავანე“, თბილისი, 2013

- სილოგავა, 2013:** ვალერი სილოგავა, *სამცხის ლაპიდარული ეპიგრაფიკა, ახალციხისა და ტაო-კლარჯეთის ეპარქია*, ზარზმის მონასტრის აღორძინების ფონდი „ზარზმის სავანე“, თბილისი, 2013
- სილოგავა, 2013:** ვალერი სილოგავა, *საფარის ხუროთმოძღვრები*, ახალციხისა და ტაო-კლარჯეთის ეპარქია, ზარზმის მონასტრის აღორძინების ფონდი „ზარზმის სავანე“, თბილისი, 2013
- ქართლის ცხოვრება, ტ. II:** სიმონ ყაუხჩიშვილი, *ქართლის ცხოვრება, ტ. II*
- ყაუხჩიშვილი, 1951:** თინათინ ყაუხჩიშვილი, *ბერძნული წარწერები საქართველოში*, თბილისი, საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამომცემლობა, 1951
- ყაუხჩიშვილი, 1957:** Т. С. Каухчишвили, *Греческая надпись на сухумском светильнике*, Труды Абнии, 1957, XXVIII
- ყაუხჩიშვილი, 1958:** Т. С. Каухчишвили, *Эпиграфические новости из Грузии*, ВДИ, 1958, 4
- ყაუხჩიშვილი, 1967:** თინათინ ყაუხჩიშვილი *ვანის ბერძნული წარწერები* "მეცნ. აკად. მოამბე", XLVIII, I, თბილისი, 1967
- ყაუხჩიშვილი, 1976:** თინათინ ყაუხჩიშვილი *საქართველოს ისტორიის ძველი ბერძნული წყაროები*
- ყაუხჩიშვილი, 1987:** თინათინ ყაუხჩიშვილი *ვანის ბერძნული წარწერა ბრინჯაოს ფილაზე* "ქართული წყაროთმცოდნეობა", VII, თბილისი, 1987.
- ყაუხჩიშვილი, 1988:** თინათინ ყაუხჩიშვილი *Греческая надпись на бронзовой плите из Вани* "Проблемы древней истории Причерноморья", Тбилиси, 1988
- ყაუხჩიშვილი, 1999:** თინათინ ყაუხჩიშვილი, *საქართველოს ბერძნული წარწერების კორპუსი*, თბილისი, ლოგოსი, 1999, ტ. II აღმოსავლეთ საქართველო
- ყაუხჩიშვილი, 2004:** თინათინ ყაუხჩიშვილი, *საქართველოს ბერძნული წარწერების კორპუსი*, მე-2 შესწორებული და შევსებული გამოცემა, თბილისი, ლოგოსი, 2004
- ყიფიანი, 2011:** გურამ ყიფიანი, *ბოლნისის სიონის უძველესი წარწერა: ბიზანტიოლოგია საქართველოში* - 3, 2011
- შანიძე, 1922:** აკაკი შანიძე, *ნაშთები III პირის ობიექტური პრეფიქსის ხმარებისა ხმოვნების წინ ქართულ ზმნაში*: ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე, #2, 1922/23
- შანიძე, 1935:** აკაკი შანიძე, *ძველი ქართულის ქრესტომათია ლექსიკონითურთ*, სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ტფილისი 1935
- შანიძე, 1946:** აკაკი შანიძე, *ხუნამისის წარწერის განმარტებისათვის*, სმამ. ტომი VII, #4, 1946
- შანიძე, 1957:** აკაკი შანიძე, *ქართული ენის სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხები*, I, 1957
- შანიძე, 1959:** А. Г. Шанидзе, *Грузинская надпись XIII века в сел. Кош (Армянская ССР)*, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, ტ. I, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1959
- შანიძე, 1975:** აკაკი შანიძე, *ბოლნისის წარწერები*, „ნობათი“, ჟურნალ „ცისკრის“ დამატება, N1, 1975

შანიძე, იმნაიშვილი, 1949: ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია. ტ. I. V-X საუკუნეების ძეგლები. გამოსცა, ტაბულები და ლექსიკონი დაურთო ივ. იმნაიშვილმა, ა. შანიძის რედაქციით. 1949

შოშიაშვილი, 1958: ნოდარ შოშიაშვილი, ნაქალაქარი ურბნისი: „ცისკარი“, #4, 1958

შოშიაშვილი, 1965: ნოდარ შოშიაშვილი, ურბნისის ძველი ქართული წარწერები: პალეოგრაფიული ძიებანი. I, 1965

შოშიაშვილი, 1966: ნ. შოშიაშვილი თორელთა ფეოდალური სახლის ისტორია და შოთა რუსთაველი კრებ. „შოთა რუსთაველი“, თბილისი, 1966

შოშიაშვილი, 1966: ნოდარ შოშიაშვილი შოთა რუსთაველი, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი

შოშიაშვილი, 1980: ნოდარ შოშიაშვილი, ქართული წარწერების კორპუსი, ლაპიდარული წარწერები, თბილისი 1980, ტ. I

ჩიქობავა, 1940: არნოლდ ჩიქობავა, ქართულ-ხუნძური წარწერა XIV საუკუნის დაღისტნიდან, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის მოამბე, თბილისი, 1940, ტ. I, №4

ჩუბინაშვილი, 1926: გიორგი ჩუბინაშვილი, რამოდენიმე თავი ქართული ხელოვნების ისტორიიდან 1926

ჩუბინაშვილი, 1936: Н. Г. Чубинашвили Пути грузинской архитектуры, Тбилиси, 1936

ჩუბინაშვილი, 1936: ქართული არქიტექტურის გზები, მოხსენება გ. ჩუბინაშვილი და ნ. სევეროვი, ნაკითხული სრულიად საქართველოს საბჭოთა არქიტექტორების პირველ ყრილობაზე 1936 წლის 21 თებერვალს, 1936

ჩუბინაშვილი, 1936: გიორგი ჩუბინაშვილი, ქართული ხელოვნების ისტორია, ტ. I, 1936

ჩუბინაშვილი, 1940: Н. Г. Чубинашвили, Болнисский сион, აკად. ნიკო მარის სახელობის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბე, IX, 1940

ჩუბინაშვილი, 1948: Н. Г. Чубинашвили, Памятники типа Джвари, 1948

ჩუბინაშვილი, 1959: Г.Н. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство, Сабчота Сакартвело, Тб. 1959

ჩუბინაშვილი, 1959: ნიკო ჩუბინაშვილი საურმაგის-ძის ნიღვარაის ქტიტორული რელიეფი ჯავახეთის ახაშენიდან

ჩუბინაშვილი, 1964: N. Tchubinachvili. Gáscension de la Croix: BK, vol XVII-XVIII (#45-46), Paris 1964

ჩუბინაშვილი, 1967: Г. Чубинашвили Разыскания по армянской архитектуре, Тбилиси, 1967

ჩუბინაშვილი, 1971: Н. Г. Чубинашвили, Зедазени, Кликис-Джвари, Гвиара: ქს,7-А, 1971 (10, შენიშვ. 7, ნანყვეტის მხედრ. ტრანსკრ. და რუს.)

ჩუბინაშვილი, 1972: Н. Г. Чубинашвили, Хандиси, 1972

ჩუბინაშვილი, 2015: ხცისის ეკლესიის წარწერები გიორგი ჩუბინაშვილი

ცისკარიშვილი, 1959: ჯავახეთის ეპიგრაფიკა, როგორც საისტორიო წყარო ვ. ცისკარიშვილი, 1959

ძიდიგური, 1968: Ш. В. Дзидзигური, Грузинский язык, Краткий обзор. 1968

- ძიძიგური, 1969:** შოთა ძიძიგური, *ქართული ენის თავგადასავალი*, 1969
- წერეთელი, 1960:** გიორგი წერეთელი, *უძველესი ქართული წარწერები პალესტინიდან*, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1960
- ჯავახიშვილი, 1914:** ივანე ჯავახიშვილი, *Термини искусств и главнейшие сведения о памятниках искусства и материальной культуры в древнегрузинской литературе*, Тифлиси, 1914
- ჯავახიშვილი, 1922:** ივანე ჯავახიშვილი, *ახლად აღმოჩენილი უძველესი ქართული ხელნაწერები და მათი მნიშვნელობა მეცნიერებისათვის*, ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე, #2 1922/23.
- ჯავახიშვილი, 1926:** ივანე ჯავახიშვილი, *ქართული დამწერლობათმცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია*, 1926
- ჯავახიშვილი, 1946:** ივანე ჯავახიშვილი, *მასალები ქართველი ერის მატერიალური კულტურის ისტორიისათვის*, თბილისი, 1946
- ჯავახიშვილი, 1949:** ივანე ჯავახიშვილი, *ქართული დამწერლობათმცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია*, 1949
- ჯავახიშვილი, 1996:** ივანე ჯავახიშვილი, *ქართული დამწერლობათმცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია*, თხზულებანი, IX, ნაკ. I, „მეცნიერება“, თბილისი, 1996
- ჯალალიანცი, 1882:** **ճԱՏՏԱԿԱՐԻՈՒԿԻՒՄ Ի ՄԵՃ ԶԱՅԱՏՈՒՄ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՄԸ ՍԱՐԳԻՍ ԿԱՐՈՂԱԿԱՏԻ ԶԱՍԽՆԱՏԵՑ 1841 ՏԻՒՒՄ**
- ჯანაშია, 1949:** სიმონ ჯანაშია, *ფეოდალური რევოლუცია საქართველოში*. შრომები, I, 1949
- ჯაფარიძე, 1970:** ვ. ჯაფარიძე *ქართული ხელოვნებისა და დამწერლობის ახლად აღმოჩენილი უძველესი ძეგლები ქვემო ქართლიდან*
- ჯაფარიძე, 1971:** ვ. ჯაფარიძე *გათხრები დმანისსა და მის მიდამოებში*, 1971
- ჯაფარიძე, 1971:** ვ. ჯაფარიძე *დმანისის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1969 წლის მუშაობის მოკლე ანგარიში*, 1971
- ჯაფარიძე, 1974:** ვ. ჯაფარიძე, *შუა საუკუნეების ერთი ისტორიულ-არქეოლოგიური ძეგლი ნაქალაქარ დმანისის გუბერნიაში (საყდრისქედის ეკლესია)*, ფეოდალური საქართველოს არქეოლოგიური ძეგლები, I, თბილისი 1974
- ჯაფარიძე, 1982:** ვ. ჯაფარიძე *ადრეული შუა საუკუნეების არქეოლოგიური ძეგლები ქვემო ქართლიდან (დმანისის არქეოლოგიური ექსპედიციის მასალების მიხედვით)*
- ჯობაძე, 1960:** W. Djobadze, *The sculptures on Eastern Facade of the Holy Cross of Mtskheta*, Or. Chr. B. 44. Vierf Serie. Achter Band. 1960
- ჯოჯუა, გაგომიძე, 2013:** თემო ჯოჯუა, გიორგი გაგომიძე, *ქობაირის, შნევანქისა და აბტალის მონასტრების ქართული ლაპიდარული წარწერები*, ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის შრომები, XII-XIII, თბ. 2012-2013, გვ. 258-331

ჰაფიზოვი, 2017: შაჰბან ჰაფიზოვი, ქართული, ქართულ-ხუნძური და ხუნძური ნარწერები მთიან ხუნძეთში(დაღესტანი), ქართული უნივერსიტეტის შრომები, III, გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“, თბილისი, 2017, გვ. 106-157

„მოგზაური“, #1, 1901: ვაჭვის ნმ. ვერის მონასტერი, „მოგზაური“, #1, 1901